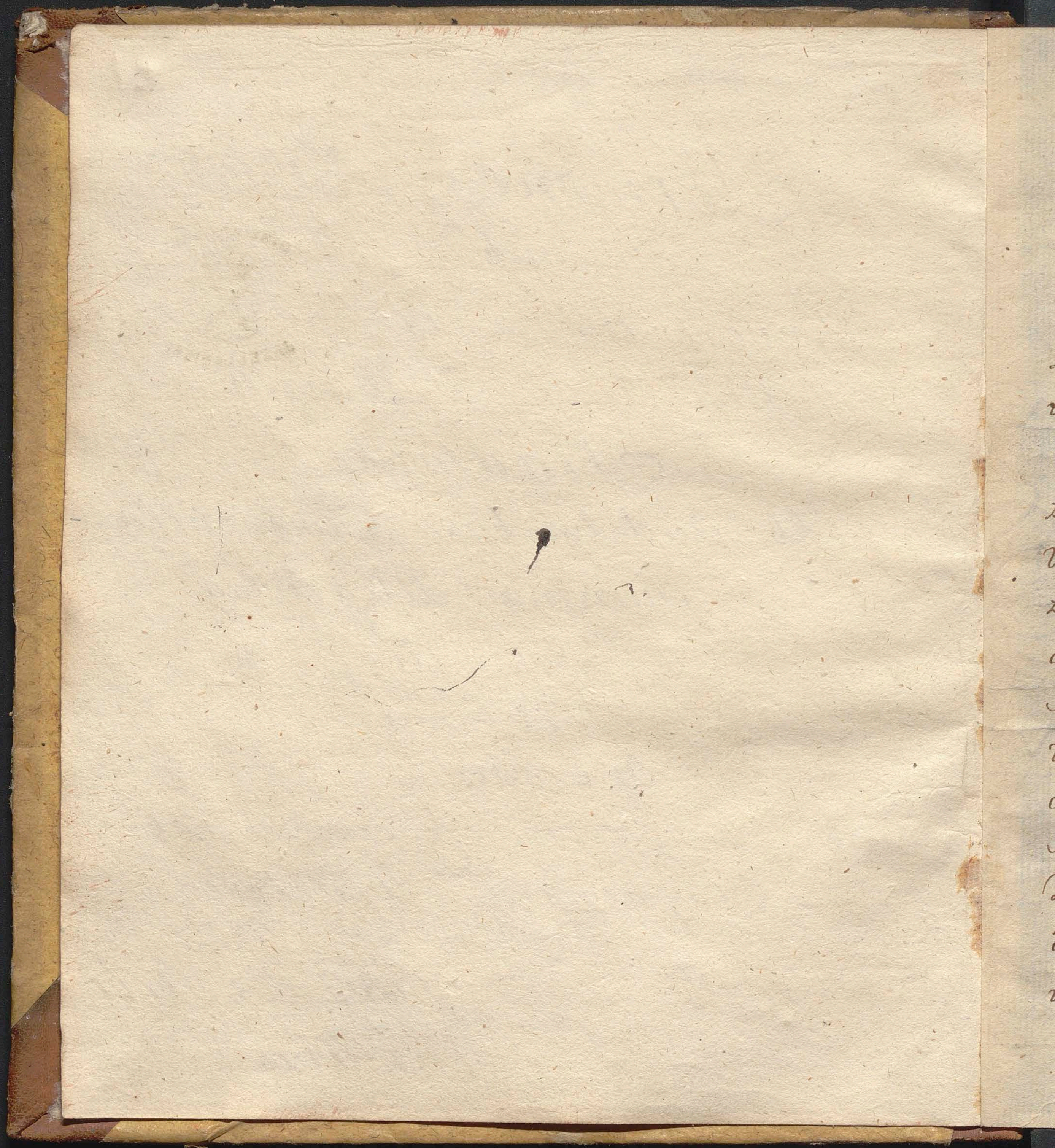
1.

Sermones Politici
sub
Reverendo Patre
Michäele à S. Joseph.
Stadnicki
Ab Auditoribus Eloquentiæ
Summâ diligentiâ
Compositi.
Opera quoque Professoris
et nunc
Operosè
per Gasparem Cieciszowski
Eloquentiæ Auditorem
PERSCRIPTI.
Annô Domini 1758, 59. et 1760.
Varsaviæ

EXERCITATIONES ORATORIAE
sive
Sermones Politici.

1. Mowa.

Pana z Tarnowa Kasztelana Krakowskiego do Krola uskarzaiącego się iż Urzędy mniey zasłużonym rozdawał.

Boię się Miłosciwy Krolu, iżby kto nie rozumiał że swą rzecz prowadzę gdy o pospolitey mowić będę. Alę W. K. Mcią swiadczę się, iżem do tych czas nie wiele prozbami uszu W. K. Mci zabawił, przestaię na tym co mi dał Bog przez ręce Przodkow W. K. Mci. Lecz żem iest Senatorem W. K. Mci nie godzi mi się inaczey, iedno W. K. Mci napomniec w tych rzeczach, w ktorych się co nie z dobrym Rzeczypospolitey dzieie. Nie darmo Miłosciwy Krolu, wszędy na Swiecie Starożytnych Domow Ludzie, są we czci wszelkiey, a wtym Miłosciwy Krolu cnocie podsciwość się czyni. Y dla tego wielcy ludzie, a miłosnicy Oyczyzny swey, żywota

sobie

6

sobie dla Rzeczypospolitey nic nie ważą, iż to wiedzą że chociażby oni pomarli Potomstwu Ich sława, cześć y nadgroda zginąć nie może. Albowiem gdyby tey nadgrody ludzie pewni nie byli, siła by tym Rzeczypospolitey zginęło, niechciałby nikt wdać się w niebespieczeństwo, ale by każdy uszanował krwi swoiey, wiedząc, iż by nie dłużey mogł zażyć, cześci, sławy, y dobrego mienia, iedno poty, poki by mu użyczył Pan Bog żywota. Co widząc oni dawni, a mądrzy Przodkowie Nasi, tych sobie Ludzi zawsze więcey ważyli, ktorzy dawniey Rzeczypospolitey są zasłużeni. Także y Przodkowie W. K. Mci, na dostoieństwa, na Urzędy, na mieysca wysokie ludzie starożytne sadzali, a nigdy to nie było, iżby nowe Ludzie nad starożytne przekładać mieli. Teraz takli się dzieie Miłościwy Krolu racz to W. K. Mć sam osądzić, a lepiey było pierwey niżeś W. K. Mć to uczynił. Temi dwiema rzeczami Miłościwy Krolu RPlita stoi, nadgrodą

za prace ...

za poczciwe sprawy, a za złe Karaniem. Niechay nie będzie ciężko Ludziom nowym czekać, aż się w domach Jch cnota wkorzeni, y rozkorzeni. Miło to będzie Potomkom Jch, gdy Jch dostoieństw nowi Ludzie uprzedzać nie będą. Co się kiedy stało Miłościwy Krolu odstać się nie może, lecz na przyszłe czasy W. K. Mć racz bydź ostrożnieyszym, a naśladuy W. K. Mć w tym Przodkow swoich. Siła Ludzi W. K. Mć obrazisz, gdy nowe nad starożytne przekładać będziesz. A wiele Ludzi W. K. Mć pocieszysz, gdy godnym, zacnym, starożytnym Ludziom, wysokie dostoieństwa, Urzędy, Starostwa celnieysze dawać będziesz. Więc iako się My staramy o Łaskę W. K. Mci, tak W. K. Mć dbać o to masz, iżby W. K. Mć Poddani Miłowali. Jakoż z Łaski Boga, masz W. K. Mć miłość u Poddanych swoich, a iżbyś Ją W. K. Mć mogł mieć wiecznie Pana Boga o to proszę, a drogi do tego prostszey y krotszey niewiem, iedno tę, żebyś W. K. Mć Domy starożytne

wielce

wielce ważył sobie, to też moie napomnienie starego a wiernego Senatora WKsMci proszę, iżby wdzięcznie od WKsMci przyięte było

2 Odpowiedz
Pana Ocieskiego Kanclerza Koronnego na Mowę Pana z Tarnowa Kasztelana Krakowskiego.

Słyszałem tu Miłościwy Krolu mowę ku WKsMci, y napominanie, żebyś WKsMć dostoieństw, Urzędow, Starostw celnieyszych nie dawał, iedno Starożytnych Domow Ludziom. Trzeba podobno było okrzcić, ktore to są starożytne Domy. Ja tak rozumiem Miłościwy Krolu, iż ktokolwiek w Ławicy Senatorskiey przy boku WKsMci siedzi, każdy ten Starożytnego Domu Szlachcic, a iezli kto nie dawno zasiadł w radę, ten iuż tym ma bydz zwany nowym, gdy się obeyrzemy na czasy przeszłe, iako dawno Swiat iest, znać tych starożytnych Ludzi Przodek mogł bydz Pasterzem, albo czym podleyszym, a tych zaś nowych Ludzi

Przodek

Przodek mogł iść z Krolewskiego Domu. Dla cnoty, dla godnośći Pomazaniec Boży do rady swey Ludzie biorą, à ktokolwiek się w Polszcze urodził Szlachci-cem, każdy ten starożytnym Szlachcicem iest, rowny każdemu Graffowi, à wtym ieszcze coś nayprzod ma, że nie iest powinien tym tam Panom, ktorzy Graffstwa daią, ale iednemu Krolowi Polskiemu Panu swemu chowa całą wiarę. Znam się Ja do tego Miłościwy Krolu, iż Dziad moy, y Oyciec moy w Radzie Kro-low Polskich nie siedzieli, ale iako obfite zrzodło nie iest przeto mnieyszey chwały, iż samo od siebie płynie, a wody znikąd w się nie bierze, iako słońce nie iest przeto podleysze, iż samo od siebie iasnośći daie, a iasnośći w siebie nie bierze zniskąd, tak Se-natorski moy tytuł, nie iest przeto niższy, iż się o-demnie poczyna, gdyż starożytne Szlachectwo ma-ie, cnota moia, wiara moia, y Przodkow moich iest

cała

cała, y wniczym nigdy nie naruszona, ani podey-
rzana. A co J. W. Mć wspomina, iż ci godnieysi są
poszanowania, ktorzy się dawniey Rzeczypospolitey
zasłużyli, zgadzam się z tym z Imcią. A zaś cie-
tak RzPltey nie mogł ten zasłużyc, ktory nie sie-
dząc w Radzie, siła krwi swiey dla Rzeczypo-
spolitey wylał, iako ow ktory do Rady iść nie za-
mieszkał. Więc się y z tym z Jego Mćią zgadzam,
iż RzPlta każda stoi praemiô et poenâ, ale żeby
dla cnoty, dla dzielnosci nie miano dawać dosto-
ieństw, y Urzędow, aż się starożytni odprawią, toćby
dopiero Ludziom do posług RPltey chęc zgineła, nie-
chciałoby się nikomu mężnym bydz, gdyby aż dzie-
siąty Potomek Jego miał za krwawe posługi nadgro-
dę odnosic, iuż cnota, y dzielnosć, nie tylkoby się nie
rozkorzeniła, ale by zgineła wszystka, à nikomu by
się dobrym bydz niechciało. Po wszystkim Swiecie

znitkny

Miłosciwy Krolu to iest: iż cnotę a godność, wiely Krolowie, wiely Monarchowie, ważą wielce sobie, y zwykli Ją nadgradzać przed temi, ktory nie swemi, ale cudzemi piory się zdobią.

3 Mowa.

Zebrzydowskiego Biskupa Krakowskiego, w ktorey Imieniem Krola, y Senatu prosi Krolowy Bony, aby z Polskiey do Włoch nie iechała.

Przedtym Miłosciwa Krolowo mowa moia ku W.K.Mci była, iako od sługi wiernego, y życzliwego Jey, teraz iuż nie sam od siebie, ale od JKMci, y od wszystkiey Rady Koronney, pospołu z JchMciami Kollegami memi W.K.Mci Poselstwo donoszę. Poselstwo takie, ktore nikomu milsze bydź nie ma, iako W.K.Mci gdybyś dobre swe znać chciała.

Po rozbieraniu rozumnym przedsięwzięcia

Wkmci

W. K. Mci, gdzie na obie stronie, każda rzecz iest uwa-
żona, gdzie się nie przepomniała, ani powinność Sy-
nowska przeciwko Matce, ani powinność Poddanych
przeciwko Panom swoim, tak naydnie J. K. Mc, że wszy-
stką Radą Koronną, iż odiazd W. K. Mci byłby z wiel-
ką nie sławą J. K. Mci, ze złą sławą Korony Jey, y szko-
dą, a z iasnym upadkiem W. K. Mci, à przeto nie może
tego Krol Jmc widząc godne zdanie Senatorow swoich
na sobie przenieść, izby W. K. Mci odiechania pozwolic
miał. Odiazd owey dawney Krolowy Ryży wiele złego
Koronie przyniosł, y nie mało lat Korona bez Krola, w
nędzy, w utrapieniu, y ucisku wielkim była. A Kto wie
nie była liby w większym utrapieniu tych czasow, gdy-
by się wyiazd W K Mci pozwolić miał. Racz że tedy
W. K. Mc do zdania Krola Jmci przychylić wolę
swoię, wiedząc iż to inaczey bydź nie może. A w czym
się W K. Mci nie dosyc dzieie, albo od Osoby iakiey,
albo też od nas

albo też od nas Senatorow. Racz to W. K. Mći przez Nas J. K. Mći oznaymić, tedy się uprzątnie wszystko, kto co wykroczył karań będzie, tak iż W. K. Mć we wszystkim zostaniesz da Pan Bog kontentay Krolową Polską po dawnemu w Koronie y Państwach swoich żyć do woli Bożey będziesz.

4 MOWA.

Dobro publiczne nad prywatne przekładać potrzeba.

Poniewaz wszyscy ktorzykolwiek na tym Swiecie zostaiemy Ludzie nie dla Nas samych iedynie, ale dla całego prawie Ludzkiego rodzaiu, społeczeństwa dożyły. Ale że całe Towarzystwo Ludzkie na inne partykularnieysze niby, y mnieysze dzieli się Towarzystwa, iako to Państwa, Krolestwa, RPlte Każdy z Ludzi Państwa lub Krolestwa, czyli też RPltey swoiey dobra rozkrzewienie się y pożytek nad wszystkich innych Towarzystw dobro, y bezpieczeństwo przekładać powinien

dać powinien, ale mało by na tym ieszcze wpra
wdzie było, gdyby nad to Oyczyzny swey dobro, y
całość nad swoie prywatne, choćby, y z naywiększym
bydz miało dla niego szczęsciem przekładać nie
miał. Ma bowiem każde społeczeństwo, czyli że ra-
czey powiem cały zbior Ludzi w szczegulności wzię-
ty swych Obrońcow, y Opiekunow, ktorzyby dobrze
radzić, onęż miłować, y wszelkiemi sposobami
bronić oneyże usiłowali. A coż gdyby wszyscy na
iednego obronę Towarzystwa ziednoczoną zgodzi-
li się wolą! czyliż by inne bez straży, y obrony na
nie uchronną nie dostali się zgubę. Coż za pożytek?
gdyby iedną ożaliwszy inne wszystkie upaść, y
w rozsypkę pyść miały? Coż za porządek? gdyby na
obronę naprzykład Francyi, Hiszpanii, lub innego
Krolestwa, wszystkie zgromadziły się Narody, kto-
reżby naostatek syty pod takim cięzarem wystar-
czyły?

czyły, a nie zwątliły się? A więc Każde ma Towa-
rzystwo od natury prawie opatrzonych, y wyznaczo-
nych Obrońcow, a zatym niech Każdy swey Oyczyzny
dobra, y całosci przestrzega, Ktorą nad swoie by nayza-
cnieysze dobra y pożytki przekładać należy. Cóż bowiem
Oyczyzna prawdziwie Kochaiącemu Obywatelowi, zda-
wać się powinna, ieżeli nie nayulubieńsza Matka,
Ktorey y życie, y czymkolwiek dobr fortuny zaszczycać
się może wdzięcznoscią iest winien. Ona bowiem Nas
żywi, ona na łonie swoim, iako ukochane pierwsze
Dzieci, ona Nas w Naszych chętnie, y dobroczynnie
opatruie potrzebach. A w iakimże by tak nieprzełoma-
ney złosći, y zaiadłosći znaleść się mogła, Ktory ma-
iąc za niegodziwą Piekłu się rownaiącą Krzy-
wdę, gdyby swoich ratunku potrzebuiących Ro-
dzicow nie zapomogł, na zgubę y ruinę naydawnie-
szey Rodzicielki Oyczyzny zprzysiągł by się. Na zgu-
bę Jey bowiem ohydną, dążyć, y niesmiertelną

Jey zada-

Jey zadawać ranę zdaie się ten, ktory swoie nad Jey dobro y ocalenie przekłada. Bo czyliż może Oyczyzna sama Nieprzyiacioł natarczywości od siebie oddalić, y powstrzymać? czyliż może w strapionych rzeczach swoich iaką przynieść ulgę? czyliż zgubioną raz swoię godność, y powagę odzyska? wiecznie ona na swoią niedolę, y nieszczęście ubolewać musi, ieżeli prawdziwi Jey Synowie radami nie wesprą, siłami, y usilnym pieczołowaniem od Nieprzyiaciela nie zastawią, y nie umocnią. Jey szczęście Obywatelow wszystkich szczęściem nazwać się może, lecz Jey zguba wszystkich z sobą w przepaść pociągnie nieuchronnie. Wszakże często trafiać się zwykło, iż po rozbitym okręcie wielu zdrowo, y szczęśliwie na ląd wypłynie, lecz gdy Oyczyzna w ostatniey ochynie się toni, nie ma przykładu, by się z niey kto wyrwać, y wydźwignąć potrafił. Kiedy więc za zdaniem mądrego Cycerona

cerona oyczyzna tylo nas swemi zniewala dobrodzie-
stwy, y dawnieysza nad tę, ktora Nas spłodziła, iest Ma-
tka Nasza, większą Jey zaiste nizli Jnnym wszy-
stkim obowiązani wdzięcznoscią iesteśmy, a zatym
dobro Jey, y całość, nie tylko nad Nasze prywa-
tne, ale y nad zycie Nasze własne nawet milsze,
y zacnieysze być powinno.

5 MOWA.

Radząca aukcyą Woyska.

Zapatruiąc się na niewymowną a oraz oczywistą
Rzeczypospolitey Naszey ruinę, iako wszystkim pra-
wie na posmiech stalismy się Narodom, iako Sąsie-
dzi Nasi co chcą z Nami czynią, Nas się bynay-
mniey nie dokładaiąc, iako wielkie Nam wyrządza-
ią krzywdy, y nowe prawie według woli swiey
stanowią prawa, lubo wiele takich znayduie się
rzeczy, ktore albo poprawić, albo z gruntu odmienić,
albo nowe wcale postanowić by przynależało; aukcya

iednak

iednak Woyska tak wielkiey a nie odbytey iest potrzeby, że tego nie założywszy fundamentu, cała obrad Naszych struktura w momencie by się osłabić, y zniszczyć mogła. Wszyscy to uznaiemy, iak nader potrzebna Rzeczypltey Naszey Woyska aukcya, kiedy przy wszystkich zaczynaiących się obradach Naszych, tę naypierwszą wznawiamy, y roztrząsamy materyą. Ale że do tego przyszliśmy nieszczęśliwszej stopnia, iż od dawnego czasu Seymy Nasze żadnego nie maią, y końca, y skutku, czyliż nie widziemy, w iak wielkie RPltą Nas samych, y fortuny Nasze podaiemy niebespieczeństwo? Kiedy w posrzodku naypotężnieyszych, y naywoiennieyszych zostaiąc potencyi, nie tylko na danie jm gdyby tego potrzeba było odporu, ale ani na obronę nawet Naszą dostateczney nie mamy siły. Juz to od stu lat, y więcey, iako Sąsiedzkie potencye liczne, y do woyny goto

we trzymaią Woyska onych że nie rospuszczaią
na nich stałość, szczęście, y bespieczeństwo Państw
swoich zakładaią, My tylko ktorzy dla rozłożysto-
ści Kraiu Naszego, większe daleko niż oni trzymać
powinniśmy Woyska tak essencyalnego u Nas nie
znayduiemy porządku. A w iakimże to zostaiemy
wieku! iuż teraz owi Turcy, ktorych samo Polskie
przerażało, y poniżało Imię swoią niemoc w tak
wielką odmienili potęgę że Nam bez wątpienia są,
y bydź powinni straszni. Znała dobrze Polską cnotę
pokonana nie raz Moskwa, kiedy za Zygmunta Trze-
ciego mało chybiło, aby podbita, y do Polskiey przy-
łączona na zawsze Korony nie była, czyliż Krola Pru-
skiego stany, lub wielkością lub osiadłością lub ży-
znością Kraiow, y rzeczy wszystkich obfitością z
Krolestwem Naszym porownać się może, a przecież
nie tayno nikomu, w iak dobre, y liczne opatrzony
iest Woysko

iest Woysko, iż z naywiększemi w Europie poten-
cyami walczyć odważył się.

Ale w coż proszę y w iakie dufamy siły, w
tak wielkim żyiąc nieporządku, pewnie na zawar-
tych z Postronnemi zasadzac się będziemy przymie-
rzach, tych nie maiąc zkądże sobie obiecywać może-
my, aby nas oni swemi wesprzec chcieli posiłkami,
gdy tego potrzeba nagła wyciągać będzie. Żadnych
w Państwie naszym wyiąwszy Kamieniec nie mamy
fortec, na otwartym tedy potykać się potrzeba placu,
a czyliż nie pewna, iż czego w dobrze opatrzoney, y
umocnioney fortecy z dziesiątkiem tysięcy Ludzi do-
kazać chwalebnie możemy, tego z trzydziestu na
woiennym nie potrafiemy placu, trzeba koniecznie
rowne, ieżeli nie wyższe Nieprzyiacielowi zastawić
siły, aby się iakążkolwiek odebrania zwycięstwa
można cieszyć nadzieią. Coż gdyby z mocnym ia-
kim potykać

kim potykaí się przyszło Nieprzyiacielem, zkąd upewnieni bydz możem, iak wielka Jego przeciw Nam potęga, czyli nie rozdwoione mieć będzie siły, aby Nas z kilku stron razem mogł zażyć, y szczęśliwie pokonać; kto Nas upewnił, iż Naszemi czasy przytrafi się niemoże, co za Jana Kazimierza widzieliśmy, kiedy razem z 5 Nieprzyiaciołmi w Kraiu Naszym potykać się musieli Przodkowie Nasi. Utinam sim falsus Vates Ja niewiem ieżeli zawczasu nie zabieżemy w takież żkim, y nieszczęśliwym razie, iak byśmy sobie poradzić mogli. Ale podobno odpowie nie ieden, że z płonnemi tu niepotrzebnie rozszerzam się strachy, iż żadney nie masz do tego apparencyi, aby z zapalonego w całey prawie Europie ognia, iaka żegoż pożaru do nas kommunikować się mogła iskierka? Tego Ja szczerze kochaiącym oyczyznę sercem życzyłem, y życzę aby iakośmy teraz za panuiącego Nam szczęśliwie Nayiaśnieyszego Augusta Trzeciego P. N. M., tak też przezornością panuiących Nam

Monarchow

Monarchow w wiekopomne czasy cieszyli się uszczęśliwieniem pokoiu. Daymy to, że w tey że będziem zawsze spokoyności, czyliż ieszcze przyczynienia woyska gwałtowney nie widziemy potrzeby, słysząc iak wielkie na pograniczu od Haydamakow ponosiemy krzywdy, iako Moskwa widząc, iż się Polskie nie może Jey oprzeć woysko, tak wielkie y ustawiczne od niejakiego czasu w Państwie czynia zgorbitancye. Czyliż sama sława licznego, y walecznego Polskiego Zołnierza, nie wstrzymałaby, y pociągnęła, że y tym podobne nie ustannie prawie przytrafiac się zwykłe inkonweniencye.

Cieszmy się mowię iak nayswobodniey cieszymby naydłuższy pokoiem, to pewna iednak według mądrych Polityków zdania. Si vis pacem para bellum, w ten czas o pewnym można myslec pokoiu, kiedy do woyny zdolne są siły, to iest ktore Państwo w liczne, y dosuiadczone iest należycie opatrzone woysko, nie łatwo takiego Nieprzyiaciela znaydzie,

kto ryby

ktoryby się go zaczepić powściągnął, wiedząc że albo wątpliwy bardzo, albo wcale nie pewny kruszenia się byłby skutek. Ale na coż się mam dłużey z tą tak rzetelną rozszerzać prawdą, sam nierząd ktorym stoi Rzeczpospolita może nas w tym punkcie dostatecznie zkonwinkować; wszakże takowey nam będzie, cokolwiek w Rzeczypltey zdrożnego uważamy poprawić z czasem, gdy o zewnętrznym pewnie będziemy bezpieczeństwie. takiey tysiączne bezprawia nasze ukryiemy, kiedy te licznym, y dobrym zasłonione niby żołnierzem, nie tak na oczy Postronnych wpadać będą. Podaię to na doskonały W.M.C. Panow rozsądek, ktorym więcey daleko nademnie przenikaćie co Oyczyznie naszey potrzebnego bydź sądźiće. Dosyć dla mnie zaszczytu mieszcząc się w tak dystynguowanych, zaszczyconych w Rzpltey zacnemi dziełami swemi, mie iak mi się zdaie otworzyć

y explikować

y explikowal zdanie.

6 Mowa.

Radząca aby RzPlta wysyłała Posłow Ordynaryinych do Dworow Cudzoziemskich.

Że ustawioną w potomne wieki Przodkow naszych zaszczycamy się cnotą, iako nie sprawiedliwszego bydz nie sądzę, tak tę częscią dla zaszczytu Naszego, częścią dla wzbudzenia podobneyże w nas emulacyi, codziennie prawie przed oczyma stawiać sobie powinniśmy. Jezeli iednak dawne RzPltey Naszey myslą zasiągniemy czasy, a te z terazniejszemi rownac zechcemy, bynaymniey na moim nie zawiodę się zdaniu, gdy smiele powiem, iż zbyt wielką znaydziemy rożność. Słyneli Przodkowie Nasi, y wszystkie naycelnieysze Narody bogactwy, woienną chwałą, zołnierza męstwem, y liczbą, w radzie mądroscią, y zabiegiem w czynieniu dzielnością przewyzszali; a teraz nie tylko, że tey zostawioney Nam nie utrzymuiemy

stawy

stawy, ale co z większym mowię przychodzi żalem, małe Nas nawet Miasta w zacności, y stawie prze- chodzą. Wszakże Miasta wolne Cesarskie pod cudzą zostaiące protekcyą, że dobrym rządzą się sposobem biją monetę, handle prowadzą wielkie, y niemi się bogacą, w nayprzedniejsze obfituią manufaktury, y budynki ro- żnego rodzaiu, swey małey Rzpltey przyczyniaią Państwa; My procz tego że w tym wszystkim niewymowny cier- piemy niedostatek, na to nawet zdobyć się niemożemy, abyśmy Posłow Naszych u Dworow Panow Cudzoziem- skich mieć mogli, kiedy one Miasta w niczym z Na- mi rownać się nie mogące, maią y onych że zawsze utrzymuią.

Lubo tedy nie pierwszy z tą się odzywam pro- pozycyą, ale iako sądzę bydź arcyprożyteczna Oyczy- znie Naszey, tak z mieysca mego niemniey potrzebną rozumiem, abysmy Posłow Naszych u Dworow Cudzo- ziemskich kosztem Rzeczypospolitey trzymali.

Zadna się w tey tak nieuchronney, y od wszy-

stkich

stkich Narodow przyznaney wymawiać potrzebie nie możemy raiyą, bo czyliż mało mamy, y tak walnych z Postronnemi Narodami interessow, ktoreby nas nietylko nakłonić, ale y przymusić powinny do trzymania Posłow. Czyliż z Cesarzem Rzymskim, Rossyiskim, y Tureckim, Krolem Pruskim, rożne coraz nie zachodzą interessa, częścią, że oni należące do Rzeczypospoltey Naszey trzymaią prowincye, iako Moskwa procz kilku Urzędow Inflanty Nasze, y Kurlandyą, Krol Pruski Prussy, częścią, że my cudze trzymamy iako to 13 Miast Spiskich od Krolestwa Węgierskiego Nam zastawne, częścią y co naywiększą bydz może przyczyną, że Państwo Nasze z Jch graniczy, y łączy się Państwy.

A czyliż mnieysze, uwagi godne interessa zachodzące nie czasem, ale co momentalnie prawie w Rzymie, gdzie tyle się spraw wytoczonych sądzi? Ktoż Je lepiey, skuteczniey, y doskonaley poprzeć może? iako rezydujący Minister, ktory powagą swoią

wszystkim

wszystkim znaioma, więcey dokazać może, niżli my wszyscy tak oddaleni będąc nayuiększemi, y naypilnieyszemi zabiegami? Ktoż dawne Nasze o posag Krolowy Sforcyi Nam zatrzymany zważywszy pretensye, zgodnym nie osądzi głosem, potrzeby Ordynaryinych Postow u Dworu Neapolitańskiego Krola, zwłaszcza, gdy ten po tyle razy pod Imieniem Summ Neapolitańskich na Seymach proponowany, żadnym nie iest ziszczony skutkiem. Ale pominąwszy te wszystkie racye, lubo dosyc zniewalaiące z siebie, czyliż sama tego Rz Pltey Naszey godność y powaga nie wyciąga, aby w dawney swey całości zachowana, y nienaruszona została. A czyliż wszyscy w Europie Krolowie, y Rz Plte tak ścisłym z sobą złączone związkiem, iż nowe coraz takie wynikaią interessa, iż razem znosić się muszą; nie wcale a przecież swych wszędzie praw[i]e wzaiemnie maią Ministrow, bo ci honor Ich utrzy-

muią

mnia, y pomnazaia. A co większa iż doskonałym to przenikaią rozumem, co mądrze y przezornie mądry wyraził Polityk: arcy potrzebna, arcy pożyteczna wysyłać Posłow, mogąc tym sposobem cudzym okiem widzieć, cudzym wysłuchać uchem, co się w oddalonym dzieie Państwie, a przez to przez cudzą przezorność od wielu się uwolnić niebespieczeństw. Wszakże często przytrafiać się zwykło, iż gdzie naymniey sądziemy, y spodziewamy się, tam naywiększe zachodzą trudności, y interessa. Czyż dopiero o wysyłaniu Extraordynaryinych zamyślać Posłow, kiedy by Ich ułatwiać, y uspokoić w czasie samym potrzeba. Daymy że się na to łatwo zgodziemy, a kto ż nas upewnić potrafi, czyli ta lubo mała zwłoka iakiey nie przyniesie Krzywdy? Czyli ż ten Poseł w nagłey wyszukany, y wysłany potrzebie, tyle będąc nieznaiomy, będzie miał praktyki powagi, y Kredytu, ile inny tamże zasiedziały.

siedziały, y od wszystkich iednostaynie estymowany. Mogły by tymsie trybem inne się rządzić Krolestwa, Ktorym daleko łatwiey by przyszło extraordynaryinych gdy potrzeba przycisnie wysyłaé Posłow, ale że w tym swoy y honor, y pożytek niemnieyszy upatruią, na żadne nagle zachodsące nie ociągaią się bynaymniey potrzeby.

Co naywiększa mogłoby nam bydz przeszkoda do trzymania ordynaryinych Posłow u Dworow Cudzoziemskich to ten podobno nieuchronnie potrzebny koszt powinien bydz nayprzyncypalnieyszy, ale y ta łatwo uspokoiona będzie, kiedy to na pilna weźmiemy uwagę, iż tysiączne znalazły by się srodki, ktoremi byśmy do pożądanego przyiśc mogli końca. A pominąwszy wszystkie inne, czyliż by nie mogła Rplta kilka celnieyszych wybraé Krolewszczyzn, ktorych intraty na sprawowanie Urzędu Poselskiego wyznaczone były. Czyliż te Starostwa mogą bydz lepiey,

z większym

z większym pożytkiem, y honorem Oyczyzny zażyte, kiedy Ich tylko sami zażywać będą, Postowie, ktory dla Iey miłości od swoich Domow, y fortun, w dalekie oddalaią się Kraie, aby Iey w obecności wszystkich Narodow nie naruszony piastowali honor. Dobra te, ktore od Przodkow Naszych panis bene maerentium są nazwane, y tym końcem Stanom pozwolone, czyliż mogą większy Oyczyznie przynieść pożytek, y owszem, iako kiedy nadgrodę tak wielkiey dla niey przysługi wiecznemi czasami obrocone, y przysądzone będą.

Ieżeli tedy kwitnące inne w Europie Państwa do podobnego Nas nie wzbudzą przykładu, abyśmy tychże samych chwycili się środkow, ktoremi one, y w stanie, y w honorze, y potędze wzmacniaią się. Patrzaymy iako Gdańsk Miasto Rzpltey Naszey hołduiące dobrym rządząc porządkiem swoich w Pryncypalnych Dworow przynaymniey pobliższych

trzymaią

trzymaią Rezydentow. Czyliż nie ostatnia dla Nas ochyda, y obelga, iż Miasto iedne Nasze więcey dokazać może, niżeli cała Rz Płta, czyli że dostatniey-sze, czyli że bardziey, y iaśniey widzi, co mu iest potrzebnieyszego. Radźmy zawczasu Oyczyznie Naszey, abyśmy gdy ona w całości nienaruszona zachowana będzie mogli się iak naydłuższym, y naytrwalszym cieszyć pokoiem.

7 MOWA.

Radząca otwarcie Gor Olkuskich.

Ten iest naypierwszy Kochaiącego prawdzi-wie Oyczyznę obowiązek, aby iako Jey dobro, y całość nad swoie prywatne dobro, y życie nawet same przekładać powinien, tak też wszelkich zbawiennych na Jey ocalenie, y ugruntowanie szukał środków. Słyszę Ja tu godne JW. WW. WM Panow sentymenta, ktore z głębokim adoruiąc respektem, chętnie

wyznaię

wyznaię, iż wszystkie do uszczęśliwienia Rzeczy[?]
Naszey zmierzaią, Potrzebna Nam iest Wyska[?]
aukcya, arcypożyteczna z wszystkiemi Europy
Narodami mieć ligę y przymierza, nie mniey potrzę-
bna, abysmy Posłow Naszych Ordynaryinych u Dwo-
row trzymali Cudzoziemskich. Jezeli mi się iednak
godzi moie otworzyć zdanie, wszystkie te są strumie-
nia, ktore długo płynąc, y trwać nie mogą, ieżeli
o zachowanie ich źrzodła pilnego nie przyłożemy
starania; a te iest, abysmy Gory Nasze Olkuskie
otworzyć, y w nichże Kruszce Kopać zezwolili.

Iakim że bowiem inszym sposobem, liczne y
doswiadczone mieć kiedy możemy Woysko, iakim
sposobem Postronne Narody do czynienia z Nami
przymierza nakłoniemy, iakim sposobem upragnio-
ne chęci Nasze ziścimy, abysmy u Dworow Cudzoziem-

skich

skich Ordynaryinych Naszych mieć mogli Po-
słow, ieżeli nayprzod na otwarcie tego nie zgodzie
my się zrzodła, z ktorego te wszystkie rzeczy, iako
strumyki wypływaią. Wiem Ja dobrze że na tych
Państwa Naszego, honor, całość, y bespieczeństwo,
ale czyliż nie daremne by były Nasze o aukcyi Woy-
ska obrady, ieżeli wprzod dla niego należytey nie
obmyślemy płacy? Ktoż z Nami przymierza czynic
odważy się, gdy na Naszę ubostwo, y nędze pilne
rzuci oko, iakiey się od Nas w nieszczęśliwym
dla siebie razie spodziewać może pomocy? Czyliż
nie płonne by było o wystaniu Ordynaryinych
Posłow ustanowienie? kiedy na rzadko przytrafia-
iących się, y to extraordynaryinych ledwie wystar-
czyć możemy. Łatwo wspaniałe wystawiać fabry-
ki, gdy wszelkie należyte przygotowanie na ten ko-
niec poprzedzaią potrzeby. Tatwo my tym, y tysiącznym

innym

innym Oyczyzny zabieżemy, y poradziemy potrzebom, ieżeli nayprzod ten tak osobliwy do wykonania przedsięweźniemy srodek.

Nie rozumiem Ja, aby kto miał bydz tak w swoim zdaniu upartym, iżby na otwarcie tych Gor Olkuskich pozwolić wzbraniał się, chyba by wprzod zapomniawszy, iż tey iest Oyczyzny Synem o dobro Jey starać się zaniedbał. Mieć bowiem tak oczywisty, y obfity w rękach swych skarb, a niechcieć go użyć moim zdaniem iest nie życzyć dobra Oyczyzny, ktore by ztąd nieuchronnie wyniknąć mogło. Lepiey by podobno nierownie było, nie mieć żadnych w Państwie swoim Gor, iako bowiem mniey żalu nie mając oczu, nie nie widzie, straciwszy zmysł słuchu, nie słyszec dzwięku, aniżeli przy zupełnych tych zmysłach niemoc ich w potrzebie użyć. Tak nie mniey y to dla Oyczyzny rzecz cięszka, do zno-

sienia

szenia bydz musi, iż tak obfite we wnętrznosciach swey ziemi maiąc bogactwa sama w niewymowney zostaie nędzy. Zbywa Nam całe na pieniądzach, a widziemy to oczywistemi dowodami, kiedy raz ze złota, drugi raz ze srebra kray Nasz zupełnie vyogołocony widziemy. Wielu iest narzekaiących, y nad tak wielkim Państwa ubolewaiących ubostwem. A czyliż nie na to sama Natura użyczyła Nam Gor Olkuskich, czyliż nie na to się zdobyła, abyśmy ich przykładem Przodkow Naszych /: ktorzy corocznie tysiąc grzywien srebra, 50 ołowiu dobywali :/ używaiąc mogli się podsycać, y Oyczyznę wspomagać.

Coż mowic dopiero o upadłym, y zagubionym w Państwie Naszym commercium? wiemy dobrze iż te według zdania Politykow fons omnis opulentiae, nervus belli, Regum, Regnorumq. splendor et magnificentia. Wiemy dobrze, iż żadney nie mamy przeszkody, do tego z Postronnemi Kraiami prowa-

dzenia commercium? gdyż sposobne do defluitacyi Rzeki, morza bliskość, rzeczy, iako to zboża wszelkiego rodzaiu, y bydła, wełny, miodu, wosków, potażów, klepek obfitość nas uzbrdzie powinny. Wiemy dobrze, iak tego Przodkowie nasi używaiąc środku, we wszystko obfitowali. Jeden tylko z zaniedbania Gor Olkuskich pieniędzy niedostatek, nayleps𝑧e, y nayzbawiennieysze Nasze zastanawia, y zatrzymuie chęci.

Przez coż uważyc proszę Hiszpania, y Portugalia do takich przyszła dostatków, że iuż bogactwy y potęgą wszystkie prawie przeszły iszza Narody, nie innym pewnie sposobem nad pilne w kopaniu srebra, y złota prace. Jeżeli zaś tak cięzka praca w oddalonym od siebie Kraiu, bo w Ameryce by naymnieyszey im nie czyni przykrości, iakoż my ktorzy na łonie naszym, bo w Polszcze te

mamy

mamy skarby, w niedbalstwie Naszym damy z siebie wymowkę. Jeżeli przerzeczone Państwa tak bogate, y obfituiące we wszystko, nie przestaią iednak kilkanascie tysięcy ludzi trzymać, y płacić, na dobywanie swych Kruszcow nie przestannie, iakoż Nas nie wymowna nędza Nasza, y mizerya do podobnego nasladowania przykładu pobudzic nie powinna? Jeżeli w Szwecyi, Bawaryi, Westfalii, tak wielkie maią staranie około kopania żelaza, aby to postronnym, y potrzebuiącym sprzedanie ich ubogaciło Kraie, czegożbysmy czynic nie powinni, iuż nie mowię na kopanie żelaza, ołowiu, y innych podleyszych Kruszcow, w ktore Ziemia Nasza obfituie, czegoż mowię na kopanie srebra czynic nie powinnismy.

Tysiączne inne mogłbym tu przytoczyc racye, ktoreby Nas zniewolic, y do zezwolenia na otwarcie Gor Olkuskich pobudzic mogły, tę iedną naostatek WWm Panom przed oczy stawiam reflexyą, ktorą Lengnich

gnich z naśmiewaniem się podobno z nieporządku Naszego wyrazit. Fodinae ruina obstruuntur, et aqua corrumpuntur. coż to znaczy? ieżeli nie oczywistą grozi Nam nędzą, kiedy teraz otwierać nie zezwalaiąc, do tegoż kiedyżkolwiek przyidziemy nieszczęscia, iż choć w dalszych żądać będziemy czasach, tego iednak albo nigdy albo z kosztem podobno, na który nigdy nie wystarczemy, dostąpić nie będziem mogli.

8 MOWA.

Radząca aby RzPlta wyznaczyła, y pozwoliła kilku celnieyszym Familiom swoim kosztem otworzyć Góry Olkuskie, które by expensa swoy z pożytkiem odebrawszy RzPltey przywrócili.

Widząc oczywistemi dowodami w iak wielkim Oyczyzna Nasza zostaie niedostatku, a zatym wielkich, y tych wczesnych potrzebuie pożitków, nie tylko do mądrego N. S. chętnie przypisuię się

zdania

zdania, ale oraz zupełnie skonwinkowanym bydz się czuię, iż przeczyc otwarcia Gor Olkuskich iest nie chciec nayoczywitszego Rzpltey Naszey dobra. Ale dosyc że na tym tą tak chwalebną uchwałę, czyli raczey zaniedbałą od tych czasow wznowic ustanę, ieżeli o srodkach do wypełnienia Jey wprzod pilnie nie pomyslemy. Pewna rzecz iest iż Gory Olkuskie otworzyc by przynależało, ale nie mniey pewna, że na Jch otwarcie Rzpltey Naszey skarb, w tym iak iest w tym czasie stanie żadnym wystarczyc nie może sposobem. Że iednak zachodzące w rzeczach trudnośći, nie rospacz w Nas wzbudzic, ale y owszem do większey w wykonaniu onychże pilnośći pociągnąc powinny, chcę Ja z mieysca mego łatwy iak mi się zdaie podac JW. WM. Panom sposob do poratowania Oyczyzny zdolny, do utrzymania Jey honoru przyzwoity, to iest abysmy przy Seymowych Obradach Naszych wyznaczyli, y pozwolili kilku celnieyszym w Panstwie Naszym Familiom, otworzyc też Gory, z ktorych by otwartych expens swoy z po-

Żytkiem

żytkiem przystoynym odebrawszy, skarb ten dobyty swiey przywrocili Oyczyznie.

Coż proszę sprawiedliwszego nad to, iako kiedy tak dużo osłabione siły swie Oyczyzna uznaie, iż swoim sama nie może wydołać interessom, aby to komu innemu pod ten czas sposobnieyszemu do wykonania zlecita. Jako bowiem Oyciec każdy, czego sam lub dla starości, lub dla innych zabaw, lub dla iakich zdarzeń mu się przyczyn, uczynić niechce, to swoim zleca Synom, ktorych nie na inszy koniec Bog mu użyczył, tylko aby od nich wszelki w potrzebach miał ratunek, tak nie mnieyszym RzPlta, ktora ile w sobie obywatelow liczy, tyle Nayukochańszych liczy Synow, ktorzy nie tylko Jey roskazy, chętnym pełnic są gotowi sercem, ale też na same Jey skinienie pilne zawsze maią oko.

Pełna by to nie-ludzkiey zazdrości rzecz była, gdyby czego sam człowiek przez się wykonać nie mogł, tego drugiemu nie życzył, y owszem wszel-

kiemi

kiemi przeszkadzał siłami, iako bilmem maiący oczy zaszłe chory, że ustawicznie pragnął, aby nikt swiatła zażywać nie mogł, gdy go niewidzi. Tym większey zaś nagany godnaby była Rzeczpllta Nasza, gdy nie mogąc sama na otwarcie Gor Olkuskich wystarczyć, innym chętnie się na tę ofiaruiącym przysługę zezwolić by niechciała. Ma bowiem iakąś zazdrosciwy człowiek w swym uporze wymowkę, gdy dalszą składu się nadzieią, iż tego będzie mogł dopiąć, ktorego innym nie życzy dobra, zwłaszcza że inaczey w tym iaką dla siebie mogłby upatrywać szkodę, ale Rplta w swoim zaciętą zdaniu, nie tylko że żadnych formować sobie nie może nadziei, ale y owszem oczywistą znayduie szkodę, tak walny swoy interess w dalszą coraz puszczaiąc zwłokę. To pewnie tym kształtnym zastawi się pozorem, iż puściwszy te gory w rządy niektorych Familii, y za 30 by lat odebrać ich nie mogła dla wielkich, ktore pomienione Familie łożyć musiały kosztow, ale daymy to żeby

te gory

te Gory przez lat 30 żadnego nie przyniosły Rzpltey pożytku, czyliż nie pożyteczniey, y miley by Jey było, mieć pewną nadzieię, choć za lat 50 tego dostąpienia, y osiągnienia skarbu, którego teraz, y za sto lat spra-wiedliwie mowiąc żadną spodziewai się, nie może mia-ną. To pewnie ta by nie miała w tym zachodziła wątpli-wość, aby wyznaczone Familie dłuzey tych że nie wytrzy-mowały Gor, niżby na swoiey expensy wybranie nale-żało. A czyliż temu zabieżeć, czyliż poradzić Rplta, gdy usilnie zechce nie potrafi? opisawszy iakim to sposobem wszystko dziać się powinno. Czyli to w ex-pensie na dobywanie Gor, czyli to na odebranie oneyże.

Pewnie mniemać będziemy, iż żadney w Oyczy-znie nie znaydziemy Familii, ktora by na takiey u-czynienie przysługi podieła się ale ktożkolwiek tego by był zdania, myli się mocno. Iest dosyć Kochaią-cych Oyczyzny Synow, ktorzy ieżeli zdrowie swoie, na Jey poświęcaią usługi, a iakże by fortun swich żało-wać mieli, zwłaszcza, gdy ta podięta praca hoynie

Jm nadgro=

Im nadgrodzona będzie. Trzeba bowiem, aby też Fa-
milie otworzywszy Gory olkuskie, procz tego, aby ie wy-
trzymały, poki łożonego nie odbiorą Kosztu, iakis z nąd
przyzwoity mieli pożytek. Wszakże Przodkowie Nasi
mniey znamienite dla Rzpltey usługi obfitą nadgro-
dzali rekompensą? nie na inny Koniec, tyle w ręku
Krolewskich hoynych, y wspaniałych złożyli darow,
Ktore <u>Panis bene merentium</u> nazwali, tylko aby iedni
za prace swoie iuż gotową mieli nadgrodę, drudzy
tey nadzieią do chwalebnych dla Dobra Oyczyzny dzieł
czynienia wzbudzali się. A możesz Kiedy większa
bydz dla Oyczyzny usługa, iako zawalony skarb od
walić? zaguBiony wynaleść? a że raczey powiem,
co sprawiedliwiey mowić mogę nowy, y gotowy ze wszy-
stkim Rzpltey skarb darować. Czyliż gdyby pomienio-
ne Familie, te ktore na Gory Olkuskie łożyć będą sum-
my inaczey ie obracaiąc znacznie corocznie przy cało-
ści zupełney Kapitałow profitować nie mogli, a za-

tym czyż nie

tym czyż nie pełna chariby, y ohydy rzecz by była, gdy prywatni szczodrzeysi daleko będą niżeli RzPlita cała, gdy prywatni za wygodzenie do czasu summy, nie tylko że tęż oddać, na wszelką według opisania rekwizycyą, obowięzuią się, ale oraz znacznemi prowizyami wypłacaią się. RzPlita zaś samym tylko oddaniem Kapitałów Kontentować się miała.

Nic mi więc NN nie zostaie, tylko abym otworzywszy zdanie moie z głębokim Ich wszystkich upraszał respektem, gdy y nędzę y niewymowne RzPlity uznaiecie ubostwo, z drugiey strony, gdy tak łatwy iako mi się zdaie do zabieżenia tym inkonweniencyom widzicie srodek, na wykonanie oneyż zezwolić, y osobliwszą utwierdzić Konstytucyą raczyli. Daymy dowod życzliwych Naszych ku Oyczyznie chęci, pokażemy wszystkim Narodom, iż umiemy radzić. A co naywiększa wspomagaiąc Oyczyznę y oneż y Nas samych zaszczycimy.

Snowa

6

9 MOWA.

Radząca aby zboża do Gdańska Szlachta nie wywoziła, ale aby Gdańszczanie po nie do Kazimierza zaieżdzali.

Niezliczonemi stwierdzone mamy dowodami, iż poty wszystkie Krolestwa, y RPlte nienaruszoną zaszczycały się stawą, poki chwalebne dawnych Praowdaszcow swoich iednostayną zgodą utrzymywały ustawy. Nie trzeba Nam na stwierdzenie tak rzetelney prawdy dalekich zaciągać przykładow, iawnie to Nam Oyczyzna Nasza, y Przodkowie Nasi pokazali, ktorych poki tylko zacnym śliśmy torem, poty we wnętrznym przy wszelkich dostatkach cieszyliśmy się bespieczeństwem, poki zagranicznym straszni nieprzyiacielom, poty przy cichym, y nienaruszonym pokoiu na nieśmiertelną u wszystkich zarobiliśmy sobie estymacyą. Podobnym sposobem my sami zaniedbawszy w też chwalebne Przodkow Naszych

szych wstępować slady, iako przedtym stany, potęgi, y bogactw, tak teraz wszelkiego niedostatku, slabosci, a że nie powiem ochydy stalismy się uzorem. Niechcą Ja wszelkie uznieeac, y przytaczać sposoby, Ktoremi Przodkowie Nasi w tak wielką zbili się potęgę, że Jch czcili wszyscy, nikt zaczepić nieodważył się, że iednak Kraiu obfitosć naywiększym Panstwa całego uszczęsliwieniem sprawiedliwie nazwać się może, niech mi się godzi z moim oswiadczyć zdaniem, iż rostropna w prowadzeniu Commercium Przodkow Naszych rada nayszczęsliwszemi Nas uczyni. Czegoż Postronne nie czynią Kraie, y owszem iakich nie podeymuią fatyg, y zabiegow, wiadomo wszystkim, aby nowe wprowadzili, lub wprowadzone dawniey, w iak nayleпszey porze utrzymywali Commercium, tego Ja z mieysca mego nie radzę ale chcąc owszem niezmierney Braci

Szlachty

G

Szlachty więc expensy, y pracy, przyrzekam, że wkrotce uszczęśliwionemi w zamysłach naszych zostaniemy, byleśmy zboża, y tego wszystkiego czym z Postronnemi handluiemy Kraiami do Gdańska nie wywozili, ale aby Gdańszczanie sami po nie pod Kazimierz zaieżdżali.

Ktoż to oczywiście nie widzi, iż z mnieyszym nayprzod dla nas będzie kosztem cała do Kazimierza droga, niżeli do Gdańska, chyba by ten tey nie uznał prawdy, ktoryby dla tey iedynie racyi długo w odległe Kraie przedsięwziął peregrynacyą iż mnieyszey niżli w swoim Kraiu spodziewał by się expensy. Ale daymy to, że dla odległości dobr swoich od Kazimierza nie ieden rowny podiąćby koszt musiał, czyliżby ieszcze obfitym ztąd iedynie wypływaiącym należycie sobie nie nadgrodził pożytkiem? nie iest tayno nikomu, iaką częstokroć

Gdańszczanie

Gdańszczanie, a prawie corocznie nas zachodzą sztuką, kiedy chcąc nas do siebie zachęcić extraordynaryinie podwyższaią targi, ale gdy tą nadzieią utodzone nasze obaczą do Portu swego zawiiaiące statki, zszedłszy się do swey Geldy, y mnieyszą między sobą uchwaliwszy cenę gładkim dosyć na pozor pretextem nas przymuszaią, abyśmy nasz towar nie iakbyśmy chcieli, nie iakby sama wyciągała sprawiedliwość, ale iak oni postanowią przedawali. Nie wchodzę tu Ja, ani rozszerzać się myślę iak wiele mi w Gdańsku zarabiamy, cały częstokroć na tym zawiśł całego Zbioru profit, iż razem odbierzemy pieniądze, lecz w zamian nie uważamy, że tych pieniędzy część nie mała, zostawiwszy się w Gdańsku, kray własny znacznie się ogołaca, czyżbyśmy tę tak wielką ponosili szkodę gdyby Gdańszczanie do nas po wszystek towar

zaieżdżali

zaieżdżali? ale procz tych partykularnych każdego
w osobnosci, pod Kazimierz spuszczaiącego pożytkow,
procz oczywistego dla Oyczyzny całey profitu, dogodziemy
żądaniom sprawiedliwym wielu Braci Szlachty Naszey,
ktorych że nie stać, ani na tak wielką obfitość zboża,
z iakąby mogli się do Gdańska puscić, ani na taki
expens, iakiego podobny wyciąga Tryor, oczekuią
z niewymownym pragnieniem pożądanego dla
siebie z mieysca tego Obrad Naszych wyroku, za
ktorym y oni mogliby zaległe swoie krescencye
z mnieyszym kosztem wywożąc, z większym po-
zbywać pożytkiem. Z niemnieyszym pragnieniem
oczekuią y wszyscy Seymowey Naszey w tym pun-
kcie deklaracyi; ktorzy pod Kazimierzem swoie
tak dawne maiąc szpichlerze, a na ostatnią ich
zapatruiąc się ruinę, w niezmiernym są nay-
przod żalu, iż Im tak wielki, a niektorym poda-
bno ze wszystkich dobr naywiększy upada folwark,

powtore

powtore zapatruiące się czyli upadaiące maią ratowaé, y dla iakiey podźwignąć nadziei. Radbym tu naostatek wszystkich N.N. przed oczy stawić Kwitnące niegdyś między znacznieyszemi Państwa Naszego Miastami Kazimierz Miasto, abyśmy wzięli się na dawne Jego ozdoby, y teraznieyszą ostatnią prawie zapatruiące się mizeryą doskonale przeniknąć mogli; załosne Jego do Nas prozby, ktoremi gdy Nas do politowania nad sobą pobudzić usiłuie, przekłada Nam, lub że swoim prywatnym złączony interessem, całego Krolestwa honor, ktory ieżeli Nam miły, tak iak kochaiącym Oyczyznę przystoi Synom, nie powinien by tego na sobie znosić zakału, iż my Poddanym, że tak rzekę Naszym, nie tylko że kłaniać, ale ani z wielkim natrętem wysługiwać się nie wstydziemy. Czyliż nie przyzwoitsza, aby się Nam oni kłaniali, o to

bez czego

bez czego obeyść nie mogą, czyliż do większey nad
niemi naszey pokazania powagi, sposobnieysza
rzecz przytrafić się może, aby y w tym nas za swoich
uznawali Panow. To pewnie cała na tym zawisła
trudność, aż ieżeli Im nie dowieziemy zboża, oni
się na czas iaki bez naszey obeydą Laski, a tym
czasem zboże nadewszystko gniie, y psuć się bę-
dzie. Zgadzam się wcale z mądrym tych, ktorzy
to twierdzą zdaniem, ale oraz y temu nie rozumiem
nikt przeczyć nie będzie, iż gdy ten czas minie,
ktory nigdy długi bydź nie może, tym droższy
nasz będzie towar, a dla nich tym potrzebniey-
szy, im dawniey onegoż oczekuią. Mogą prawtorze
Gdańszczanie na dłuższy czas dostatecznie
opatrzyć się w zboże bez żadney w tym sobie
szkody, czemuż my podobney przyłożyć nie ma-
my applikacyi, abysmy kilkoletnią krescencyą

bez szkody

bez szkody do lepszego czasu zachować mogli. Ale na cóż się przyda z tak oczywistą dłużey rozciągać się prawdą, lepiey nierownie, y doskonaley wynikające z tąd poznamy pożytki, gdy dawne Przodkow Naszych z teraznieyszemi zrownamy czasy, w tenczas uznamy, iż co Jch do wszelkich dostatkow, y obfitości, to nas do ubostwa, y mizeryi przyprowadza.

10 Nowa

Radząca aby Ekonomie Krolewskie, y cokolwiek Skarbu się tycze w administracyi samey Szlachty zostawało.

Nie znową dnia dzisieyszego pierwszy raz oświadczam się propozycyą, ale z tą ktora prawem ztwierdzona, ktora od Przodkow Naszych w nienaruszoney zachowana była całości, ktora Nam oraz od Przodkow Naszych niemniey jako

insze

insze nayprzyncypalnieysze wolnosci Polskiey szczo-
dy, iest zostawiona, y zalecona, to iest aby Ekonomie
Krolewskie, y cokolwiek Skarbu Publicznego się tycze, w
administracyi samey Szlachty zostawało.

Mniey by nam podobno to prawo potrzebne było,
gdybyśmy się wszyscy w takowey znaydowali sytuacyi,
iż temi Interessami więcey by kłopotu, y zaprzątnienia
inszych gwałtownieyszych przybyło niż pożytku, ale
że wszystkie stany przez nieuchronną iakąś potrzebę
y dziwną we wszystkich rzeczach rożność, rowno z bo-
gatych, iako y ubogich składaią się, więc iasna, y oczy-
wista rzecz wcale, iż przez te prawo czyli onego z przy-
wrocenię nie mały ubogiey Szlachcie pożytek by przy-
był. Większą, podobno, tey ubogiey Szlachcie w Polszcze
Naszey znayduiemy liczbę, ktory że sposobu przystoy-
nego do życia nie maią, chwycić się muszą takich,
ktore częstokroć, godnosci stanu Szlacheckiego sprze-
ciwią się. Maią oni częstokroć, iż Rzeczpospolita,
iż Krol Nasz, są to powszechni Rodzice Nasi, ale

iakże

iakże żadnego nad prawdziwemi, y szczeremi Sy-
nami swiemi politowania nie maią, widzą, Nas
w nędzy ubostwie, y mizeryi, a czemuż Nam iakiego
nie obmyslą srodku, zwłaszcza gdy bez naymnieyszey
swey szkody, mogą Nas zażyć na usługi swie, nas
oraz ratuiąc, Jakoż czyliż to nie naturalnieysza rzecz
się bydz widzi, aby Ekonomie w ręku Szlachty samey,
iako aby skarb publiczny, y cokolwiek się onegoż tycze,
pod dyspozycyą Szlachty zostawało, niżeli obcych, y Cu-
dzoziemcow, nie lepieyby ż było ten iakiżkolwiek bydz
może pożytek, aby na taką spływał osobę, ktory był po-
dobno, lub przez się, lub przez swych Antenatow, albo
też w dalszym czasie będzie pożyteczny Oyczyznie
niżli na Cudzoziemca, ktory zbogaciwszy się na ta-
kich, y tym podobnych administracyach, o żadney
iednak dla Oyczyzny, lub naostatek sprawiedliwie
mowiąc, obowiązany nie iest myśli o przysłudze.
Pożyteczniey więc dla Oyczyzny przez te y tym podo-
bne sposoby zachęciwszy nie iednego do szczerszych,
y chętniey-

y chętniey szych swych usług mieć prawie na zawołanie gotową obronę, tak z tych, ktorzy do takowych są zażyci administracyi, iako tych, ktorzy wiedząc, że to w samey Szlachty zostanie się ręku dla samey tylko nadziei ku Oyczyznie wierność, ku Mayestatowi gorliwość oswiadczać będą usiłowali. Ale większy podobno często to mowią z Szlachtą kłopot niżeli z Cudzoziemcem, ten dwiakim będąc sługą, tamten choc służy wolnoscią się iednak zastawiać nie przestaie, większa Cudzoziemcom w płaceniu dochodow punktualnosć, większy nao statek w Dobrach porządek, przez Cudzoziemcow utrzymywany bywa, czemu Ja lubo zupełnie przeczyć mogę, bo wiem przez codzienne doswiadczenie, iż większa w prawdziwym Synu ku Oycu życzliwość, y wierność, niżeli w naiemniku, y słudze, bo wiem że na Szlachtę taką tysiączne znaysć się mogą sposoby, ktoreby Ich do punktualnosci wszelkiey pobudzie mogły

Czyliż nie

Czyliż nie lepiey ieszcze aby z Polskich pieniędzy
miał się żywie Polak, niżeli przychodzień iaki;
czyliż nie przyzwoiciey aby się zbogacił ubogi Szla-
chcic, niżeli Cudzoziemiec, czyliż ieszcze nie pożyte-
czniey Oyczyznie, aby się ten spanoszył, ktory z
temi wszystkiemi zbiory swemi w Polszcze się zo-
stanie, niżeli ow ktory do fortuny, y szczęscia przy-
szedłszy, czeka okazyi do swego powrocenia się
Kraiu, aby tam się bogactwy zaszczycał, gdzie
podobno dla ostatniey tam był znany mizeryi

Te tedy tak zbawienne Przodkow Naszych
prawo; chcąc do dawnego przywrocić zachowania,
czyliż RzPlta prawdziwie powszechną wszystkich
nie pokaże się Matką, czyliż będąc Matką przezor-
ną, oraz nazwać się nie będzie mogła Panią, Uspo-
może się nie mała części ze Stanu Rycerskiego, przy-
będzie nowa Oyczyznie ozdoba, nam wszystkim nie-
smiertelna chwała, gdy Przodkow Naszych swięte,

y chwalebne

y chwalebne ustawy, nie na papierze, ale skutkiem samym iścić się będą.

MOWA.

Radząca aby rwący Seymy, y Seymiki bez żadney sprawiedliwey dania racyi Karani byli surowo, że żeliby przekupieni czynili, aby śmiercią nawet Karani byli.

Gdybym nie wiedział o godnych y iedynie ku dobru Oyczyzny dążących WW sentymentach, gdybym nie wiedział, iż iedyny y nayprzyncypalnieyszy obrad Naszych cel iest uszczęśliwienie Oyczyzny, tedybym nie wątpił maiąc honor w tak dystyngwowanym znaydować się posiedzeniu, tedy bym nie wątpił z moim śmiele otworzyć się zdaniem, daleko ż bardziey, kiedy po tyle razy Oyczyzna tego, o którym dopiero namieniłem WW. skutkiem samym doznała przyciągania, nie widzę żadney obawiania się przyczyny, aby moia propozycya, lub na

pozor

pozor niesprawiedliwa komu, lub też uwłoczęca wolności zdawać się miała. Radzę Ja, abyśmy na teraźnieyszym Seymie chcąc wszelkiemu zabieżeć złemu, surowe nayprzod natych prawem obostrzyli kary, ktorzy bez żadney sprawiedliwey dania racyi rwać Seymy, y Seymiki odważaią się, co jeżeli by dla iakiey czynili korrupcyi, aby śmiercią nawet karani byli.

Zieżdżaiąc się ordynaryinie na walne Seymy nasze nic sobie bardziey nigdy nie życzemy, iako abyśmy pożądany onych widzieć mogli skutek, a że te nadzieie Nasze lubo zbawienne od tylu lat nieszczęśliwie pełzną, nic sprawiedliwszego do ustanowienia nie mamy, iako abyśmy źrzodło nayprzod wszelkich niesprawiedliwości zatamowali, niżeli o strumykach innych, złego z wynikaiących źrzodła pomyślemy. Wprzod doskonały założyć fundament potrzeba, niżli się o dalszy wspaniałey fabryki pokusić sukcess. Wiemy do

brze

brze że iuż ab anno 1736 żadney Oyczyzna Nasza
nie ma rady, lubo w gwałtowney częstokroć znaydu
ie się potrzebie. Za nie nayzbawiennieysze Oycowskie
Nayiaśnieyszego Krola P. N. M. chęci, za nie gorące
całego Senatu żądze, y zabiegi, za nie wszelkie nay-
większe dla Nas wszystkich, y całego Stanu Rycer-
skiego starania, y fatygi, kiedy ieden znaydzie się
poprzysięgły prawie na zgubę Oyczyzny, ktory tę ca-
łą iuż niby mocno założoną y ugruntowaną fabry-
kę do szczętu zniesie, y rozsypie. Prawda że Przodko-
wie Nasi ten sobie iako naydroższy złotey wolności
szacowali Kleynot, aby y ieden mogł publiczne wol-
nym swoym głosem zatamować obrady. Ale iakiż
proszę w tym dla siebie upatrowali pożytek, ieżeli
nie ten szczegulnie, aby gdy się wszyscy na zgubę
Oyczyzny zgodzą, y poprzysięgną, ieden przynay-
mniey o czym wątpić nie podobna z pośrodka ty-
lu znalazł się prawdziwie kochaiący Syn ktory
by wszystkim sprzeciwił się, y oprócz miał sobie

prawem

wem pozwolona powagę. Ale iak daleko odmien-
ne widziemy czasy, kiedy co dla ubespieczenia
bydź powinno oyczyzny, na Jey wielu zażywa zgu-
bę, czyliż niące teraz Seymy, y Seymiki wzgląd
ma na publiczne całey Rzpltey dobro à nie raczey
na swoie prywatne? Możnaż sądźić, aby w tym
choć iskierka miłośći ku oyczyznie była, ktory
nie o to dba co dla niey zbawiennego bydź może,
lecz co bardziey swoie ubespieczu interessa, choćby
z naywiększą dobra publicznego stratą, y uszczer-
bkiem. A iaka z tych tak szkodliwych zamysłow
daie racyą? żadney, albo taka przynaymniey, ktora
do publicznych bynaymniey nie stosuie się interessow.
Y czyliż taki na sprawiedliwą nie zasługuie karę,
ktory ten iedyny oyczyznie publicznych obrad wy-
rywaiąc sposob, nie tylko podzwignąć się Jey z tylo
nieszczęścia nie dopuszcza, ale nad to do ostatniey
Ją przyprowadza zguby. Kogo więc miłość oyczyzny

Bojaźń Boska

boiazni Boska, y sumnienia podczciwość nie wzruszy surowa przynaymniey odstręczyć potrafi Kara. Ale ia o tych Ja tylko mowię, ktorzy bez żadney dania spra wiedliwey racyi rwą Seymy, y Seymiki bo ieżeli by kto był przeświadczony, iż przez samą żaką czyni korru pcyą samą sprawiedliwość wyciąga, aby śmiercią koniecznie, y nieodwłocznie był karany. Y czyliż od bieraiąc Oyczyznie życie, wszelką od niey oddalaiąc radę, przez ktorą ocalona, y ubespieczona bydź mo że, godzien ten życia będzie? czyliż godziwa, aby wydawszy na ostatnich Nayukochańszą Matkę swo ią Oyczyznę mogł zdrowo, y czerstwo na Jey zapatro wać się zgubę? Gdzież kiedy publiczny Państwa swego zdrayca mogł spokoynie niegodziwie naby tey zażywać fortuny? Godzien pewnie śmierci by też nayokrutnieyszą była, kiedy zamiast tego iżby za Oyczyznę fortuny, y życie swe łożył, sam pierwszy na Jey zgubę swoią powściąga rękę. Tysiączne ma my tego przykłady iż nie iednego do podobnych

zbrodni

zbrodni mała bardzo pobudziła nadgroda, a więk-
łagodnemi słowy uczyniona nadzieia chętnie na ta-
ką resolucyę Oyczyzny swey przeday. Lecz to wszy-
stko mnieyszey uwagi godne, gdy za wszystkie
nawet świata całego skarby na tak czarną, y szkara-
dną akcyą odważyć się nie godzi. Godzien śmierci
każdy prywatny człowiek, gdyby tak wielki zdra-
dzectwa Oyczyzny kryminał był mu przyznany,
a Poseł tak dystynguowanym zaszczycony cha-
rakterem wolny od śmierci będzie, gdyby o także
występek był przewiedziony? Y na toż to o Poselską
funkcyą starać się przyidzie, aby pod gładszym
y pozorniejszym pretextem wolniey można było
Oyczyznę do ostatniey przyprowadzić zguby? Mniey-
szym daleko inkonweniencyom chcąc Przodkowie
nasi zabieżeć surowe ustanowili prawa na tych,
ktoryby w iakie konszachty, y sekretne rady z Po-
stronnemi wchodzić odważyli się, czego żeby nie czy-
nili, gdyby teraźnieysze przeniknąć mogli były cza-
sy

sy, gdy kto chce oczywistym Oyczyzny pokaze się Nie-
przyiacielem żadney nie obawiaiąc się Kary. Pewnie
by iako zawsze ad novos casus temporum novorum
consiliorum rationes accomodabant, tak y w tera-
znieyszych okolicznosciach przykładna na takiel
Oyczyzny zdrayców uchwalili by byli Karę. Certo-
wać Nam więc przynależy z Przodkami Naszemi.
Nam ta iest zostawiona chwała dokonania tego
dzieła, ktore oni zaczawszy chwalebnie Nam zosta-
wili, zupełną daiąc władzę, abysmy według wymi-
kaiących z czasem okolicznosćii, potrzebne, y nowe
stanowiąc prawa, w wiekopomne wieki Oyczyznę
Naszą utwierdzili

11 Mowa.

Radząca aby Szlachcie Polskiey y Senatorom
przez prawo surowe nie godziło się od postron-
nych Dworow, y Krolow brać rocznych pensyi.

Mamy liczne dzielnego męstwa, y heroiczney
cnoty w rożnych Historyach przykłady, że iednak,

ktore w wolnych

ktore w wolnych iak u Nas przytrafiac się zwy-
kły Narodach bardziey nad inne do podobnych kie
czynow pobudzic Nas powinny. Wiadoma wszy-
stkim tow. wolnego Tebańczyka Epaminondy
cnota, y dzielnosć na woynie rowno iako y w po-
koiu, nie wzruszona ku oyczyznie miłosć wszy-
stkim iest iawna, lecz to naydziwnieysza iż wo-
lał zupełnie wszystkie wypełnie, y ocalić prawa,
niżeli iakieykolwiek dla siebie przeciwko tylu
zawziętym nieprzyiacielom swoim szukać obrony.
Gdy bowiem po odebranym wielkim zwycięstwie
pospolstwo namowa niektorych zazdrosciwych
wzruszone smierci Epaminondy koniecznie do-
pominało się, iż nad czas prawem opisany rząd
Woyska przetrzymał, nie tylko że ofiarowaney od
Artaxerxesa Krola przez Posła Dyomedonta oświa-
dczoney pomocy, y złota talentow 300 nie przyiął,
ale y owszem w dalszy z Posłem dyskurs wdawać
się niechciał.

się niechciał, prawem się wymawiaiąc, iż mu iu-
ko prywatnemu z obcemi Posłami sekretnie udawać się nie godziło, przez co by wsprawiedliwe
mogł wpaść podeyrzenie. Surowym to było u dawnych Grekow obostrzone prawem, z ktoremi my, albo podobną certuiąc wolnością, albo nie co iesz cze
przewyższaiąc nie zbawienniey uszego uchwalić nie
możemy, iako aby Szlachcie Polskiey y Senatorom przez prawo surowe nie godziło się od Postronnych Krolow y Dworow brać rocznych pensyi. Ta
iest między naypierwszemi Monarchicznego rządu maxymami, aby iednemu Panu swemu prze=
przysięgłszy w usługach wierność, nikt w żadne
z nikim innym nie wchodził obowiązki. Wszakże
nie insza może bydz rebelizuiacych polityka, iako
kiedy pożądanego w swych spiskach chcąc się doczekać skutku rożney y cudzey nawet zaciągaia
pomocy, ktora by ich lub w swiey impreszie wsparta, lub też

ła lub też ieżeli by się co odkryło, y wyiawiło przed czasem od pewney Jeh zguby uwolniła. A ieżeli w absolutnym Państwie cierpieć tego nie można, iż się by w nayniewinnieyszym człowieku, bez wielkich obeyść nie może suspicyi, iakoż to w wolnym ucierpiemy Narodzie? Do takiey my Polacy przyucżeni iesteśmy wolności, ktorą y dawne, podobno, y następuiące po Nas przeżyiszemy wieki, a iakoż to z prawdziwą zgodzić może się wolnością, bydż wolnym a przecież mieć swoy umysł, y zdanie obowiązane komu, bydż wolnym a nie moc tak iak się zda czynić, y rozumieć! Bydż wolnym a na cudze uważać, y pilnować skinienia! Bo Ja rozumiem że nie inny Dworow, y Krolow Postronnych tak choyne wyznaczaiących pensyę bydż może cel, y koniec, iako aby tych, ktorzy Je odbieraią można zażyć na swoią usługę, y do swich gdy tego iaka zaydzie

potrzeba

potrzeba naktonie interessow. Daymy to bowiem, że temi pensyami znamienite iakie chcą nadgrodzić zasługi, bez żadney nowey wkładania obligacyi, czyliż ten, ktory je tak szczodrobliwą odbiera ręką do należytey nie będzie znał się wdzięczności, aby w podaney okazyi mogł swemu zawdzięczyć Dobrodzieiowi. Daymy że ten, ktory takiemi zaszczycony iest iesli tak nazwać się może pensyami urząd iaki publiczny na sobie piastuie, iako to dystyngwowany Posła charakter, powinienby zaiste tak radzić bez żadnego względu tyczyżnie, iak Jey własny wyciąga interess, ale czyż proszę przeciwna podczas co się łatwo przytrafić może, przeciwna mowię swego Łaskawcy rekwizycya nie odwiedzie, albo przynaymniey na iaki czas potrzebney Dobru publicznemu, nie zatrzyma decyzyi. Czyliż z tey zwłoki iakie dla całego Krolestwa nie wyniknie niebespieczeństwo w ta

kich

kich zwłaszcza często przytrafiających się okoli=
cznościach, które, y naymnieyszey nie cierpią zwło-
ki. ale daymy, y pozwolmy nawszatek że takich
miłość Oyczyzny przezwycięży, aby dla niey pry-
watny swóy sakryfikuiąc interess chętnie, y nie-
odwłocznie na to co Dobru publicznemu pożyte-
cznego bydz widzi zezwolił, czyliż przynaymniey
iakiey ieszcze do powątpiwania nie będzie racyi,
iż lubo zezwolił na to, do czego go powinność, y obo-
wiązek Oyczyzny przymuszał, aby iednak swego
Pryncypała o tym co się dzieie uwiadomie nie
miał. A tak lubo należyta z iedney ku Dobrodzie-
iowi swoiemu wdzięczność, z prawdziwą y nie zmi-
szoną z drugiey strony ku Oyczyznie miłością zgo-
dzi się może? czyliż można, gdy dwie potężne z so-
bą walczą passye, aby iedna nad drugą nie wzięła
góry! Trzeba Wam tedy koniecznie podobnym Epa-
minondy męstwem, y wspaniałością wszelkie za-

grzeszone podobno z Państwa naszego wy Korzenie inkonweniencyę, podobną mowę Epaminondy serca wspaniałości, którą Dyomedontowi wielkie sobie od Krola Artaxerxesa ofiaruiącemu skarby odpowiedział: Nihil opus pecunia est, nam si ea Rex vult, quae Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus, sin autem contraria non habet auri atque argenti satis. Ta serca wspaniałość Polska na wybor zaszczyci wolności, y w wiekopomne ugruntuie czasy, gdy wzaiemnym oraz sposobem chcących temu sprzeciwiać się zdaniu, surowym prawem, y cięzkiemi obostrzemy Karami.

12 MOWA

W Ktorey Deputowani od nowego Marszałka Posłowie daią znać Krolowi o Jego Elekcyi

Wiedząc dobrze Nayiaśnieyszy, a Miłościwy Krolu, iako zawsze Krolewskie serce Jego wszetkie o iakimkolwiek tey RzPltey dobru uweselaią po-

winy

winy, niechcemy na moment ieden odwlec osobli-
wey, Ktorą spodziewamy się, iż W.K. Mć mieć będziesz
pociechy z prędkiey Naszey w obraniu Marszałka Syo-
dy, y z nie leniwey do szczęśliwych Seymu tego sukces-
sow applikacyi. Dajemy tu oczywisty dowod Nayia-
śnieyszy Panie, iako o szczerych W.K. Mci koło Do-
bra publicznego intencyach mocno zkonwinkowani
będąc, precz na stronę partykularne oddaliwszy
względy pokwapili się chcąc iako nayprędzey do
WKMci prawdziwie Oycowskich około Krolestwa Je-
go przyczynić się zamysłow. Nie wątpiemy że obra-
nie Nasze pochwalisz Miłościwy Krolu, ponieważ
głosami Naszemi, ta iedyna kierowała, y władnęła
myśl, iak Godnego Izby Naszey potrzeba było Mar-
szałka, żeby się był tak Wielkiemu podobał Krolowi.
Obrany więc Imć Pan N. y z Przodkow swich, y z swo-
ich własnych czynow znaiomy mąż Swiatu Pol-
skiemu, a nadewszystko doswiadczoney ku Majesta

towi

towi W. K. Mci Panu swoiemu wiernośći, żarliwo-
scią o dobro pospolite znakomity. A że prędkiey zgo-
dy Naszey była ieszcze y ta przyczyna, abyśmy od
Niego W. K. Mci iak nayprędzey prezentowani, y
do pocałowania dobroczynney ręki Jego przypuszczeni
bydź mogli, więc nayglębszą u Majestatu Jego
składamy submissyą, o zadosyć uczynienie upra-
gnionym Naszym chęciom upraszamy.

13 **Mowa.**

W Ktorey Kańclerz odpowiada od Tronu.

Y prędka WWMM Panow zgoda, y zgodna tak
zacnego męża JP. N. elekcya iak wielkim Nayia-
śnieyszego Pana P. N. M. napełniła ukontentowa-
niem, y weselem, ten tylko doskonale poznać y
przeniknąć może, ktoremu nieustanne J. K. Mci
około Dobra Pospolitego starania, y myśl nieustan.
na dobrze są wiadome. Chcąc tedy J. K. Mci P. N. M.
tych iak nayprędzey oglądać, ktory nietylko stoią

ale y

ale y skutkiem bardziey suwe ku Maiestatowi przywiązanie ku Oyczyznie miłości oswiadczaią, na dzien intrzeyszy złączenia się z Senatorską Izby Poselskiey zaprasza.

MOWA.

Radząca ażeby handle y szynki Duchownym zakazane były.

Słusznie mi się tu obawiać przychodzi, aby gdy Dobru Oyczyzny naszey radzić, y pomoc usiłuię nie zdawał się komu bardziey z nienawiści, y zawziętości nieiakiey, ku Duchowieństwu z moim się odzywać głosem, gdy za rzecz potrzebną u siebie sądzę, aby handle, y szynki Duchownym wcale zakazane były. Ale procz tego, że z Dziadow Pradziadow w prawowierney iestem wychowany Religii, że tey Oyczyzny szczycę się bydz Synem, ktora od uznania prawdziwey wiary, nieprzełamaną y niewzruszoną w niey trwa wolą, y oręż utrzymuie procz tych mowię generalnych każdemu z Nas

obowiązkow

obowiązkow szczerym y otwartym wyznaię sercem, iż Duchowieństwu nie tylko by naymnieyszą uczynic Krzywdę, ale y z należytym dla niego nie bydz uszanowaniem za rzecz niegodziwą, y bez sumienną bydz sądzę. Tym bowiem zazdroscic iakiego szczęscia, y iaką wyrządzać Krzywdę, iest iedno, co na samego targnąć się Boga, Ktorym iako Następcom swoim, tę Chrystus P. zostawił prerogatywę. Qui vos spernit me spernit Jeżeli iednak prawdę rzetelną wyznać się godzi, przyznać należy, iż to z wielką niesprawiedliwoscią dzieie się, gdy Ci, Ktorzy na pomnożenie usługi Boskiey dni życia swego wszystkie poswięcaią, takich się chwytaią sposobow, ktore Jm całe nie przystoią. Na coż proszę tyle funduszow, y przywileiow Duchowieństwu nadały Krolestwa, tylko aby żadney nie maiąc racyi myslenia o sobie wszystkie na to obracały starania, aby swey zadosyć czyniąc wokacyi o nieustanną honoru Boskiego

noru Boskiego promocyą, y Dusz ludzkich zbawienie starali się. Ale pominąwszy tę tak sprawiedliwe reflexye, uważmy proszę, czyli te handle y szynki Duchowni prowadzić mogą, bez wielkiey krzywdy, y uszczerbku Mieszczan, ktorzy ten iedyny życia znayduią sposob, ile że takową handlow, y szynkow wolność znacznie się opłacać muszą. Od tego wszystkiego że są wolni Duchowni, czyliż nie łatwo wszystkich do siebie przeciągną ludzi, ktorzy ordynaryinie, nie na ludzi, y mieysce, ale na mnieyszą cenę, y większą dla siebie wygodę uważaią, a zatym ubogi szynkuiący Mieszczanin, albo cenę spuścić, co z niemałą dla niego stratą, albo wcale porzucić szynk musi, co mu wszelki do sustentowania życia odeymuie sposob. A coż ztąd za krzywda dla publicznego wynika skarbu, kiedy Jmć Duchowni pod pretextem własney potrzeby wiele sprowadzaią rzeczy na handel, y swoy

zarobek

zarobek, bez płacenia na publicznych Komorach publiczne zakładaią po Miastach propinacye, z których gdyby w ręku były Mieyskich, profitowały by Miasta, z Miast ile Królewskich Starostowie, z Starostw naostatek przy sprawiedliwey kwarcie Skarb publiczny bogaciłby się. Niech się JWni Duchowni składaią iak chcą tym chwalebnym cnoty pozorem, iż takie biorąc przed się drogi, chcą zagęszczone nigdzy ludźmi w szynkach, y propinacyach fałsze, y zdzierstwa wykorzenić. Ja przecz że tego iestem zdania, iż Duchowni za grzechy ludzkie Boski błagać powinni Maiestat, nie przez grzech mnieyszy gorsze znosić występki, według wziętego przysłowia: non sunt facienda mala, ut eveniant bona. rozumiem że będąc równie, iak y my ludzie urodzona prawie ludziom do bogactw chciwość, od małych wszczęta początków, powoli w serca Jch wkradłszy się, coraz to bardziey

szerzyć się

szerzyć się będzie. Nie ma więc naymnieyszego w tey mierze czynić Nam wstrętu dystyngwowana Stanu Duchownego godność, gdyż takowemi dysponować rzeczami, zabronić lub pozwolić Duchowieństwu tego, co się sprzeciwia Kondycyi y powołaniu, do dobrey Państw Ekonomii szczegulnie należy, ktora dobrze administrowana iak wielkie Dobru Publicznemu przynosi pożytki wszystkim JWW. WW. Panom nie iest tayno.

14 Mowa

Zbytniey wolności powściągnąć potrzeba

Jako nie większego, y zacnieyszego Ludziom natura dać, y opatrzyć nie mogła nad wolność, tak zaiste żadną inszą prerogatywą bardziey, y sprawiedliwiey Polacy przed całym Swiatem zaszczycać się nie mogą nad tęż samą wolność, ktorą nayznakomitsze Europy Państwa, y Narody celuią. Maią wprawdzie czego by samym prawie Polakom wszystkie zazdrościły

ścity Kraie, iż gdy inne pod ciężkim ięczą niewoli iarzmem, gdy inne woli, y skinienia panuiącego nad sobą wielowładnie Monarchy pilnuią, y nań się zapatruią, gdy inne życia, y fortun swych niepewne w ustawiczney trwodze y boiaźni zostaią. My procz że żadney nie znamy niewoli, procz że stanowienia nowych, y znoszenia Praw dawnych władzą mamy, tego tylko nad Nami uznaiemy, y czcimy Pana, ktorego się Nam wolnemi obrać głosami, y na ten wysoki Dostojeństwa stopień wynieść podoba. Wielkie więc y nader zacne wolności ymię, iako Przodkom Naszym, tak y z Nas każdemu zdawać się powinno, ale nie mniey pilnego przyłożyć mamy starania, aby sprawiedliwemi będąc okryślona granicami, z nigdy z nich nie wychodziła. A zakli się dzieie pod te czasy, ktoż iasnym nie widzi dowodem? kiedy pod prawdziwey płaszczykiem wolności, wyuzdana na wszelkie złe ro=

związłość

zwięztości ukrywa się, kiedy pod tym tak kształtnym pozorem wszelka niesprawiedliwość dopuszcza się. Za rzecz więc potrzebną osądziłem pokazać, iż zbytniey wolnosci Naszey powściągnąć Nam koniecznie przynależy.

Nie widzę tu żadney racyi, abym się miał obawiać, iż gdy o poskromieniu zbytniey mowię wolności zdawał się komu chcieć coś z dawnych wymować swobod, y prawdziwey odstępuiąc wolnosci niewolą wolnemu radzić Narodowi. Pierwszy Ja iestem, ktory prawdziwą wolność nad życie własne przekładam, tym mi milsze, im bardziey wolne, y swobodne byle tylko taka była utrzymana wolność, żeby y Nam, y Przodkom ktorzy Ją Nam zostawili, y iako drogi kleynot szacować kazali z honorem była. A takim że porządkiem Oyczyzny Naszey interessa idą, iako za dawnych Przodkow, ktorych miłą ieszcze cieszemy się

y zasuszyiamy

y zaszczycamy pamięcią. Juź teraz nie mowię nowych nieuchwalamy ustaw, ale y dawne nayswiętsze gwałciemy prawa, żadnego w Seymowaniu nie zachowuiemy pomiaru, bynaymniey o całość, y bespieczeństwo RzPltey niedbamy.

A coż na to pomyslem, gdy powiem, iż tazbytnia wolność wielką nam, a podobno nieuchronną grozi miną. Jeżeli bowiem przyidźie nam kiedy/: co łatwo przytrafi się może:/ nawiezdzaiącego na Kray Nasz Nieprzyiaciela poskromic, wpadaiącemu w Państwo, siły y potęgę zastawic, dostępu niedopuscic, strapioną Rzeczpospolitą poratowac, osłabioną wesprzec, upadaiącą podniesc, y do starożytney przywrocic stanu, y szczęscia. Czyż mamy na to wycwiczone w żołnierskiey sztuce, y doswiadczone Woysko? iakaż do Woyny gotowość, y moderunek? iakież positki Towarzyskie? iakież dostatki, na do-

stawienie

stawienie w czasu potrzeby wszelkich naypotrzebniey-
szych rzeczy? To pewnie w obfitości Skarbu Publi-
cznego Naszę zakładamy nadzieię? A wszakże iako
nigdy zupełnie opatrzony nie był, tak y zawsze wy-
niszczony iest prawie, to pewnie spuściemy się, iż
bez trudności na pierwszey radzie uchwalemy spo-
sob, przez ktory choćby każdy z Obywatelow Oyczy-
zny cząstkę nieiaką swey na to łożył substancyi?
ale iak prożną karmiemy się nadzieią, iakże to spra-
wić możemy, kiedy każdy wolnością swą zastawia-
iąc się, nayświętsze w wolnym niepozwalam zatrzy-
ma rady. To pewnie w Sąsiedzkich potencyi dufaie
będzie posiłkom? a gdzież z Niemi przymierza, a te
ieżeli są, czyliż w czasie samym pokoiu zgwałcone
niebywaią. To pewnie naostatek naymocnieysza
starożytney Polskiego Imienia stany, tarcza zastonie-
ni wszelkim na postrach będziemy Nieprzyiaciołom?

ale gdybym

ale gdybym, y na to pozwolił, czyż to piękna, czyż chwalebna, co Nas, y Przodkowie Krwią, y męstwem nabywszy, Nam zostawili; tego czyli nie umieć, czyli nie moc utrzymać.

Y też to są niepomyślne zbytniey wolności skutki, ktore tym nieszczęśliwsze wszystkim bez wątpienia pokażą się, gdy na pilną weźniemy uwagę, iż dla Niey nie tylko zewnętrznego pokoiu mieć, y miłe zażywać nie możemy. Słyszemy, a częstokroć, y własnemi oczyma z niewymownym zapatruiemy się żalem, na tyle w Oyczyznie Naszey rozboiow, naiazdow, zabóystw, niesprawiedliwości. Ubodzy y słabi uciemiężeni aż nazbyt od możnieyszych, y bogatszych; dobra nie według prawa, ale według swey woli, y interessu gwałtem wydarte; krew niewinnych wylana, słowem według niegodziwego przysłowia: kto mocnieyszy ten lepszy. Coż za ulgę tym strapionym,

y nieszczęśliwym Ludziom, tym nad naygrubsze Narody nayokrutnieyszym postępkom, co za tamę założyć potrafiemy. Trzeba tę tak wyuzdaną poskromić rozwiązłość, zgromić, y skarać tak niesłychane w Chrześciańskim Państwie zuchwalstwo. Ale gdzież na to sprawiedliwości szukać, ktora tą zbytnią wolnością nie tylko zaćmiona, y przytłumiona, ale y wcale zniszczona iest.

Ale coż na to Postronne rzekną Narody, iakim to słyszą a niektorzy y widzą umysłem? coż o Naszey pomyślą sobie Oyczyznie. Sami się postronnym na pośmiech, y ochydę wieczną Imienia Naszego podaiemy, sami nayoczywistszym złwierdzamy dowodem powziętą u wszystkich opinią, iż Polska wielkim nierządem stoi. Y czyliż żalić się sprawiedliwie możemy, gdy o Nas zgodnemi prawie mowią głosami, iż albo nie umiemy, albo

nie możemy

niemożemy, albo niechcemy radzić, y pomoc Oyczyznie Naszey.

Zniesiemyż tak okrutną na Nas zelżywość, y potwarz? tak zastarzałemu, y nieprawie wkorzenionemu złemu żadnym nie zabieżemyż sposobem? tę zbytnią wolność zrzodło nieszczęśliwości wszelkiey nie wstrzymamyż? Patrzmy, patrzmy iako niegdyś RzPlita Nasza nad wszystkie w Europie kwitnęła, y słynęła Narody? Kiedy nie odbierać, lecz inszym Prawa dawać zwykła była Narodom, Kiedy tyle Państw y Prowincyi pod swoie podbita Panowanie, lub sobie hołdować przymusiła. Lecz na ten czas taką się tylko zaszczycała wolnością, ktora by nie rozwiązłości była okazyą, ale y dla Rzeczypltey y Jey Obywatelom z honorem była y zaszczytem.

MOWA.

Radząca punktualne płacenie Kwart ze Starostw do Skarbu Publicznego.

Maiąc włożoną na siebie obligacyą radzenia Oyczyznie podczas teraznieyszego Kongressu Naszego, y do uszczęśliwienia oneyże przyzwoite obmyslać srodki, gdyby mi przyszło wzgląd mieć raczey na wrodzone każdemu podobno człowiekowi do rzeczy swych, y interessow przywiązanie niżeli na Oyczyzny Dobro nie tylko niegodnym teyże pokazałbym się Synem, ale nad to wielkim y wspaniałym WW sentymentom nie małą czyniłbym krzywdę. Te tedy dwie nayprzyncypalnieysze maxymy w pilney zawsze maiąc u siebie uwadze, a przytym w tylu nasłuchawszy się okazyach, iakoscie WW na to wszystkie łożyli siły, aby ziednoczoną radą taki wynaleść sposob, przez ktorybysmy do

należytego

należytego porządku kiedyż tedyż szczęśliwie przyiść mogli. A że skutek cały obrad starszych zawisł nieomylnie in nervo rerum agendarum, to iest na przyzwoitych tak wielkiemu Państwu dochodach, które za zdaniem Politykow, et belli subsidia, et pacis ornamenta nazywać się zwykły; upatruie Ja nie poślednry do przymnożenia dochodow publicznych szrodek, procz tylu innych, to iest punktualne płacenie quartae partis Proventuum ze wszystkich Starostw, tak w Koronie, iako y w W. X. Litt. znayduiących się iako to mamy tylo Seymami ucherwalone, tylo obwarowane Konstytucyami.

Niech się tu proszę rzecz takowa nikomu mała, y podła nie zdaie, aby tym sposobem miał się dużo Skarb Publiczny podsycie, gdyż ktokolwiek się pilnie w Starostwach, y w onychże dochodach rospatrzy, przyznać niewątpliwie musi, że spra-

wiedliwa

wiedliwa z onych że kwarta do dwoch blisko doy
dzie millionow, lubo my pod te czasy ordynaryi=
ney do Skarbu Publicznego percepty, y iednego
nie możemy dociągnąc millionu. Nie widzę Ja tu
by naymnieyszey racyi dla ktoreybym się mogł
w tey materyi narazic komu, bo pominąwszy, iż to
płacenie kwarty na pożytek Oyczyzny ma się obrocić,
w ktorey cokolwiek mamy, y mieć możemy swia=
dczyć powinnismy, sama tego po Nas wyciąga
sprawiedliwość, abysmy gdy z własnych dziedzictw
czyli to od Przodkow Naszych Nam zostawionych,
czyli to własną pracą y dowcipem nabytych nie
nie czyniemy tey przynaymniey naymnieyszey
nie żałowali cząstki, do ktorey rownie, iako, y do
całey porcyi naturalne Oyczyzna ma prawa. Bo
czyież proszę te są Miasta, y Włości ktore za łaska=
wą J. K. Mci P. N. M. dystrybutą nam się dostałą

ieżeli

ieżeli nie dobra Rzeczypltey. A zacoż więc z tego nie tylko przez powinność, ale też y przyzwoita wdzięczność iakieys części udzielić żałuiemy? Weźmy na uwagę pierwszą wszystkich Starostw instytucyą, a to wszystko pilną przebiegnąwszy myslą, niech mi się spytać godzi czyż moyła kiedy Rzeczplta większą ku Nam oświadczyć miłość, iako gdy sama się krzywdząc, chętnie y dobrocżynnie Nam ustąpiła tak wielkich, y pewnych swoich dochodow. Kiedy więc Oyczyzna więcey iak 8000000 pewney intraty z rąk swoich dla Nas wypuszcza, zważmy sami czyli odmowić Jey możemy tey nayzmnieyszey ktorą od Nas wyciąga cząstki. Prawda że to nie iednemu iakąś uczyni przykrość, y znaczną zdawać się będzie subjekcyą aby się wyznaczonym na to od Rzeczypltey Komissarzom miał kalkulować ze wszystkich Starostwa swego prowentow, gdyż

insżym sposobem.

inszym sposobem ledwie kiedy do zupełney w tey mierze wiadomości przyiść możemy. Przecież ieżeli się zreflektować zechce, że Rzeczplta, iako naturalna Pani tego wszystkiego ma władzą dysponować swoim, iak Jey się podoba, ieżeli uważy że w tym naywiększą Oyczyznie przyniesie usługę w ostatniey prawie znayduiącey się potrzebie, niepodobna, aby tak twardego mogł kto znaleść się serca, aby się nad ukochaną Oyczyzną żebrzącą prawie pomocy zlitować nie miał. Nie może też tu nikt mi zarzucić, iż to iakieś nativae libertati praejudicium uczynić by mogło, bo ieżeliby kto tak rozumiał niechże złoży w ręce Rzeczypltey odebrane od niey Starostwa, a tym sposobem uwolni się od wszelkich mozołow, y turbacyi, y w mitym pokoiu własney zażywać będzie substancyi bez subiekcyi. Co ieżeli by podobno wię-

Ksze nieukonc-

ksze nieukontentowanie sprawie, więc chętnie na tę sprawiedliwą zdobędziemy się rezolucyą, abyśmy nową dawne prawo ztwierdziwszy Konstytucyą punktualnie płacili Kwartę ze wszystkich Starostw do Skarbu Publicznego.

15 MOWA.

W ktorey Marszałek w Izbie Poselskiey przyłączeniu się z Senatem wita Krola.

Ze wszystkich Woiewodztw tey Korony wybrani, bardziey nie objęta chęcią cieszenia się z widoku niezwyciężonego Monarchy Naszego, niż Uniwersałami przywołani stawamy przed obliczem, y Majestatem Twoim Nayiaśnieyszy Krolu Panie a Panie Nasz Miłościwy, ażebyśmy Braci Naszych w Domu pozostałych imieniem przywitali naypotężnieyszego z Krolow, Nayłaskawszego z Panow, Naymocnieyszego ze wszystkiey tey Korony Obrońcow, Dziedzica zaszczytow Jagiellońskiego Domu, Potomka sławy, y chwały Zyłu

Brzeszłych

Przeszłych, a Przodka tylu Przyszłych Krolow. Stawamy Nayiasnieyszy Panie, abysmy u Maiestatu twego, nieskażytelney nigdy wiernosci poddaństwa Naszego przez wykonanie niegdyś przysięgi Naszey Ci winną, teraz zaś ieszcze bardziey przez to wszystko cokolwiek Poddańskie na usługi Panom swim zniewolone nakłonic serca może, należytą złożyli danine. Wzgardziwszy W. K. Mć Cesarskim Tronem, y nasz Polski nad niego przełożywszy, gdy przez tyle lat na nim w nieprzerwanym, a pilnie od siebie wypracowanym panuiesz pokoiu. Wolałes W. K. Mć tam panowac, nie wrodzeni do Krolestwa, ale wybrani z naygodnieyszych Krolowania panuią. Tam panowac, gdzie poznano żeś tey Korony nie dlatego przez wolną dostał Elekcyą, żeś pierworodnym był Synem, ale żes iest naleziony godzien tego Tronu. Y dla tegoc W. K. Mć chcąc powierzone sobie od Boga

Państwo.

Państw, mieć daleki od opłakanych każdey woy-
ny by też nayprzomyślnieyszey skutkow, obrałeś so-
bie raczey kwitnące w owoce głębokiego widzieć pokoiu
niż sławy z gotowych, y pewnych dostawać zwy-
cięstw, oszczędzać krwi Poddanych swoich, lubo ią
za Monarchę swego przelać gotowi byli, niż rozlewać
Nieprzyiacielską, dobrodzieystwy raczey, niż bronią
zwyciężać, y podbiiać serca Ludzkie. Jakoż szczęśliwe
tak łaskawego Panowania wszystkim widzieć się
daią skutki; świadczą to uszanowane wszędzie S. Ol-
tarze, świadczą kwitnące w nowo erygowanych Aka-
demiach nauki, świadczy obfitości Kraiu, sprawiedli-
wość nie posłakowana w Sądach; gęste cnoty, a wy-
stępki albo rzadkie albo skarane, są to łaski, y dary
nieoszacowane W.K.Mści. Y iakoż y Bóg, Ktory osobli-
wey swiey miłości nad Domem Jego, tak iasne poka-
zał dowody, Krew W. K. Mści nad naywyższe w Euro-

pie

pie podwyzszaiąc Trony nayznakomitszemi w
swiecie łącząc Familiami, ten mowie Bog dał, y
Nam Polakom miłosciwie doznawai tego, czemu pó:
zne wieki dziwić się y zazdrosić Nam będą. Kiedy
zaś W. K. Mć do utrzymania wewnętrznego, y zewnę-
trznego pokoiu, do poprawy domowego rządu, do sta-
nowienia praw zbawiennych wszystkie Krolestwa
tego zgromadzić raczyłeś stany, ktore sam obecno-
scią swią do tak pięknych pobudzasz mysli, przy
złożeniu nayniższego dziękczynienia Naszego u
Maiestatu Pańskiego z stałą y nieruszoną oswia-
dczamy się rezolucyą, będąc gotowi życie Nasze dla
całosci Oyczyzny łożyć, wszelkiey dołożemy appli-
cyi, abysmy Oycowskim W. K. Mći około tegoż publi:
cznego dobra staraniom, y chęciom, podczas teraznie-
yszych obrad Naszych zupełną przyniesli satysfa-
kcyą. A teraz nie ważąc o dobroczynności Pańskiey

ktora

ktora Nam niezliczonemi stwierdzic raczyłeś dowodami, na znak wiernego poddaństwa Naszego, abysmy do pocałowania ręki W. K. Mci przypuszczeni bydz mogli, iak nayuniżeniey upraszamy.

16 MOWA.

Radząca azeby Starostwa konferowane były z obowiązkiem reparowania Miast.

Przyznać potrzeba nie omylnie, że nie szczęśliwsze go znalesc by się nie mogło, nad takie Państwa, ktore mitey zazywaiąc swobody, zupełną maią władzę rozumieć co chcą, y mowić co rozumieią, gdyby tyle znaydowały sposobow w przyprowadzeniu do poządanego skutku Obrad swoich, ile sposobności w obmyslemiu onychże, y explikowania mysli swoich znayduią wolności. Prawda iest że y Oyczyznie Naszey nie zbywa na radzie, ale coż kiedy do tego przyszlismy nieszczęscia, iż ledwie kiedy do skutku przyprowadzić

możemy

możemy, co sami są dłużny bydz potrzebnego. Ubolewać Nam nad tym potrzeba, ale nie tracić zupełnie serca, zdobywać się na pomoc y pożytek Oyczyźnie, a le nie mieć Ją, y nię rozumieć za całe zgubioną.

Jako więc chętnie na to wszystko przypadam o czym słyszeć na tym mi się dostało mieyscu, a w szczegulnosci o punktualnym płaceniu sprawiedliwey ze Starostw Kwarty, tak do tey stosuiąc się materyi, życzyłbym, aby na potym z tym obowiązkiem Starostwa konferowane były sub nullitate Przywileiu Nam odebranego, ażeby przyłączone do Starostwa Dobra osobliwie zaś Miasta, Zamki, y Grody w porze swoiey, y całosci zachowane, ktore zaś koniecznej potrzebuią reparacyi nieodwłocznie reparowane były. Tak potrzebne y tak zbawienne Rzpltey ustanowienie nowe nikomu upewniam zdawać się nie może, gdyż to samo wyraznym niegdyś prawem, ieżeli pierwszą Starostw instytucyą myslą zasiągniemy,

obwarowane

obwarowane było, ktorego kiedy iako widziemy słu-
chać, y obserwować niechcą, mieć powinna Rzpłta
w tey mierze zupełną władzę, ażeby do Exekucyi pra-
wa swiego mogła przymusić każdego. A możeszże-
go inszym dokazać sposobem, nad ten, gdy każde-
mu z tą kondycyą będzie dane Starostwo, ktora ie-
żeliby się komu przykra zdawała, żadney nie bę-
dzie miał trudności J. K. Mć P. N. M. w wyszuka-
niu takiego inszego, ktory chętnie na to wszystko
przypadnie, y na takową z wieczną ku Majestato-
wi wdzięcznością podpisze się kondycyą ale mowmy
teraz co sama sprawiedliwość wyciąga, czemuż by
Dobra Krolewskie, y Rzpltey, iakie są Starostwa po-
ślednieysze bydz miały od Dobr Ziemskich, y Szla-
checkich, wszak te takowe dla siebie bespieczeństwo
maią, iż każdy onychże kredytor, czyli Dzierżawca
do konserwacyi takiey iest obligowany, iż iako co-

dzienne

dzienne uczą, Nas tego przykłady znaczne często-
kroć summy, za dezolacyą Dobr, Pałacow, Ogrodow
od Summ Kapitalnych odcinaią Trybunały, a wła-
snym dziedzicom w nadgrodę poniesionych szkod
przysądzaią. Dobra tedy same krolewskie, y dobra
Rzpltey, tak nieszczęśliwe bydz maią, że je kto chce
pustoszyć, y ruynowac może bez naymnieyszey
za to kary. Mogą mieć iaką kolwiek exkuzę Dobr
Ziemskich Possessorowie, dla ktorey Dobra sobie do
czasu pozwolone w pierwszey zachowai nie mogli
porze, bo albo Prowenta onychże Summie lokowaney
na nich nie Korrespondowały, albo że calamitosa
tempora znacznie tych umnieyszyły dochodow,
ktore według zawartego Kontraktu znaydowai się
powinni były. A mogąż taką lub tey podobną mieć
wymowkę, ci wszyscy, ktorzy Dobra Rzpltey trzy-
maią, co iako te z Łaski JKMci odbieraią, tak za-

drwey.

dney nie maią Krzywdy, luboby Rok od Roku iedna-
kowych dla siebie nie mieli Prowentow. A więc nie
tylko przez sprawiedliwość, ale nad to przez wdzię-
czność w całości to Konserwować powinni, co z Ła-
ski odebrali. Ale ieżeli ieszcze oglądamy się na
Zamki, y Grody w Starostwach maiących Jurys
dykcyą położone, Ktoż nie widzi iak oczywistą y
prawie nie nadgrodzoną Jchmć P.P. Starostowie
czynią Krzywdę nie tylko RzPltey, ale y Swam sa-
mym. Czyniemy Krzywdę RzPltey, kiedy tego
małą expensą Konserwować niechcą, na co Rzecz
plta milliony łożyła, y czego potym poprawić
nie będzie mogła, chyba podobnym iak niegdyś
sumptem, czynią zaś Krzywdę partykularnym
Rzeczypltey Obywatelom, kiedy przez upadłe Zam-
ki, y Grody, wszelkie Fortun Szlacheckich dowody
w Grodzkich Archiwach leżące, ogniem czyli in-

szym

szym przypadkiem zaginely.

Te y tysiączne inne reflexye do uznania tey prawdy, y ugruntowania oneyże pobudzić Nas powinny, z tym wszystkim y to nie mnieysze bydz może dla Nas motivum, iż My odebrawszy tyle Łask Rzeczypltey choynie Nam świadczonych, nie tylko że ich dobrze zażywać nie umiemy, ale nad to bardziey o własne niżeli o Jey się Dobro staramy.

17 MOWA.

Radząca ażeby kilka Starostw nie konferowano iednemu.

Widząc dobrze, iż nayzbawiennieysze podawane dla Oyczyzny rady, zdadzą się nie co partykularnym niektorych sprzeciwiać interessom, przeto wprzod niżeli mi się w godnym WW posiedzeniu z tym com umyślił explikować przyidzie, nic nad to usilniey nie życzę sobie, iako abym naypierwod upewnił wszy-

stkich

stkich, iż cokolwiek mowię, mowię co mi miłość dyktuie Oyczyzny. Powtore, abym ten zkonwinkował, iak z wielkim dla wszystkich generalnie zewsząd respektem, y estymacyą. Wiem dobrze iak wiele dystynguowanych, y zasłużonych między inszemi Oyczyzna Nasza liczy Familii, uznaię że wiele takich u Nas znayduie się Domow, ktorym partykularną RzPlta winna iest wdzięczność, w Konserwacyi Oyczystych swobod, y starodawney wolności, w pomnażaniu Iey dobra, y całości, przecież maiąc wzgląd na to, że taż sama Rzeczpllta, ktora Nas w rowności urodzonych mieć chciała w iednakowym każdego widzieć pragnie szczęściu za rzecz arcypotrzebną osądziłem, ażeby y pełna respektu y należytey od Nas J. K. Mści obserwancyi droga salvo w tey mierze Majestatis Jure, ktore zupełnie, y absolutnie w ręku J. K. Mści raz na zawsze złożyła

wsze złożyła Rzecząplita:/ w to potrafić, ażeby kilku Starostw ile intratnieyszych iednemu konferować nie godziło się.

Sami sobie bowiem przez to czyniemy krzywdę, kiedy pokazuiemy przez to iż mało w Oyczyznie Naszey zasłużonych rachuiemy Ludzi, kiedy w iednych rękach Panem bene meritorum składamy, którymbysmy się wielu innym za Ich szczere usługi wypłacić mogli. Pokazuiemy, że omale iest u Nas takich, ktorzy z azardem Fortun własnych publiczne dla honoru Oyczyzny na sobie piastowali funkcye, iako to posełstwa, Deputacye, Kommissarstwa, y tym podobne, ile gdzie ta a nie insza myśl była Rzeczypltey ustanawiaiąc Starostwa, tylko ażeby onemi naruszone dla Dobra publicznego Braci Naszych Kompensować fortuny, pokazuiemy nawostatek, iak mało szacuiemy cnotę, y szczere Oyczyznie wsłużeniu

zn[illegible]e wsłużeniu

znie w służeniu starania, kiedy iednych nad to estymuiemy zasługi, drugim nie wcale przyznać niechcemy, a przecież przyznać koniecznie powinni smy co za zdaniem Polityków dawna stwierdziła experyencya, iż łatwo każdy na wspaniałe, y chwalebne dla Oyczyzny zdobywać się będzie czyny, kiedy procz wrodzoney ku Oyczyznie miłości, ktora dostatecznie bydz ma wzbudzony, sowitą prac swoich, czy to w skutku, czyli to w nadziei iesz[c]ze widzieć będzie nadgrodę. Y taż to iest iedyna przyczyna dlaczego wieku teraznieyszego młodzież znacznie od sladow Przodkow swoich odstępować się zdaie do cnoty, do męstwa, do dzielnosci mniey ochoty pokazuia, gdy widzi prace by naywiększe bez nadgrody. Z tego zrzodła domowe wynikaią niezgody między familiami emulacye z Dworem Dyssydencye,

słowem

słowem mówiąc, iż cokolwiek iedności, y pokoy we-
wnętrzny gubi, y psować może, z tey nierowności
w dystrybucie nadgrodzie pochodzie zwykło. Wszel-
ke nie podobna rzecz iest, aby to boleć nie miało nie
iednego, gdy widzi rownie, albo mniey podobno upły-
waiących w nadgrody, siebie zaś bez nadziei po-
dobnego przynaymniey szczęscia. Zatym J. K Mć
P. N. M. na Nasze zezwoli prosby maiąc za rzecz pe-
wną, iż to Jego bynaymniey w tym nie uwłacza
się władzy, a iako nic nigdy nie ma milszego nad
uszczęsliwienie Panstwa swego, tak widząc usta-
nowienia takowego potrzebę, wszelką chętnie w tey
mierze oswiadczy łatwość.

18 Mowa.

Przeciwnie Radząca aby wolno było iednemu z kilka
Starostw Konferować.

Iako za rzecz nierozumną sądzę zbytnie na swoim
fundować się zdaniu, a tym samym inszych by nayęnę

lsze

ksze, nie z inszey racyi, tylko że nie Nasze są ganie
sentymenta, tak szczerym bydz rozumiem podchlebstwem,
pisać się na to, o czym rożnie daleko konminkuie ro-
zum. Na tym więc fundamencie przyznać muszę, że
iak potrzebna Kornu zdaie się dopiero proponowana ma-
terya, względem dystrybucyi Starostw, tak Ja w tey
że samey propozycyi, znaczny upatruie uszczerbek
tak Dobru Rzeczypłtey, iako J. K. Mści powadze, a nay-
przod w się tycze Rz Pltey całości, y dobra, ktoż nie wi-
dzi, że to iest na zniesienie praw fundamentalnych,
y Ustaw starodawnych Przodkow Naszych, ktorzy in-
ter Jura Majestatis taki uczynili podział, że iedne
samym zostawili Krolom, drugie zaś w ręku y dyspo-
zycyi mieć chcieli swoiey. Chcieć więc wymoc, y prawem
okryślić, ażeby kilku Starostw nie Konferowano iedne-
mu, iest to znosić Kardynalne prawa, y odbierać to,
na czym naywyższa Krolow Naszych zawisła powaga,
iest to ubliżać Ich władzy, y tego onymże nie pozwalać,

czym się

czym się przez tyle zaszczycali wieków. Naostatek iest to dai okazya zmnieyszenia czyli raczey poniżenia wolności Naszey, gdy albowiem my w to się wdaiemy, co ani do Nas, ani do Obrad Naszych nie należy, bydz z czasem może, że wzaiemnie prawa Maiestatu przy samey będące Rzeczypltey pękać się muszą, ani się chwalebnemi Przodków Naszych złożemy ustawami, które My sami naruszyć nie wstydziemy się. A do tego, iest że co przeciwko słuszności, że w iednych ręku kilka znayduie się Starostw, ieżeli wzgląd mamy na to, iak wiele w Polszcze takich znayduie się Familii, którym by naywiększe RzPlta świadczyła Łaski, ieszcze by Im się doskonale y zupełnie nie wypłaciła, za Ich dla Oyczyzny przysługi, za wierność w powierzonych sobie funkcyach, za poniżone własne fortuny, dla utrzymania publicznego szczęścia, za odebrane na woynie rany, za utratę samego nawet życia, w czym Nas o tak wielu Domach informuią Historye. Nie iest

że

że więc rzecz przyzwoita iakakolwiek takowym Domom
pokazać wdzięczność, y to w Ich potomkach estymo-
wać czym w Przodkach Ichże samych szczycilismy
się. Moim zdaniem cnoty raczey zazdroście mamy
tak wielu w Oyczyznie Naszey Familiom, nie tego
czym się w nadgrodę cnoty zaszczycała. Ale procz
tych zwyż wyrażonych racyi, uważmy proszę gdy-
by Jmci Pana NN utrzymać się miała propozycya,
czy wieleżbysmy rachowali takich, ktorzy by się Dwo-
rowi akkomodować chcieli, y onemu winną iako wier-
nych zdobi poddanych oswiadczali usługę odebrawszy
iedno naprzykład Starostwo, ani się więcey według
nowey Konstytucyi spodziewaiąc w domu własnym
siedziałby każdy, tym kontent co odebrał. Niesprawie-
dliwa rzecz więc mi się zdaie, ten monarchom Na-
szym odbierać przywiley, ktory w nadgrodę nieustan-
nych Ich około Dobra Publicznego prac, trudow, y za-
biegow, Przodkowie Nasi w Ich rękach złożyli. Nie od-
mieniaymy.

mieniaymy tak łatwo chwalebnych Przodkow Naszych Ustaw, wiedząc o tym z doswiadczenia, iż poki w nienaruszoney u Nas zostawały całości, poty szczęsciem, y sławą insze przewyzszać, inszym wyrownać mogłismy Narodom.

19 MOWA.

Radząca aby Polacy starali się mieć ligę, y przymierza z Postronnemi.

Załosnym zapatruiąc się okiem na nieszczęśliwą RzPlty Naszey sytuacyą w ktorey z niewymownym niewątpliwie wszystkich Nas żalem od dawnego zostaie czasu, częscią dla domowych dyssensyi, y rożności, częscią dla niezgody w radach, częscią dla nieporządku wielkiego w naydelikatnieyszych okolicznosciach, ktory taki Jey przynosi uszczerbek, y szkodę, iż dla niego cięzkiey a podobno y ostatniey ruiny Państwa Naszego sprawiedliwie Nam się spodziewać potrzeba, za powinnosć osądziłem, azebym, kiedy mi się dostaie szczęscie radzenia Oyczyznie w tak godnym, y dy-

styngwowa-

stynguowanym WWm Panow posiedzeniu, sku-
teczny do ubespieczenia oneyże podał sposob. Jeżeli
bowiem nad zupełne bespieczeństwo nie tylko Każde-
mu Państwu, ale co większa y człowiekowi nic ani
pożądańszego, ani pożyteczniejszego bydź nie może
nie zganicie mi WW. iż Ja o ocalenie Rzptey Naszey
nadewszystko staraiący się, nie widząc skuteczniey-
szego sposobu do Jey ubespieczenia nad ligi, y przy-
mierza z mieysca mego dopraszać się będę, ażebyśmy
zawarcie z Postronnemi Narodami przymie-
rzow za nayosobliwszy teraznieyszych Obrad Na-
szych cel założyli.

Gdy na wszystkie strony pilnie uważam,
y z iedney na Kraiu Naszego otwartość, z drugiey
oneyże rozłożystość pilne mam oko, tak wielką czy-
nienia z Postronnemi przymierzow, upatruię potrze-
bę, iż bez nich obeyść się żadnym nie możemy spo-
sobem. Ta bowiem otwartość, y rozłożystość Kraiu, ia-

kiegoż

kiegoż nie potrzebuie Woyska, aby zupełne ze wszech stron bespieczeństwo bydz mogło. Ktoż nie wie, iak wielkiey w czasie naprzykład Woyny pilności potrzeba, aby gdy z iednym walczyc, y onegoż pokonać Nieprzyiaciela chcemy, drugi na ten czas nie wtargnął w Państwo. Coż by tu za Woyska potrzeba, aby y granice Państwa dobrze opatrzone były, y na Nieprzyiaciela iść można, na to więc wynalezione przymierza, aby niemi złączone, y sprowinowacone Państwa wzaiemną sobie dawali pomoc

Ale pominąwszy tę tak sprawiedliwą uwagę, czym że bardziey iakie Państwo ubespieczyc się zupełnie może, iako Przymierzami z Postronnemi? Kiedy ani żadnych inkursyi znać, ani naymnieyszey Krzywdy, y uszczerbku obawiac się nie będzie, ani nawet o żadnym Nieprzyiacielu nie usłyszy. Bo ktożby tak zuchwale odważny znaleść się mogł, ktory by napastowac y zaczepiac

te odważył

te odważył się Krolestwo, Ktore lubo przez siebie nie zbyt
iest mocne przez Sąsiedzkie iednak ligi prawie niezwy=
ciężone zostaie, Ktoźby był tak szalony Ktoryby Nam ia-
Ką wyrządzić Krzywdę usiłował, wiedząc doskonale,
iż przyiaciele z ktoremi przymierza mamy za nie się
walecznie uymowaić będą, Ktoby był mowię tak nie ro-
zeznany oczywistym się Nam oświadczać Nieprzy-
iacielem, wiedząc iż skolligowane z Nami Krolestwa
Nieprzyiaciol Naszych za swoich uznawać będą, z
Niemi się, jak własnemi obchodzić Nieprzyiaciołmi,
y nad Niemi za Nasze iakoby za swoie mścić się
Krzywdy. A że to iest między przymierza czynią-
cemi Państwami prawo, ażeby tym z Ktoremi ligę
czynią skuteczną w niebespieczeństwie dali pomoc,
przeto ztąd wynika, iż Nam będą iakaś pobudką
do starania się nieodwłocznego o Woyska y boga-
ctwa, Ktoremi byśmy Przyiaciołom Naszym dopomo-
gli, zachęcą mowię Nas do zachowania Rzeczypltey
w lepszym, aniżeli teraz porządku, y do sprawowa-

nia oneyże

nia oneyże pilnie, y mądrze. Bo bynaymniey się nie spodziewaymy, ażeby które Państwo z Nami przymierze uczynić miało, ieżeli w takim maiąc Krolestwo nieporządku, nie będzie dobrey miało nadziei że mu tego dotrzymamy, co solennym przymierza obiecuiemy obrządkiem. Szalone bowiem że tak powiem było by to Państwo, które by Nam w niebespieczeństwach pomagało, żadney od Nas wzaiemney nie spodziewaiąc się pomocy, y owszem wiele by sobie tym samym zaszkodziło, gdyby spuszczaiąc się na uczynione przymierza, potym na swiey zawiodło się nadziei

Godność, y wspaniałość Rzeczypłty Naszey radzi Nam czynić przymierza z Postronnemi. Uważmy bowiem proszę sami, czylibysmy się w oczywistą wszystkim Krolestwom nie podali ochydę gdybysmy nie tylko Państwom, Rzeczompłtym, ale nawet y Miastom w tym się dali celowaić. Naybogatsze, naymożnieysze, y naysławnieysze Narody,

6 nie się tak

o nie się tak usilnie nie staraią, iako o przymierza,
o ligi z innemi Państwami. My ktorzy przeciwnie
y ubogie, y zbyt osłabione mamy Krolestwo na nich
się nie zapatruiemy? przymierzow czynić niechcemy?
Ale dlaczegoż to bogate, y możne Kraie o ligi się sta-
raią, mogąc bez pomocy sąsiedzkiey w niebespieczeń-
stwie dać odpor Nieprzyiacielowi? nie dlaczego in=
szego, wiedzą bowiem iż przymierza tak zdobią każde
Państwo, tak wielkiey dodaią wspaniałosci, y po-
wagi, że bez nich żadną miarą sławne Państwo
bydź nie może. Jeżeli temu kto nie dałe wiary, niech
weż sobie nie Krolestwa, ale prywatnego stanu przed
oczy człeka. Wszak to ustawicznym widziemy do=
swiadczeniem, iż im kto ma więcey przyiacioł, tym
ma więcey chwały, y reputacyi, im ma więcey
sprzyiaiących, y dobrze życzących sobie, tym ma wię-
cey powagi, y godnosci. Wszędzie bowiem gdy go
chwalą, y estymuią przyiaciele, wiele przez to przy-
daią

daią powagi, tak dalece że każdy z Nim przestawać by żądał poznać Go iak nayprędzey pragnął, y kochać Go zaraz lubo nieznaiomego poczyna. Jeżeli tedy w prywatnym człeku przyiaźń tak iest sławna, ieżeli mu tak wiele przydaie reputacyi, y powagi, cóż dopiero mam mówić o Rzeczypłty, ktora iako przyrownać się do człeka prywatnego nie może, tak tym więcey z zawartych przymierzow na nią godności y zaszczytu spłynwa.

Ktorez teraz zacności dawney Rzeczypłty Rzymskiey wyrownać może Państwo, ktora we wszystkie opływaiąc dostatki, Swiatem prawie całym rządząc, lubo za niezwyciężoną u wszystkich poczytana była, przecież nie tylko z pogranicznemi, aley z nayodległeyszemi przymierza czyniła Państwy. Jako to Jey większą sprawiło powagę nie mam się racyi z tym rozszerzać, y z rzeczą wszystkim wiadomą czasu Obrad Naszych ukracać. Wszakże bez

tych

tych starożytnych przykładow dosyć. Nas nineysze nauczaią czasy, kiedy co nieuymownemu Krola Pruskiego przypisuiemy, mędrzy, to sprawiedliwiey mowiąc, samym bardziey przymierzom, ktore go podsycaią y wzmacniaią przypisać należy. Ale czyliż my tego sami na sobie dostatecznie nie doswiadczamy, kiedy tak dawny z Turczynem pokoy przymierzom raz zawartym, y coraz odnowionym powinniśmy.

To tedy MM. chceycie pilno wielkim, y doskonałym roztrząsnąć zdaniem, Ja głos moy zacnego Polityka Kończe słowy: Consulite, et prospicite Patriae, dummodo Eidem bene sit.

20 ORATIO.

Arma et Literae ad securitatem Reipublicae omnino sunt conjungenda.

Diu jam sapientissimos inter homines, quorum splendida, ac immortalis apud Nos futura est recordatio, diu inquam maximoque animorum aestu disceptatum est Arma ne an Literae potius firmum tutumque Reipublicae constituant praesidium. Gravissima utrique partium non deficere rationum momenta, Arma siquidem ea esse putabant alii, quibus immoderata perditorum hominum coerceatur audacia, refrenantur libidines, seditiones ac bella Civilia componuntur, hostium impetus ab Aris focisque propulsantur, Imperii fines non custodiuntur modo, verum etiam longe lateque propagantur. At acerrimi Literarum vindices, eas solas ad cujus vis Reipublicae stabilitatem securitatemque firmandam sufficere contendebant. Literae enim existimabant illi, ex incultis et agrestibus, cultos et Civiles efformant homines. Literae optimos effingunt

mores, à vitiis avocant, ad virtutem inflammant. Literae denique in imperturbata Civium pace et tranquillitate saluberrima Reipublicae subministrant consilia. In re igitur tanta animorum contentione exagitata, quid faciendum sit, dubium me, quam quem maxime esse fateor. Sedere quidem tales inter tantosque Viros Judex, nec possum, nec si possem auderem, cum id non modo difficile et operosum, verum etiam plenum temeritatis et arrogantiae merito putaretur; silentio vero rem hanc praeterire non debeo, cum de ea disserendi injunctum sit mihi munus. Ut tamen et omnibus angustiis me expediam, et muneri deesse meo minimè videar, dicam quod sentio, atque Vestra AA. HH. quam mihi non defuturam polliceor, Benevolentia fretus, illud statuo: Arma nempe atque Literas arctissimis adeo ad securitatem cujus vis Reipublicae conjungenda esse vinculis, ut nisi utrinque fulciatur, aeque ac sustineatur, faustum, felix, ac diuturnum ejusdem

Imperium.

Imperium esse negicat.
Quod ut facilius notum perspectumq; Vobis
videri possit A.A. revocate, quaeso diligenter in me-
moriam, communem sapientissimorum, ac Reipublicae
administrandae peritissimorum sententiam. Duo-
bus hi omne Imperium, ceu validissimis fulcris
sustentari, quibus labentibus Imperium quodvis
etiam labi omnino debere affirmant. Consensione
nempe animorum, tum pari repellendae vis potesta-
te. Hinc facile intelliget unus quisque, cur commu-
ni ore omnium sapientissimum illud tritumq; ve-
rissimum Sallustii effatum celebretur. Concordia
res parvae crescunt, discordia maximae dilabun-
tur; cur consensio animorum parum proderit, pari
ad vim repellendam potestate destituta. Cum ete-
nim consensione animorum interna, vi repellen-
dae vis externa etiam securitas comparetur, qua
ratione nisi ex utroque Reipublicae coalescat corpus,
firmum robustumq; Imperium praedicabitur? Atque

hinc summa

hinc summa ac perquam necessaria Literarum ac armorum simul ad perfectam absolutamq; Regnorum felicitatem conjunctio declaratur quam quidem una mecum haud dubiè AA. profitebimini, cum et animorum consensionem et vis repellendae potestatem praeterquam à Literis et armis ex alio fonte deduci non posse demonstravero.

Verum cum hic consensionem animorum à Literis duntaxat repetendam esse disputo, nolim me Vestrum aliqs AA reprehendat, quasi omnes Illustres Viros literis semper fuisse eruditos putaverim. Multos enim ego homines excellenti animo, ac virtute fuisse fateor, qui rudes omnino, ac omnis Literarum culturae expertes, naturae ipsius habitu propè divino, et toto Orbe celeberrimi, et Reipublicae perqm utiles extitêre. Illud tamen contendo, atque pace vestra statuo, cum ad naturam eximiam atque Illustrem ratio quaedam, confirmatioq; doctrinae accesserit, tum illa incredibilis animorum consensio

sensio exurgat est necesse. Percurrite hic Vestris animis AA. singula orbis terrarum Imperia, Regna, Resq; publicas, atque illae maximae vestris velim obversentur mentibus Civitates, quae ob florentissima literarum studia, illustre nobilissimumq; apud Gentes omnes nomen meruerunt. Fingite vobis, quasi Vestrum ante versarentur conspectum, Civitatis illius incolas, qui omni literarum exculti genere, sapientiae illustres famâ, assiduâ et illi ipsi operâ colant literas, et alios earum studiosos singulari benevolentiâ foveant, quibus nam Cives hosce moribus esse putabitis? Sive etenim Principes e Magistratu viros spectaveritis, singularis morum gravitas, honestasq; incredibilis amor Patriae, inviolabilis Justitiae, aequitatisq; cultus, ac inaudita Humanitas Vestrim se statim opponet oculis, sive ad caeteros etiam animum attenderitis, quid aliud praeterquam assiduam in Deos Pietatem, summam

erga magistra-

erga Magistratus observantiam, mutuum inter Eos amorem Benevolentiamque perspicietis? Ecquae tales apud Cives oriuntur dissidia, contentiones, jurgia, quae statim ab ipsa origine non supprimantur? non extinguantur? Agitur aliquod Reipublicae commodum, una et mente et voce consentiunt Universi; Impendet saeva quaepiam Reipublicae tempestas, en quantum incredibili consensu ad illam avertendam, opemque ferendam Patriae conspirent singuli. Quid ergo sibi metuendum existimabit Respublica tales, tamque vigiles pro salute sua nacta Custodes? Mirari quandoque solemus vehementer, cum in una eademque Rep. discordes adeo contemplamur Cives, ut eorum singuli, pro sententia pugnare sua, sua velle consilia, nihil sentire idem, sua Imperia sola rata esse contendant, at mirum certe nemini videri debet, cum causam diligentius inquisierit, qui nam etenim eorum voluntates conjunctissimae esse poterunt, quorum mentes crassis ignorantiae offusae tenebris, nulla ratione sociari, unirique possunt.

Maximum

Maximum jam igitur, firmissimumque animorum
optimos inter amantesque Cives Patriae consensio
Reipl. praesidium constituere videretur, si interna ejus
dem securitas duntaxat quaereretur, sed cum ab
externis etiam tegi defendique periculis postulet, pari
ad vim repellendam robore praemuniri desiderat.
Quod enim Imperium tam felix beatumque est, ut
infensissimos sibi, nominique suo hostes nullos ha-
beat? sic etenim firmis constitutum legibus, quarum
semper extitit tenacissimum floreat, aliaque inter cae-
tera emineat plurimum, experiatur illico invidorum ho-
minum malevolentiam est necesse, sive Civilibus sit
labefactatum dissensionibus, sentit illico exterorum ad
se se subvertendum armari potentiam. Nisi igitur ad
nihilum velit redigi, poterit ne alia ratione vim inimi-
corum repellere, tantisque Reiplicae mederi malis, praeter-
quam armis? Ita sane est AA. arma etenim strenuos
robustosque viros procreant, arma teneram, ac imbecil-
lam adhuc aetatem confirmant, inediae, vigiliae,

algorisque

algorisq; patientissimos Adolescentes efficiunt, arma Inimicorum Impetum propulsant, effraenatam perditorum Civium audaciam comprimunt, arma denique non tuentur modo, sed etiam longè lateq; Imperii propagant fines. Quae res est igitur, quae cujusquam animum dubium facere possit, quin omne Imperium armis, ac literis firmari, sustentariq; arbitretur? Quod amplius, tutiusq; praesidium Reipublicae contingere unquam poterit, quam cum in pace ab optimis Civibus sapientissimè administratur, et belli tempore ab optime exercitato milite protegitur, ac defenditur.

Eruditissimi omnium aetatum temporumq; Philosophi, qui ad singularum rerum naturas perscrutandas, earumq; causas investigandas et munere suo, omni studio se dedêre, hi inquam hominem Μικροκοσμον parvum mundum scilicet communi sententia appellarunt. Cum enim hominis naturam, dotes, praestantiam considerassent, indagassent, atq; feliciter assecuti fuissent, nullum prope eum inter

atque

atque feliciter assecuti fuissent, nullum propè eum inter
atque universum hoc discrimen intercedere putarunt,
quodcea singula, quae in communi rerum tantarum
administratione contingunt, non dissimili ratione in
uno homine reperirentur. Quid porro ad perfectam absolu-
tamq; parvi hujusce mundi conferre felicitatem arbitra-
mur? Mentem ne solam ipsi abundè sufficere autuma-
bimus? at tantum abest, ut id felicitati ejus congruat,
ut potius mancum se ac infirmum admodum conque-
ratur est necesse. Modum etenim ad ea, quae mente con-
ceperat, exequenda, constituendum sibi omnino postu-
lat: Mente siquidem quid quid utile, aut noxium, quid
quid honestum, aut naturâ indignum suâ, quidquid
bonum, aut malum clarè nitideq; cognoscit, ac contem-
platur, at si vim nullam habeat, qua aut illa ample-
xetur, aut haec rejiciat, quid illa omnia praevidisse
juverit? Instructissimum hic AA. intueamur exerci-
tum, qui certe nihil aliud, quidpiam dici potest, quam
eadem in acie constituta Respublica, quae paulo ante
moenibus

moenibus inclusa cernebatur. Faustum feliceṁq́ fore exercitum, hunc non inficior, cum sapientissimum nactus fuerit Imperatorem, qui omni opera locorum, quibus castra metetur, opportunitatem inquirat, qui commeatus abundè provideat, qui saluti universorum invigilet, qui recto ordine, atque acie instruere copias, qua ratione insidias vitare, impetum adversariorum eludere, vires inimicorum explorare, qui denique, quibus locis, ac quo tempore cum hoste manus conserenda sit, probè calleat. Fortunatus haud dubie praedicandus exercitus, cui tam sapiens, tamq́ providus obvenerit Moderator, hujus enim Virtuti salutem et suam et Reip: resq́: suas omnes, nisi in discrimen adducere velint, confidant omnino est necesse. Verum quaerere mihi liceat, quis optimo huic Imperatori morem gesturus est, si strenuô, fortiq́ destituatur milite? quid optimè instructa imbellis, impotensq́: juvat acies, quid locorum opportunitas aferret praesidii, si exercitus, inimicorum multitudine circumveniri, opprimiq́ potest? nulla certe aut poene nulla Imperatoris est virtus, nisi pari mi-

litum

litum robore adjuvetur. De navi autem gubernanda quid dicam, quanam etenim alia ratione felicem optatumq; attingere portum illa poterit, nisi Gubernatoris peritiam, simul atque Remigum vim, ac praesidium secum deportaverit? Primum quidem, supremumq; felicitatis caput, cum ad illam regendam, dexter, prudensq; Gubernator accesserit, qui temporum, quibus cursui committenda est navis, et ventorum tempestatumq; rationem perspectam, exploratamq; habuerit, qui scopulos, universaq; pericula, ex quibus naufragium sequeretur, et probe noverit, et sedulo vitare curaverit, qui portuum singulorum, ad quae navis quandoq; est appellanda, naturam, conditionemq; exploraverit, atque perspexerit, omnia ad navis securitatem, ad remigum salutem diligentissime providerit, atque ut uno complectar verbo omnia, in quo nihil defuerit, quod ad navis praesidium firmum tutumq; desiderari posset. At quaeso diligenter attendite AA, quid optimô consiliô promovere poterit Gubernator, nisi ejus peritiae Remigum vis respondeat, quid ille spectata sua pruden-

tiâ

tiâ, atque dexteritate est effecturus? si segnes ignavosq; remiges nactus fuerit. Ille ne maris tempestates vitabit? ille ne solus praedonum vim impetumq' franget, aut effugiet? Evidens certe summum imminebit periculum, nisi Gubernator remigibus singulari prudentiâ, Remiges Gubernatori viribus mutuo auxilientur. Videtis jam igitur A.A. quantum nec humana conditio, nec exercitus, nec navis denique firma stabilisq' esse possit, nisi mens cum viribus conjungatur. Unde vero mens haec, atque consilium nisi a Literis, quis vim ejusmodi, potestatemq' suppeditat, nisi arma? Itaque si ad hominis, exercitus, navigiiq' felicitatem firmandam tuendamq; cum armis Literae conjungantur, oportet; qui fiet, ut Respublica sine hujusmodi praesidiis stare diu possit atque efflorescere?

Considerate unâ mecum quaeso diligenter A.A. quibus hominum ordinibus, non secus ac partibus coalescat Respubl. atque consistat, quae cum sollicitè maturèq; perpenderitis, minimè dubito, quin ultro libenterq;

terq; duplex genus reperiri fateamini, quorum alterum armis, literis alterum omnino indigere videatur. Qui enim unquam fieri, aut credi poterit, tot sapientissimos inter illustresq; Viros, scientiâ et virtute, cum belli, tum pacis tempore celeberrimos, in omni optime quantumvis ordinata Republ. ignaros, atque debiles, timidosq; deesse homines! At quonam modo erudiri illi, praeterquam Literis, firmari, ac roborari isti, praeterquam armis poterunt, Literae siquidem, cum mirificè illustrent mentem, tum omnes etiam ignorantiae ab ea depellunt tenebras, Arma vero tantam, tamq; incredibilem in se vim potestatemq; continent, ut languidos olim, fortes deinde robustosq; efficiant, timidos audacissimos, debiles robustissimis pollentes viribus efforment milites. Dantur in omni Republ. atque utinam non darentur, aeque boni, maliq; permisti Cives, boni inquam, qui perpetuo vigilantissimos pro salute Patriae custodes agunt, mali vero omnium scelerum improbissimi machinatores, nonne utrisq; Literae atque

arma

arma pernecessaria erunt? Ita sane est AA. Boni enim Literis perficiantur, ac ad majora in Rempubl: merita, atque studia inflammentur, et impellantur est necesse. Malos vero, qui propriam licentiam, quam Reipubl. aut Civium suorum libertatem malint, quid praeter arma comprimere, quid eorum refraenare libidines, quid immoderatam coercere audaciam potest? Arma, arma sunt illa sola AA. quae turbulentos, ac perniciosos Reipubl. Cives in officiis suis continent, nec amplius extra aequitatis, honestatisq; limites egredi patiuntur. Verum et aliud adhuc in Republ: genus hominum reperitur, quod nisi literis atque armis adjuvetur, et sustineatur, maximum haud dubie Reipubl. exitium est allaturum. Atque hi pauperes, et Divites merito numerantur. Contingit enim saepe numero, atque Vos etiam AA. plerumque contigisse vidistis, vel audistis, ut summis pleriq; in Regno quopiam abundantes opibus, iisdem freti, nefanda ad subvertendam, aut opprimendam saltem Remp. consilia nonnunquam ineant, alios minus

potentes

potentes aspernentur, dissidia, rixas, contentiones cives inter excitent atque foveant, subdolè denique caeteris in servitutem quasi redactis supremum ambiant dominatum. Contra vero plerique, qui aut propter maximam Patrimonii tenuitatem sui, aut ob aes alienum, summa premantur, ac probe concidant egestate, cum alia nulla ratione hisce angustiis se se expedire queant, statim voluptatibus immerguntur, ac quodammodo se ingurgitant, ad omnia scelera, atque latrocinia convertuntur, illud unicum, atque reliquum paupertati perfugium existimantes. Quid ergo quaeso nimiam illorum potentiam temperare, istorum vero inopiam sublevare, ac eos frugi facere posse autumabimus? Si arma tollantur, atque Literae, nullus certe modus alius supererit. Divites etenim, ac praepotentes cum facile fortium virorum contra se manum armari posse intellexerint, quid contra Rempl. machinari, aut moliri audebunt unquam? Quid si alteri Literarum studiis excolantur, nonne illico amplam virtutis ingressi semitam

a vitiis

a vitiis revocabuntur? Hic certe firmissimis duobus praesidiis et isti ad meliorem se se recipere frugem poterunt, et illi Civium suorum ac Reipl. vim potestatemq. extimescent. Videtis jam igitur AA. atque clarissime judicare potestis, quantum singulae Reipl. partes armis atque literis subsistant, aut etiam sublatis deficiant, quid ni etiam integrum Reipubl. corpus iisdem indigere praesidiis arbitremini? Si verum etenim, quod certe verissimum ab omnibus praedicatur, partibus Reipl. florentissimis, Rempublicam mirum in modum florere, illud etiam extra omnem controversiam positum erit, iisdem partibus aut deficientibus, aut saltem debilitatis, Imperium quodvis, aut deficere, aut labefactari omnino debere.

Atque ut verum fatear, magna haec sunt, quae dixi, quaeq. vos perhumaniter audivistis, ea tamen nec vim tantam, nec tantum robur ad permovendos haberent animos nisi a summorum virorum exemplis

exemplis non illustrarentur modo, sed etiam confirmarentur. Scitis enim, quantum ponderis atque virtutis exemplis inesse soleat, quare dabo omni qua potero diligentiâ operam, ut haec administrandarum Rerumpublicarum ratio, non a privato quopiam conficta, verum perpetuo firmata usu singulis appareat evidentius. Minime hic ego vereor AA. ut aliquis in dubium revocare audeat, optimam Posteritatis Magistram, Antiquitatem esse, cum id omnium pervulgatum sit ore, communem in se quapiam antiquitatis assensum, firmissimam, sanctissimamq; legem putandam esse. At qua in re major communiorq; Sapientissimorum ex omni saeculorum memoria virorum consensio reperiri potest, quam in literis atque armis ad securitatem Reipubl. constituendam conjungendis? Percurrite hic queso AA. atque vestris animis diligenter perspicite universa Imperia, Regna Resq;publicas, earumq; sapientissimos conditores legumq; latores. Videte quid decreverint Belus Assyriorum

riorum Conditor, medorum Dejoces, Antiquorum Persarum Cambyses, Aegyptiorum Amasis, Recentior[um] Persarum, atque Medorum Cyrus, Minos Cretensium, Atheniensium Solon, Licurgus Lacedaemonum, Syracusanorum Gelon, caeteriq; omnes, quos hic, brevitati consulens, praetereo, quid inquam hi decreverint, praeterquam ut sui omnes aeque literis, atque armis sedulo exercerentur. Verum haec duo praesidia quemadmodum Regnorum omnium potentiam confirmarunt, et roborarunt, observate quaeso, quid neglecta illa aut sublata efficere potuissent. En celeberrima Carthaginensium Respublica vestris se se contemplandam oculis statim subjicit. Quid illa Orbe Universo illustrius, aut splendidius? Fuit illa totius qua late patet maris Domina, fuit universae quasi Africae moderatrix, fuit denique totius terror universi. Sed qua ratione vastissimum ejusmodi Imperium deletum, nominisq; ejus fama suppressa, atque extincta est. Credite mihi AA, quid? ipsi etiam si opus est inqui-

rite

rite, neque tamen, aliud quidpiam reperire poteritis, quam quod cum armis potentissimi eminere supra caeteros studuissent, literas pene omnes, Divinam, humanamque scientiam neglexerunt. Sed quid ego longinqua haec commemoro, longe majora alia, longèque illustriora in memoriam revocanda, quae Majestate et amplitudine caetera obruant sua. Quae quanquam multo notiora vobis, quam mihi sunt, tamen ut facitis, attentè audiatis, debet enim, ut sapientissimè inquit Cicero: talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. Vastissimum Romanorum Imperium ab exiguis admodum ortum principiis, diu /: aliquot enim saeculorum intervallo :/ angustis inclusum continebatur finibus. Quo tandem inopinato casu, in tantam se claritudinem explicaverit, ut jam jam magnitudine laborare sua videretur! Literarum studia AA. cum armis arctissimis serius conjuncta vinculis, haec et praesidia stabilitatis

litatis, et ornamenta dignitatis suae pepererunt. Cum primum etenim armis potentes et literis viribus omnibus se addixissent, quis locus toto terrarum orbe extitit, qui gloriosis Romanorum victoriis ac triumphis non impleretur, quae gens in universa Europa, Asia, Africa, quam splendida Nominis Eorum fama non peragraret; Quis populus, qui Romanorum amicitiam non expeteret ad eorum societatem se se non applicaret, qui illustrem Eorum virtutem non miraretur, aut etiam extimesceret. Neminem ego tam expertem Romanarum rerum arbitror, qui ignoret, quantae gentes extiterint, quae cum et singularem, ac pene incredibilem Romanorum virtutem perspexissent, et supremam vim potestatemq; cognovissent, servitutem potius sub hisce Principibus, quam Dominatum eligere suum maluerunt. At tandem potentissimi jam Romani effecti, cum tam altas in Universo orbe radices egissent, ut eorum Imperium vastissimis

Oceani

Oceani limitibus via, ac ne via quidem circumscriberetur, quae manus, quae tanta vis extitisse creditur, quae illud convellere, disjicere, atque etiam extermi-nare potuerit. Literae neglectae Ah. seu potius Barbarorum inundatione oppressae, et extinctae, tanti tamq immanis editii fuere causa. Quemadmodum etenim arma sola Literarum praesidio destituta, tanto temporum intervallo Nominis Romani gloriam clariorem illustrioremq reddere, ita etiam partam tueri, ac conservare nulla ratione potuerunt.

Sed tempus jam est adolescentes Nobis, quos auspicato hocce die frequentissimos adesse video, ad vos jam Oratio se se convertat mea. Quandoquidem Juvenes Optimi, ita a natura comparati estis, ut universi ad literas, ad arma universi, quodam quasi impetu non rapiamini, duplex Vobis ob oculos via ponitur, et Vobis non minus gloriosa, et Patriae Vestrae multo optatissima. Eget siquidem ad securitatem suam firmandam, stabiliendamq Respubl. non minus strenuis, cor-

datisq

datisq; militibus, quam optimis Eruditisq; in omni arte Civibus. Quid ergo gloriosius Vobis accidere unquam poterit, quam si utraq; via, armorum vel Literarum scilicet, aeque optime de Republ: semper mereamini. Quid Patriae vestrae optabilius, quam si Literis, et armis, firma, tectaq; tranquillâ pace, atque otio perfruatur. Sequimini itaque naturam Ducem, quamq; Vobis illa inspiraverit, firmissime tenete viam, nec dubium quin vestra maturescente virtute, amplissimum Patriae fructum allaturi sitis. Conjungite itaque Adolescentes optimi validissima praesidia Literis, simul atque armis Patriam defendite, firmate, roborate. Parva sunt etenim ut elegantissime, justaque sapientissime inquit Cicero Parva sunt foris arma, nisi est consilium Domi, atque nisi sint foris arma, parvum est Domi consilium. Dixi.

Varii Sermones Politici.

cum ex selectioribus auctoribus collecti, tum etiam compositi anno 1759. in 60.

21 Mowa pierwsza Henryka Plaweniusza Krzyżaka do Krola Władysława po otrzymanym znakomitym Jego nad Krzyżakami zwycięstwie miana.

Porażeni od ciebie Krolu wielki okrutnym boiem, y prawie na wniwecz wybici, nie mamy zgoła nic przyczyny, zkąd byśmy kiedy, albo miecz Twoy waleczny, y zwycięzny obwinić, albo więc na fortunę utyskowáć mogli: przy nas zaprawdę samych, y teraznieyszego pogromu wszystkich kłopotow, hurmem się teraz na głowę Naszą nawalaiących wszystka przy-

czyna

czyna zostaie. Myśmy nie sprawiedliwie Twego własnego pragnęli, a maiętności swawolnym mieczem burzyli, my głupi ułożystą skromność, y cierpliwość Twoią nie zważyliśmy, my naostatek sami Tobą chociaż okrutnie przez nas obrażonym, a wżdy zręczne bardzo, y snadne do pokoiu Kondycye, podaiącym, hardzie, y uporni pogardziliśmy. Przetoż też sprawiedliwą Boga wiecznego pomstą od Ciebie, y od niezwalczonego Woyska Twego potrwożeni, y powątleni iesteśmy, aleć iuż dosyć nie taynie rospusty naszey Tobie, y mścicielowi Bogu przypłaciliśmy, gdyż nie tylko zastępy nasze do szczętu małego wybite, ale też Xiążęta, Hetmany, y wszy-

stkie

stkie Herszty występkow takich, na gło=
wę zrażone trupem na powrot złożono. Po-
znawszy iuż tedy błąd, poznawszy, y
zbrodnie swoie, błahe mizernych Krzy-
żakow oszczątki, pod szyktą dobrotliwości
Twoią cisną się, prosząc abyś do ostatka
nas nie zgładzał. Jednaż to cnota iest
Krolu waleczny ulitować się skruszcza=
cych, co y uwoiować upornych. Znaliśmy
cię bydz Pana Chrzescianskiego, znaliśmy
zawsze do miłosierdzia bardziey, y uro-
dzoney dobroci, niż kiedy do chwały mę-
stwa pochopnieyszego. Acz ci co za chwa-
łę męstwa na tym placu odniesiesz, ieśli
pokładaiących, y pod nogi Twoie podrzu-
caiących się usilnie pottoczyć zechcesz. Ani

Lew, ani niedzwiedz snadz takiey sro=
gośći nie iest, co Tobie Krolu wielki za
pożytek, co za uciechę przyniesć może
nas niebrakow zniszczenie? wiele ze=
znawam Tobie, nie mniey Litwie Twoiey,
a ieszcze więcey Polakom zawiniliśmy,
iednakże im więcey iest przestępnych
zarobkow naszych, tym będzie pozorniey=
sza dobrotliwość Twoia. A wszakże, ani
my Ciebie wszystkich ze zwycięstwa po=
żytkow pozbawić chcemy, ani się my
nie dyskreci całowitośći Naszey nie do=
magamy, y owszem Pomorskie, Chełmiń=
skie, y Michałowskie maiętnośći, nad to
ieżliby ieszcze cokolwiek woyną Polakom
wydartego, albo iakim inszym sposobem
nabytego

nabytego, y przywłaszczonego między nami znaydowało się, wszystkiego ty tego racz szczęśliwie zażywać. Pruską tylko ziemię, ktorą niekiedy Przodkowie nasi, gdy Mazowsza, y Polskiey taką zapłatą powabieni, bronią sprawiedliwą woyną, y krwią swoią u Pogaństwa dostali, przy nas abyś zachował przez smierć zbawienną Chrystusa Boga, y przez Imię Przenayświętszey Maryi Matki, pod ktorego my Imienia Chorągwiami rząd Nasz wiedziemy uprzeymie upokorzeni prosiemy. Większyć ztąd Tobie, większy Polakom, y Litwie Twoiey pożytek potym urośćie, gdy ty nas na ostatecznym oney ziemi odłogu zupełnie zdro:

nie zdrowych zachowasz, niż kiedy byś
z tey własney osady naszey szkodliwie
wypchnął, y wykorzenił.

22 Idem Latine.

Profligati a Te Rex Optime invictissime, acerrimoq; victi praelio et pene ad nihilum reducti, nullam sane habemus causam, ut aut Tuam strenuam virtutem culpare, aut de fortuna queri possimus, nos sumus causa praesentium malorum omnium, quae omni impetu in nos ingruunt. Nos tua injuste, impieq; cupiebamus. Nos imperio Tuo subjectas ditiones depopulati sumus, nos dementes Tuam modestiam, invictamq; non perpendimus patientiam, nos Te per commodas, ac per quam faciles pacis conditiones,

nobis

nobis offerentem ꝯtempsimus, quo circa justa summi Dei vindicta, a Te invictoq; Tuo Exercitu fracti, debilitatiq; sumus. Sed jam pro culpis nostris Tibi, Vindiciq; Deo poenas dedimus, cum non modo agmina nostrorum Exercituum pene ad interne=cionem deleta, d etiam Duces, auctoresq; omnes horum scelerum in acie prostrati ceciderunt. Cognitô jam errore nostrô, atque culpa exiguae miserorum Cruciferorum reli=quiae, ad Tuam ꝯfugiunt bonitatem, Tuam implorantes clementiam, ne nos omnes ad unum deleas. Eadem est virtus Rex for=tissime, misereri gementium, ac ꝯtumaces bello superare. Novimus Te Principem Chri=stianum, novimus Te semper ad miseri=cordiam potius, innatamq; bonitatem,

quam unquam ad gloriam fortitudinis promptiorem. Aequam fortitudinis Tuae tandem ex hac acie capturus es, si in nos supplices ad Tuos jam provolutos pedes, exterminare volueris. Leo utique, ac quaevis fera bestia tantae ferocitatis non est, quem vero fructum, quam voluptatem Rex potentissime nostrum omnium interitus est allaturus. Multum quidem non diffiteor, in Te, non minus in Lituanos Tuos, multo vero amplius in Polonos peccavimus, quo majus tamen, ac multiplicius Nostrum crimen est, eo major speciosiorq; Tua benevolentia futura est. Jam vero minime cupimus fructibus Te victoriae defraudare, neque omnino integram rem nostram deposcimus, quinimo Culmensem, Michaloviensem, et Pomeraniae terras

Tibi

Tibi reddimus, et quid quid insuper Polonis, seu bello eripuimus, seu quovis alio modo acquisivimus, Nobisq; vendicavimus, jure nostro cedimus, Tuq; his omnibus fauste, feliciterq; fruere. Terram modo Prussiae, qua olim Majores Nostri, dum Masoviam Poloniamq; tali adducti mercede defendunt, justo bello, suoq; sanguine potiti sunt, Nobis ut serves per mortem Christi Domini, nomenq; Sanctissimaeq; Virginis sub cujus nomine stipendia meremur, supplices petimus, ac obtestamur. Majores hinc atique fructus Tu Rex Optime, Poloni Lithuaniq; Tui referent, si nos salvos esse volueris, quam si unica hac Colonia injuriose nos unquam pepuleris, ac ejeceris.

23 Mowa.

Szkandeberga Xiążęcia Epireńskiego którą uczynił

uczynił do swoich Zołnierzy, gdy się z Bałtabanem Hetmanem Tureckim dwie Woyska maiącym potykać miał.

Miałem to sobie za sprośną a nieprotrzebną rzecz Moi naymilsi Zołnierze, abym dziś do was, iakim nowym sposobem, długą rzecz szerokiemi słowy miał czynić, zwłaszcza, iż mamy sprawę nie z nowym nieprzyiacielem, y nowym Hetmanem, ale z tym nieprzyiacielem, ktoregoscie Wy zawsdy łacno zwyciężyć, a porazić zwykli. Zali nie to iest Moi mili Zołnierze, on Bałtaban Mahometow sprawca, godnieyszy iako wiecie, do motyki, a do pługa, y do oractwa, niżli do zbroi, a do spraw wiennych, ktoregoscie Wy nie raz ale wielekroć porazili, a z niegoscie

tryumf

tryumf, y z wielkiemi łupy odniesli, izali
nie to iest Tureckie Woysko, ktore przed
oczyma maie, ostatek onegdayszey pora:
żki? ktore Battaban Wodz do was wiedzie,
iakby wam powinne, a nagotowane ofiary,
abyscie wy ich łupy Domy wasze, y na:
pełnili, y ubogacili. A o tym czemu maie
wątpic? coż za trudnośc iest obaczyć to, al:
bowiem ci wszyscy Turcy, ktore widzicie,
gdy w tym używai będziemy łaski Bo:
żey, za godzinę, albo waszemi więźniami
będą, albo iesli będziecie chcieli, wszyscy
od was będą pobici, bo iako się spodziewam
na tym mieysce, w tey dolinie obskoczemy
Je, y iako bydło w oborze zamkniemy, a
nasze żołnierze po dołach, po pagorkach,
y po drogach, aby z tąd nie mogli wynisc,

zewsząd

zewsząd roztożemy, y rozstawiemy, a tym sposobem dnia dzisieyszego wszyscy wespo=tek, y z Battabanem Hetmanem, Wam iako=by na ofiarę poddani będą. A przetoż moi Mili Zołnierze, okażcie się bydz Mężni, nie=chay was do tego pobudzi sława, a zacne, y mężne Przodkow waszych sprawy. Bierzcie smiałość, bierzcie siły, y moc, naśladuycie drog, naśladuycie spraw Jch, naostrzcie sza=ble Wasze na Turki wieczne nieprzyiacioły wasze, siodłaycie Konie, przypasuycie szable, bierzcie na się tarcze, bierzcie Kopie, gotuycie sobie wszystko, czego wam Ku bitwie, a Ku otrzymaniu zwycięztwa potrzeba, gońcież Nie=przyiacioły, pochamuycie, pogromcie, potrzeycie, a podeprzeie, do gruntu Je wybiycie, boć ono iuż uciekaią.

Jdem

6

Idem Latinè

Nefas esse mihi ducebam Carissimi Commi=
litones mei, ut ad vos hodie multis verbis
instructam orationem facerem, maxime,
cum rem habituri simus, non cum novo
aliquo hoste, aut novo Duce, sed cum illo,
quem vos facile semper vincere, ac profligare
c'suestis. Quid, non ne ille est Cari mei Mi=
lites Battaban Turcarum Dux aptior, ut
non ignoratis ad culturam agri, atque ara=
trum, quam ad arma, aut actiones bellicas?
quem vos toties acie superastis, triumphumq'
ingenti onusti praeda egistis? Non ne ille
est Turcarum Exercitus, quem vos prae
oculis habetis, reliquiae superioris cladis,
quem Battaban ad vos ducit debitas veluti

parata sq'

paratasq; vobis hostias, ut eorum manubiis domos vestras repleatis, et ditetis, id ne unquam dubitare potestis? quid; quid? id ne vobis difficile forte videri poterit? Etenim omnes hi Turcae, quos videtis, si gratia Dei utamini infra unam horam, aut vestri captivi futuri, aut si malueritis omnes caedendi. Nam ut spero hoc in loco, hac in valle circumdabimus eos, et veluti pecus in stabulum abigemus, jam vero nostros milites, in montibus, vallibus, et viis, qui illos hinc exire prohibeant, disponemus, atque hac ratione omnes hodierno die una cum Duce suo Battaban, vobis velut hostiae se se mactandos offerent. Quapropter Cari mei milites viros vos praestate, sit vobis incitamento

nomen

nomen, et fortes ac excellentes Majorum Vestrorum actiones, sumite animum, sumite vires, et fortitudinem, eorum vestigiis inhaerete, actiones imitemini, acuite vestros gladios in Turcas sempiternos vestros Inimicos, sternite equos, cingite vos gladio, sumite clypeos, sumite hastas, parate vobis omnia, quae vobis ad pugnam, et ad obtinendam victoriam erunt necessaria, persequimini hostem, reprimite, occisione occidite, conterite, conculcate, funditus delete, en ecce fugiunt.

24 Mowa

Tegoż zachęcaiąca żołnierzy do bitwy z Batłabanem Hetmanem Tureckim.

Wiecie moi mili żołnierze, Towarzysze, a wspolni zemną walecznicy, iżemy przeci:

wko złodzieiom, zbyicom, à Rzeczypospolitey Chrześciańskiey prześladowcom, broniąc Jey, a w całosci Ją mieć chcąc, walczemy. A przetoż bądźcie mężnego, a gotowego serca, abyscie, gdy do tego przyidzie, na to pamiętali, iże Wy Wassą stawę wszystkę, cześć, y wolność bysyiną, dziatki, y maiętnosci Wasze z sobą nosicie. Jezeli zwycięstwo otrzymamy, wszystko będziemy mieli bespieczno, a iezli sobie słabo, y boiazliwie poczynać będziemy nie nieszczęsliwszego, y wzgardzeńszego nad nas nie będzie. Nad to ieszcze sam Bog, ktory też nieprzyiacioły wasze prześladuie, podpomaya nas, a mocy nam dodawa, ktorzyśmy tu wyciągneli, nie dać sobie krzywdy czynić, abyscie na nieprzyiaciela śmieley uderzyli, pamiętaiąc na ono wasze pierwsze męstwo

Idem Latine

25 Idem Latine

Non vos latet strenui Commilitones mei Nos contra fures, latrones, ac Reiplcae Christianae, quam defendimus, cujusquam integritati prospicimus, persecutores, dimicaturos. Quapropter forti paratoq sitis animo, ut cum ad certamen ventum fuerit, memineritis, vos vestrum nomen, honorem, libertatem Patriam, liberos, Conjuges, vestrasq fortunas vobiscum portare. Si victoria potimur, omnia nobis tuta futura sunt, at si timide, et diffidenter rem egeritis nil nobis infelicius, ac vilius inveniri poterit. En Deus ipse, qui vestros inimicos persequitur, vos juvat, Vobis vires addit, qui huc existis, ut omnem a Vobis injuriam propulsetis, in hostem fortiter impetum faciatis, memores

pristinae

pristinae Illius virtutis vestrae.

Mowa pierwsza.

Radząca aby Heretykom, y Schizmatykom, nowe Kościoły wystawiać, y stare reparować, zabroniono.

Z iaką usilnoscią Przodkowie nasi Wiarę S. Katolicką Rzymską zaszczepili, a o oneyże pomnożenie, z niewypowiedzianą starali się pilnoscią, takiey y od nas w zachowaniu oneyże domagaią się pilnosci, y żarliwosci, ieżeli nie odrodnym pragniemy pokazać się potomstwem, a chwałę od nich Nam zostawioną utrzymywać, y pomnażać raczey aniżeli onęż czernić, lub cale od oneyże odstąpić usiłuiemy, czegoż proszę Przodkowie nasi po przyięciu Prawowierney Religii nie czynili? nie przepuscili pewnie nayulubieńszym niegdyś Bożkom swoim, lecz oneż sromotnie z Domow swoich powyrzucali, pokruszyli, podeptali, popalili, porozwalali Ołtarze, nayswiętsze obrządki swoie

potępili

potępili, wszystkie iednym słowem zabobony na wieczną niedowiarstwa swoiego zniewagę y niepamięć zarzucili. Ale kiedy w tym tak chwalebnym postępku Przodkow Naszych, naśladowaić nam nie przyidzie, iako ani za Wiarę krwawe toczyć woyny, lub też na oczywiste życia, y fortun podawać się niebespieczeństwa, nie łacne zdarzaią się okazye, z tym wszystkim będziem mogli rowny z niemi odebrać zaszczyt, ieżeli statecznie w Wierze S. trwaiąc, zabroniemy Heretykom, y Schizmatykom nowe wystawiać Kościoły, lub stare reparować. Jeżeli bowiem chcemy iako zupewne chcemy, y chcieć powinniśmy, wszelkie z Państwa Naszego wykorzenić Herezye, nie widzę Ja łacnieyszego do tak trudney wykonania imprezy sposobu, nad ten ktory w tak godnym WW posiedzeniu, z mieysca mego podawać mi przychodzi, inne bowiem

gwałtowne

towne bardziey nie iednemu sprawiedliwie
bydz się zdadzą, iako to rozburzenie Zborow
Heretykow według prawa imanie, lub za
granicę wypędzanie, do Trybunałow zapro=
zwanie, dobr, y maiętności Konfiskacya, lub
iakiez kolwiek kary inne, nie tylko się po=
myślnych nie obiecuią skutkow, ale też w
roziątrzonych sercach, łatwiey by ku bycześ=
znie niegodziwy iaki wzbudzili zamysł.
A nad ten coż spokoynieyszego, y powolniey=
szego wymyślić się może? Wszystkie te bo=
wiem, ktore w Państwie Naszym Herety=
cy załozyli, y wystawili Kościoły, iezeli
nowych innych wystawiać, ani wystawio=
nych poprawiać nie będą mogli. Wszy=
stkie te mowię w rozsypkę, y do ostatniey

kiedyż

Kiedyż tedyż przyiść muszą ruiny. A czyliż nie tylko do umnieyszenia, ale y do wykorzenienia nawet skutecznieyszy przedsięwziąć będziem mogli sKatek, iako Kiedy, lub dla odstąpienia swych błędow, lub do wyiscia dobrowolnego za granice, dla sposobnieyszego Religii swiey sprawowania onych że przywiedziemy.

Jako zaś zabronienie wystawiania, lub naprawienia Kosciołow, pewną nam wykorzenienia Heretykow czyni nadzieię, tak wzaiemnym sposobem, z bawiennego tego zaniedbania prawa, onych że w błędach swich utwierdza, à w Państwie naszym coraz bardziey à bardziey rozkrzewia. Czegoż bardziey pragnąc, y życzyć Kiedy oni sobie

moga

mogą, iako kiedy wolnym w takim Kraiu Wiary swoiey maią exercitium, w ktorym prócz wszelkiego życia, y fortun swoich bespieczeństwa, tacno we wszystko, czyli to przez prowadzenie handlow, czyli inszym iakim sposobem obfitować mogą. A iest że godziwa, ażeby Państwo nasze otwartym nieprzyiaciołom Wiary S., a naszym podobno potaiemnym, Jch niedowiarstwa bydz miało zamnym, Kompensą? coż dopiero mowić będziemy, ieżeli ta mała odszczepieńcow Wiary S. garstka, coraz bardziey wznawiać, y gorzey brać będzie nie zbyt ugruntowane w Prawowierney Religii pospolstwo nasze, częścią pod pozorem zmyslonej świątobliwości, częścią dla rozwiązłeyszeyszego życia wolności do siebie pociągnie

ciągnie, będziemyż mogli w Państwie Na-
szym zupełne obiecywać sobie bespieczeństwo?

Ale niechcę daley w tey się rozsze-
rzać materyi, abym się lub zbyt boiaźliwym
komu, lub niepewne bardzo zdawał wnieszczyć
rzeczy. Już nam to dawne arcyświątobliwe
uchwalone Przodków naszych prawa, z których
iedne Heretyków, y onychże obrońców imać, inne
z dobr, y Dzierżaw wyzuwać, inne onychże z
całym swoim potomstwem infames ogłaszać
przykazuią, te mowię dawne Przodków Naszych
prawa opisały, więc gdy Jm żadney uwła-
czać nie mamy przyczyny, ieżeli nową stwier-
dzone będą Konstytucyą, nikomu rzecz nowa
y bez potrzeby wymyślona zdawać się nie będzie.

Dosyć nam na tym że Prawa nasze
wszystkie bez exsepcyi, Herezye na wzgardę
Jmienia Boskiego wznięcone, na Prawowier-

ney

ney pochanbienie, y wykorzenienie Heresyi,
nazywaią, na tym ham przestać należy ktorych
niegdyś Przodkowie dobytym podusać S. Ewan=
gelii orężem z niezmyśloną intencyą ocho=
tnym, y nieustraszonym sercem, za honor Imie=
nia Boskiego, za honor, y utrzymanie Religii,
krew wylewać, y życie chętnie tożyć osuiadczali
się. Niechże tedy P.P. Heretycy temi ktore
dotych czas maią usu non lege, iako Konsty=
tuwye opisuią wystawione Kościoły, kontentuią
się, a nad to nowych nie wystawiaią, ani
starych naprawuią, te z mieysca mego oświa=
dczam zdanie, ktorebym pokorną raczey na=
zwał prozbą gdyby o to prosić można rzecz
była, tych ktorych wiadoma ku Prawowierney
Wierze gorliwość, każdego w szczegulności do
tego samego zachęca, y pobudza. Jako zaś

spravie

sprawiedliwey z moiey strony domagam

się rzeczy, tak wzaiemnie P.L. Heretycy z

swoiey strony żadney do nas mieć nie mogą

urazy, gdy Im tego nie odbieraiąc co maią,

tego nie pozwalamy, co Im się żadnym nie-

przynależy prawem.

27 Mowa.

Radząca aby wszelki zachowuiąc z Herety-

kami pokoy, wszelkiego Im do honorow y Urzę-

dow bronić przystępu.

Jako nic bardziey nad napomnożenie

Prawowierney nie usiłuię Wiary, tak sły-

sząc tu mądre, y przezacne WW zdanie, chętnie

nań z moim przystaię sentymentem. Zeznaię

Ja iż nad to nic sprawiedliwszego znaleść

się nie może, y rzetelnieyszego, nie widzę jako

że zabroniwszy Heretykom nowe wystawiać

Kościoły

Kościoły, lub stare reparować, ten iest nay=przyzwoitszy, y naytatwieyszy do oswobodzenia Państwa naszego ze wszelkich Heresyi sposob, insze wszystkie gwałtowne, y żadnego nie przynoszące pożytku. Nie wątpię ja że wszyscy ᴡ tak zbawienne żądze, iednostayną usprawiedliwicie zgodą, do ktorych może nie mniey ku Dobru Oyczyzny, a rozkrzewieniu Religii zmierzaiące chęci przytaczaiąc radzę, aby wszelką z Heretykami w Państwie Naszym, zachowuiąc zgodę y pokoy, wszelki im do honorow, y urzędow przystęp był zabroniony.

Jakoż co do pokoiu z Heretykami utrzymania zależy ten nie tak dla nich, iako raczey dla miłości własnego pokoiu Naszego zachować powinniśmy. niechcę się w tym punkcie z długą rozszerzać mową

lecz to za rzecz pewną twierdzic mogę, iż ia-
kiż kolwiek między onemi wszczęty rozruch,
y zamięszanie niewątpliwe Rzpltey sprawic
by mogło zamięszanie, ztemu do czasu przy-
naymniey podlegai potrzeba, bo chcąc ſo do
szczętu zaraz wykorzenic, roziątrszy się raczey,
niż uspokoi.

Alec iuż nad to wszystkie Stany Koronne,
y WXLitt.^o na wszystkich Konfederacyach
Generalnych Warszawskich podczas Interregnu
sub fide, honore, et Conscientia przyrzekli, iż
wieczny pokoy z Dyssydentami w Religii za-
chowaią. Dla roznice w Wierze Krwie nie rozle-
waiąc, ani się do żadnych Sądow względem
teyże roznice nie pociągaiąc, ani się pennuiąc
Confiscatione bonorum, carceribus, et exilio,
ani żadnemi inszemi penami, y zwierzchno-
sci żadney

ści żadney, ani urzędów do takiego progressu, żadnym sposobem niepomagaiąc, więc tego nam gwałcić nie przynależy. Że iednak y Przodkowie nasi, y My sami hoynie, a podobno, y zbyt łaskawie z PP. Dyssydentami postąpiemy sobie, nie przeto Im wszystko pozwalać potrzeba, ale przynaymniey według opisanego prawa, wszelki do honorów y urzędów przystęp zabroniony Im bydź powinien.

Nie mieymy żadnego w tey mierze na prawo względu, ktore przecież nie prozno uchwalone bydź musi, sama Państwa naszego Nas samych, y fortun Naszych całość do tego pobudza. Pozwalaiąc bowiem, coraz w większą Heretykom wbiiać się potęgę, miecz własnie w ręce Im dawać się zdaiemy, ktorymby Prawowierną nayprzod Religią, a potym Nas samych.

samych, pogłębili, y porazili. Niechcę tu dawne, y opłakane nieszczęśliwey Oyczyzny Naszey przypominać czasy, kiedy Aryanska wkorzeniona sekta nie tylko naypierwsze w Senacie osiadła krzesła, ale nad to innych w małey liczbie pozostałych Katolików srometnie, y z niewymowna Imienia Polskiego hańba z oneyoż rugować się chciała. Rzecz pewnie iest niepodobna, aby rożniący się w Religii w obyczaiach oraz, y zdaniach swich na pewną Oyczyzny zgubę wznieć się nie mieli.

A czyliż nad to rzecz przyzwoita, y sprawiedliwa zdawać się komu może, aby temiż przywileiami, y prerogatywami Katolicy, iako y Heretycy, w tym zaszczycali się Państwie, w którym przez chwalebne Przodków

naszych

naszych uchwalenia, cnota prawowierna przyozdobiona wiarą tryumfować ma, y koronowana bydz powinna! Niech widzą, y własnym Heretycy poznaią doswiadczeniem, iż własna Jch poniża wiara, a ztąd żadney do wynoszenia się mieć nie będą okazyi, lub też pewny do odstąpienia błędow swoich pochop. Damy oraz przez to nie wątpliwy dowod, wszystkim w prawowierney wychowanym y żyiącym Religii, iako zostawioną od Przodkow bez naruszenia utrzymywać umiemy wiarę abyśmy Jch ku Bogu wierność, w Religii stateczność utwierdzili.

Nie byłaż by to rzecz wcale podziwienia godna, gdybyśmy żadney nikomu do osiągnienia Tronu Polskiego, nie czyniąc nadziei ieżeli wprzod Katolicką nie będzie uszczęsliwy-

cony

cony Wiarą do innych sprawowania Urzędow, y Magistratow, bez braku, bez względu na Religią obierali? czylizbysmy sprawiedliwie Postronnym na posmiech nie padli Narodom, iż gdy Krolewską z Stanami RzPltey łączemy włądzę w Krolu Katolickiey domagamy się Wiary, a w Stanach inszych rożne cierpliwie znosiemy, albo raczey podsycamy, y utwierdzamy kacerstwa. Maiąc tedy tylu inszych w Oyczyznie Naszey rownie dobrą wiarą iako y prawdziwą zaszczyconych cnotą, tym nad drugich / ieżeli sprawiedliwi bydz chcemy: / dac powinniśmy preferencyą, tę zawsze nieomylną tusząc sobie nadzieię, iż iednosci Religii, iednosci sentymentow, y dobrych ku Oyczyznie chęci, we wszystkich, sprawi.

Mowa.

Radząca aby Ateuszowie y Deistowie, iako
naynieprzyiaznieysi Wiary Naszey Nieprzy=
iaciele surowo Karani byli.

Sprawiedliwie mi tu ubolewać przychodzi
NN, iż gdy nad dawną Przodków Naszych
pobożnością y w Wierze statością, pilną my=
śli zastanawiam się uwagą a tę z małą
wiarą y ledwie co u Nas powierzchownie wy=
daiącą się porownywam, żadnego nie tylko
podobieństwa nie widzę, ale nad to większe
w Pogaństwie Nas zawstydzaiące upatruię
cnoty. Jeżeli bowiem pominąwszy wielu innych
samym tylko dawnym przypatrzemy się Rzy=
mianom, czyliż tysiącznemi ztwierdzone nie
znaydziemy dowodami iako oni raz sobie
fałszywe obrawszy Bożki, żadnych innych
z cudzych nie tylko zaciągać niechcieli Kra=

iow, ale nad to na Przestępcow tak zbawiennego prawa surowe obostrzyli Kary. To oni w grubych bałwochwalstwa zostaiąc ciemnosciach, dla swich /iakażkolwiek była ona./ ugruntowania Religii, rzecz arcypotrzebną czynie sądzili, My swiatłem Wiary, tak dawno oswieceni, nie tylko że rozmnażaiącym coraz bardziey w Państwie Naszym niesprzeciwiamy się Kacerstwom, ale y owszem przez Nasze pobłażanie pomagai prawie zdaiemy się. Y czyliż oczywiscie, wynikaiącey ztąd dla nas hańby nieuważamy? ale iako wiem dobrze, o zacnych WW sentymentach, z niewygasłą ku Wierze żarliwoscią złączonych, tak nie wątpię, iż chwalebnym Przodkow swich idąc we wszystkim sladem, dawną onychże statecznośc, y wiernośc ku Religii nie tylko wznowic, ale y ugruntowai zechcecie, z tey Ja

naypierwod

nayprzod ubespieczaiąc strony, z ktorey nay=
więcey nadwątlona się bydz czuie, to iest od Ateu=
szow, y Deistow, ktorzy aby iako naynieprzyią=
znieysi Wiary Naszey Nieprzyiaciele surowo
Karani byli, nic przyzwoitszego obmyslic, y
uchwalic nie możemy.

Żebym zaś żadney w zdaniu moim wą=
tpliwosci nie czynił, przynależy mi myśl moią
wyłożyć, iż nie tych tu Ateuszow, y Deistow
rozumiem, ktorzy niegdyś po całey prawie
Europie swie rozsiewaiąc błędy, swemi Kraie
całe napełniali kacerstwy, iedni żadnego nie
uznawali Boga, drudzy samym tylko Nay=
wyższego wyznaniem Boga kontentuiąc się
nic więcey do zbawienia potrzebnego nie są=
dzili, y nauczali, iuż dzięki Bogow, tak wy=
twornych przynaymniey w granicach Pań=
stwa Naszego nie słyszemy bluznierstw, że
iednak

iednak wiele w RzPltey Naszey liczyc się może takich, ktorzy obyczaiami swemi, tak niegodziwe wyrażaią maxymy, tych Ja naysurowszey y przykładney na postrach, innym godnych bydź sądzę kary. Małoż rożnego wieku ludzi Nam samym podobno słyszeć, y widzieć trafiło się ktorzy takiemi rządząc się naukami, onemiż inszych napawaią. Ktoren że tu błąd bardziey Młodzież Naszą zarazić, a oraz do siebie pociągnąć może, iako kiedy według Ateuszow tych zdania żadnego nie uznaią Boga. Gdy bowiem iuż tacy wszelką z serc swich ku Bogu wyrugowali miłość, gdy wszelką Boga oddalili od siebie boiazn, ktore dwa są naymocnieysze sposoby, do utrzymania każdego w powinnosci swoiey, coż prosze wyuzdaną Jch powsciągnie lubieżnosć? coż Jm nie wolno? coż Jm mniey przystoyne zdawać się będzie? Za nic nayswiątobliwsze z młodu wychowanie, nayzbawiennieysze nauki za nic, gdy insze całe Jch przewrocity serce, ktore y zepsowaney

bardziey

bardziey podobaią się woli, y zmysły ich bardziey Kontentuią, te tylko przyimować będą, te chwalić, tych iako nowych wyrokow Boskich słuchać y uczyć się będą. Nie mnieyszey z Młodzieży Polskiey spodziewać się możemy konsolacyi, ieżeli ta w naukę Deistow, Nauczycielow swich wierzyć zacznie, pewnie zupełney w tey sztuce w krotie doskonałosci dostąpi. Upewniam gorętszey nad nich mieć nikt będzie Wiary ale gdy żadney ani za dobre sprawy spodziewać się nie będą nadgrody, ani za złe akcye żadney obawiać kary, coż ich wyuzdane, a do złego zawsze skłonnieysze powściągnie chuci? Czyliż tu się iuż Prawowierna od Przodkow Naszych przyięta, y Nam raz z wolnoscią zostawiona nie przytłumi Religia. Tą drogą Szwecya, we wszystkim Naszey podobna niegdyś RzPlta, małe coraz przyimuiąc błędy, do zupełnego prawdziwego Boga odstąpienia przyszła.

Cobyśmy też proszę N.N. czynili, gdyby podczas teraznieyszych Seymowych Obrad Naszych pewna Nas doszła wiadomość, iż Ateuszowie, y Deistowie

po

po wszystkich iuż w kraiu Naszym Województwach, Ziemiach, Powiatach, Miastach, y Wsiach, nawet, rozszedłszy się, tamże zaraźliwą y niezbożną swię rozsiewaiąc naukę, liczne na swią Wiarę przeciągneli Familie, y ludzi gminy, czylibyśmy sprawiedliwą o honor Boski, y całość Religii zdięci żarliwością, czylibyśmy mowię, jak naysurowszych na takich ludzi, nie uchwalili Konstytucyi? Nic wprawdzie chwalebnieyszego nad to uczynić nie moglibyśmy, ale cale niemniey sprawiedliwszego bydź może, iako, y z temi podobnym że postąpić sposobem, ktorzy lubo oczywistemi bydź się nie ogłaszaią Heretykami, onych iednak błędy, y mową y uczynkiem utrzymywać nie przestaią. Więcey powiem z tym większą przeciwko takim surowością postąpić powinniśmy, im ci nad otwartych niebespiecznieysi są Heretykow, gdy nie oczywiście, ale pod roznemi, y pięknemi na pozor pretextami siebie samych, y innych sidlą y gubią.

Nie o nową na takowych ludzi domagam

się

się Konstytucya, lubo y ta, będąc tak, iak widziemy potrzebna, żadney rozumiem nie podpadałaby Kontradykcyi, dawne tylko pilno przeyrzyimy prawa, a tym świeżą teraźnieyszego czasu Naszego powagą nowey mocy, y ważności przydaymy. Będzie Nam prócz tysiącznych innych nie małą do tego pobudką wielkie zacnego Kromera Naszego zdanie, a w teraźnieyszych okolicznościach, pewne dalszego nieszczęścia Naszego wieszczkowanie. Neque Regnum, neque quidquam sanctum, et inviolatum esse poterit, ubi Religio labefactatur

28 Mowa Radząca, aby targi, y Jarmarki w dni Święte zniesione były.

Lubo zagęszczone dużo w Rzeczypospolitey Naszey, a naprzód przeciw prawowierney walczące Religii uważam nierządy, gdy iednak ochotne, y zgodne, wszystkich NN pilniey przenikam sentymenta wyznać muszę, iż dawne święte Przodków Naszych zdaią mi się bydź przywrócone czasy, w których całość Oyczyzny, na niewzruszonym

wiary

wiary fundamencie, y oneyże całości zakładano.
Tą tedy ziednoczoną wszystkich NN ku Religii
ośmielony chęcią, z moim bynaymniey otworzyć
się nie wątpię zdaniem, z mieysca mego, iak nay-
usilniey dopraszaiąc się aby Jarmarki, y targi w
dni Swięte zniesione były.

Jako żwawo niegdyś Przodkowie Nasi, takży
my podobną chwalebnie z Niemi certuiąc gorliwością
mocno bierzmy na Heretyków, abyśmy Im usu non
tego pozwolonej ukróciwszy wolności, tak powolnym
sposobem, zbydź się kiedy z Państwa Naszego mogli.
A możemyż kiedy tak szczęśliwy żądzom Naszym
obiecywać sukcess, ieżeli od Nas zacząwszy wprzód
tego nie zniesiemy, co się z Naszą nie zgadza Reli-
gią a Heretykom nie małe zgorszenie przynosi.
Wiedzą oni doskonale powinności Nasze, a czyliż
widząc, iako przeciwko Nim wykraczamy gorszyć
się nie maią? Dobremi nayprzód obyczaiami, niż
słowem, tłumić, y konwinkować Jch powinniśmy,
iako Jch fałszywą, y do upodobania tylko nie-
których

Ktorych wymyślona iest Wiara.

Ale coż proszę za potrzeba, abyśmy Jarmarki, y Targi w dni Swięte składali? bo ieżeli ta Nas do tego pobudza przyczyna, ażebyśmy dni powszednie, wolnieysze do innych prac mieli, poddanych od robot nie odrywali, sami lepiey Gospodarskich przypilnowali Interessow, błaha przyznam się rzecz, y ktora żadnego konwinkować nie może, gdy uważy, iako inne Narody większe daleko od Nas prowadząc handle, rownie iako y my sprawuiąc role, bynaymniey iednak swoim nie uwłoczą interessom, gdy wszystkie Jarmarki, w dni tylko powszednie odprawuią. Czyliż ciż sami, o ktorych tu mowiemy Heretycy, zawstydzić Nas nie powinni, gdy oni za naywiększy by sobie poczytaliby kryminał, gdyby iakim naymnieyszym w Pańiestwie swoim bawić się mieli targiem w dni Swięte, w ktore, y rzeczy do życia ludzkiego potrzebnych przedawać zabraniaią.

Nie masz tedy żadney potrzeby, abyśmy,

insze

insze dni na pracę obrociwszy dni swięte, na han=
dle poswięcai mieli ale choćby też, y iaka wymy-
slić się potrzeba mogła, czyliż ta ustąpić nie po=
winna, gdzie o wyrazne prawa Boskiego, iuż nie
przestąpienie, ale zgwałcenie idzie. Mowię tu w
dystyngwowanym NN posiedzeniu, a zatym expli=
kować mi się nieprzynależy, iakie są ordynaryine
iarmarkow y targow Naszych obyczaie, iakim one
się zwykły porządkiem, gdy procz tysiącznych
oszukania Jarmark żaden, lub targ naymnieyszy
bez pijatyki, bez kłotni, a naostatek bez krwawey
bitwy obeyść się nie może. Nie iednemu często
dla nieprędkiego sprzedania Towaru, częścią dla
wczesnego zapicia nie przyidzie Kościoła nawie=
dzić, dalekoż bardziey Mszy S. wysłuchać. Y tak
Dzień S. iedynie na honor Boski, y odpoczynek
od całotygodniowey pracy poswięcony, takim
będąc przepędzony sposobem, nie będzież rzetel=
nym Przykazań Boskich zgwałceniem. Ale na

coż

coż się mam daley w tey rozszerzai materyi sami my na siebie, bicz, iako pospolicie mowią, podaiemy, Kiedy dla naszego interessu Zydom dogadzaiąc, wszelkie ułatwiamy trudnosci, aby swich oni Swiąt nie gwałcili, gdy my nasze gwałciemy, naymniey to nas Kosztuie, gdy Jm chętnie pozwalamy, coby się Jch nie sprzeciwiało ceremoniom, lecz gdy o naszey zachowanie powinnosci idzie, zdaie się Nam, iż cała substancya w ostatnie podaiemy niebespieczeństwo.

Trzeba tedy Koniecznie Jarmarki, y targi w dni Swięte odprawiai się zwykłe, poznosić, a iakże tu dogodziemy Pospolstwu, Ktore w dni powszednie cięzkiemi obciążone pracami, tedwie w dni Swięte czas maią doiachania na targ lub Jarmark, a wszakże, y teraz w dni powszednie, nie ktore się zwykły odprawowai targi nie mało iednak nan ziezdza się pospolstwa co iezeli raz uczynic mogą, mogą zapewne,

y zawsze, byle się tylko przyzwyczaili. A dotego nie trzeba Chłopom Naszym w tym punkcie nie dawać nauki, będą oni umieli Pański z włascnym swoim pogodzić interess, że y targ Panu żadney nie uczyni krzywdy, y robota zwłaszcza Gospodarskiej, od wyiachania na Jarmark nie odciągnie. Nie rozumiem Ja, aby kto tak niesprawiedliwy znalazł się, ktoryby z tak zbawienney propozycyi, iaki dla siebie uszczerbek, lub nieukontentowanie miał pokazywać, maiąc bowiem każdy, tak niewątpliwe przed oczyma swoiemi prawo, żadnym wymowić się nie może sposobem, bo lex jubet non disputat.

29 Mowa.

Radząca aby Kościoły Katolickie po Wsiach, y Miasteczkach reparowane były.

Kiedy chwalebney NN, y dziwnie przykładney około pomnożenia Religii usilności, nie tylko żaden sprzeciwić się nie może, ale y owszem szcze-

ra

ra chęcią swoią poddać się powinien, przynależy y mnie, abym godne NN adoruiąc sentymenta, onez podobną ochotą utwierdził. Ale kiedy wolność od Przodkow Nam zostawiona wolnych wszystkim pozwala głosow, chcę Ja zdanie moie pod godny NN poddać rozsądek, ktorym iako bynaymniey nie pragnę, aby Heretykom wystawienia nowych, lub starych reparowania Kościołow, wolność dana była, tak nic usilniey nie życzę, iako żebyśmy od Naszych Katolickich porządek zaczęli Kościołow. Radzę Ja więc z mego mieysca, abyśmy niżeli nową iaką przeciw Heretykom uchwalemy Konstytucyą, wprzod Ichmć PP. Dziedzicow, y Possessorow obowiązali, aby ci Kościoły Nasze po wsiach, y Miasteczkach swoich reparować chcieli.

Na dowod tak rzetelney prawdy moiey nie trzeba mi dalekich zasiągać racyi, gdyż ta sama, ktora Nas pobudza, ażebyśmy Herety-

kom

kom nowych wystawienia, lub starych reparowania Zborow mieli wolnosci, taż sama mowię, dostateczna Nam bydz powinna pobudka, ażebyśmy Naszym Kosciołom reparuiąc ie dawną przywrocili ozdobę. Bo czyliż by to nie chaniebna rzecz dla nas była, zabroniwszy Heretykom dla Jch z Oyczyzny Naszey wykorzenienia błędow, nic nie czynic dla ugruntowania Naszey Prawowierney Religii. Podobno naywiększy Wiary Naszey zakładamy zaszczyt, na nowych wystawianiu Kosciołow, lecz choćby te naywspanialsze były, mnie się zdaie, iż większy daleko Religia Nasza ponosi uszczerbek, z spustoszonych, y całe walących się Kosciołow, niżeli z nayzacnieyszych innych nowych iakich gmachow. Między innemi bowiem ktorych Heretycy na potępienie Wiary Naszey zażywaią dowodow, y ten iest niemnieyszy,

Ktory

Ktory Nam zarzucaią, iż mało o Wiarę, mało o Boga dbamy, kiedy na Jego walące się Swiątnice żadnego nie mamy względu. Pozwolmy ieno tylko Heretykom nowe wystawić Zbory, lub przynaymniey wszelką Im zostawmy wolnośc, w reparowaniu Starych, a wkrotkim zapewne zobaczemy czasie, iako nas zacnoscią, y wspaniałoscią swoich Bazylik przewyższą, y zawstydzą. Ale ponieważ więcey w Państwie Naszym liczemy Żydow, obaczmy przynaymniey Ich po Miasteczkach wystawione Bożnice a szczerym chcieymy wyznać sercem, ieżelismy ie kiedy tak spustoszone widzieli, iako Nasze Katolickie, po większey części Kościoły. Weżmy dawne na uwagę Historye, zobaczmy iakie u dawnych Pogan Kościoły były, a zapewne na Ich wspaniałość zadziwiemy się, z ktorych lubo tylko ruiny same, y obaliny widziemy, łatwo iednak miarkować możemy iako oni mało do życia swego kontentuiąc się rzeczą, na chwałę Bożkow swoich niezmierne łożyli

skarby

skarby, y bogactwa, według Horacyusza zdania
Privatus illis census erat brevis
Oppida publico sumptu jubentes et Deorum
Templa novo decorare saxo
Nie zgadza się ta podobno dawnych Rzymian maxyma, z naszemi teraznieyszego wieku obyczaiami, kiedy nie żałuiąc żadnego kosztu, na wspaniałe Pałace, y Dwory, y onych wykształcenie, Boskim Swiątnicom pustoszyć, y walić się pozwalamy.

Ale tu podobno ta w umysłach wszystkich osiadła, y ugruntowała się opinia, iż na reparowanie walących się Kościołów, nie swiecy, lecz Duchowni koszt łożyć powinni. Mowi bowiem wielu, iż Biskupi, Prałaci, Plebani, na to maią nadane dochody, nie aby sami tylko z nich żyli, y zbytkowali, ale aby z nich przy dostatecznym wyżywieniu swoim trzecią część na Kościoły łożąc onez w dobrym utrzymywali porządku. Nie mogę ja tak rzetelney prawdzie fałszu ze wszech miar zadać, bo to pewna, że ta była funduiących Kościoły myśl, ta Kościoła Swiętego onez przyimuią-
cego

cego intencya, ieżeli iednak żadne prawo bez ex=
cepcyi bydź nie może, toć y to wyraźnieyszey potrze=
buie explikacyi, iakże proszę ubogi xiądz własnego
żadnego nie maiący patrimonium, może tey iako
mowiemy zadosyć uczynić powinności, kiedy przy
szczupłey swego Kościoła intracie, ledwie a le=
dwie na przystoyne wyżywienie, y odzienie
siebie wystarczyć może. Trudnoć go do tego obo=
wiązywać, aby wprzod na Kościoł, niżeli na rzetel=
ne potrzeby swe miał wzgląd, bo to by iedno
było, kazać komu o głodzie, y zimnie cudze spra=
wować interessa. a czyliż oczywiście tego nie
widziemy, iak wielka tak szczupło fundowa=
nych Kościołow w Oyczyźnie naszey znayduie
się liczba, iż przy nich osadzeni kapłani, nie
tylko należytego około Kościoła starania mieć
nie mogą, ale nawet o siebie samych z wielką
pracą, nie z mnieyszą industryą starać się mu=
szą. Bardziey to podobno pozorna Jchmć PP Dzie=
dziców, y Possessorow wymowka, ktorey szukaią

aby nie z Chrześciańskiey powinności na Kościoły nie daiąc, całe z dobr swoich dochody, na swoie potrzeby, a czasem y zbytki obracali.

Nie wątpię Ja, widząc tak zgodne WW. około Religii pomnożenia chęci, iż temu nayprzod zabieżyć zechcecie, przez co naywiększą wiara Nasza od Heretykow cierpi zniewagę. To czyniąc skutkiem samym pokażemy, iż iako Nam nic milszego nie iest nad Naszey rozkrzewienie Wiary, tak nawych Heretykom zakazuiąc wystawiania Kościołow, błędne Jch z Państwa Naszego wykorzenic sekty usiłuiemy.

30 Mowa Radząca aby Dziesięciny punktualnie oddawane były.

Uważaiąc tak szczere, y stateczne WW. do Religii przywiązanie, a z drugiey strony, te ktore JP. Swiecky z Duchownemi naybardziey pod te czasy maią zatargi, przed oczy biorąc, głos moy zabieram, nie tak abym rozigtrzone strony do zgody przywieść usiłował, iako raczey, abym dalszym z tąd łatwo wynikaiącym złym konsekwencyom

zabiegaiąc

zabiegaiąc, zgodney NN wezwać pomocy. Cała tey Sprzeczki okkazya, z zatrzymania, lub niewypłacenia pochodzi Dziesięcin, ktorych się JchMć Duchowni, domagaiąc często, przyostrzeyszych, y gwałtownych zażywaią Sposobow, przeciw nie czyniącym dosyć swym powinnościom. Ja rozumiem, iż iako do nas tu zgromadzonych, wszelkiemu zabiegać złemu należy, tak łatwiey temu zabiec nie możemy, iako gdy dawne Przodkow Naszych prawa, nową ztwierdzaiąc Konstytucyą, postanowiemy, aby Dziesięciny punktualnie oddawane były, z ustanowieniem jednak iakiegoś w onychże wypłacaniu porządku.

Niech tu kto chce z swią odzywa się pretensyą przeciwko Duchownym, iż iako Dziesięcin oddawanie, od wolney każdego, oraz daiącego zawisły woli, tak do nich obowiązany bydź nie może. Bo czyliż podobna, czytaiąc dzieie oyczyste, bydź tak niewiadomym początkow nadania Dziesięcin, wszakże dawni nasi Xiążęta Polscy, prawem dziedzicznym panuiący przed oświeceniem Wiary Swiętey, y długo potym że wszystkich dobr Dziesięciny do siebie brali, prócz innych rożnych danin, ktore od Possessorow dobr wybierali. Gdy potym po przyięciu Wiary S. Biskupstwa, Katedry, y Kościoły fundowali, oraz nietylko Włości-
mi od wszelkich danin, y ciężarow uwolnionemi udarowali ale nad to wszystkie dziesięciny na dobrach Szlacheckich, y Krolewskich do Krolow należące, Biskupom, y Katedrom Ich, darowali, ktore

Biskupi

Biskupi potym na Kościoły Parafialne podzielili. a zaś Militibus, co iednoż było co teraz Szlachcie, gdy w nadgrodę zasług Wioski, lub obszary iakie nadawali Krolowie, nie inszą tę Im łaski świadczyli Kondycyą tylko z obowiązkiem iuż dawniey na te dobra włożonym, aby będąc od innych Danin, iako to poradlnego, podwodnego, osepowego, y innych uwolnieni, Dziesięciny, które do Krolow należały, Kościołom oddawali. Gdy tedy tak Dziesięciny roznemi utwierdzone Konstytucyami, y przywileiami JchMościom Duchownym nadanemi, iakże mogli kto może iż z dobrey woli, y łaski swoiey ie oddaie, gdy te z szczodrobliwości, Krolow, lub Xiążąt prawem dziedzicznym na ow czas panuiących są naznaczone.

Ponieważ tedy oczywiście pokazuie się rzetelność obowiązku Naszego, w wypłacaniu Dziesięcin, a do tego prawo każde, poty każdego, obowięzywać zwykło, poki przeciwną inną odwołane, lub skassowane nie będzie ustawą. Życzyłbym bardzo, aby ci ktorzy naybardziey, przeciwko Dziesięcinom biją, iako mi na swoią stronę pokazali Konstytucyą, ktoraby Ich prawdę wesprzeć, y utrzymać przeciwko sprawiedliwości mogła. Ale żadney dotychczas nie widzieliśmy, ani słyszeliśmy Seymowey, lub iakiey inney deklaracyi, a więc dawne zaszłe, z prawem Kościelnym, zupełnie zgadzaiące się, lub surowiey ieszcze onez explikuiące, y onez nakazuiące exekucyą, w zupełney swiey całości y obserwie zachowane bydz powinny.

Gdyby to nowe iakie na Nas kładziono prawo, mielibyśmy podobno iakąś racyą, z onegoż się zrzucić, y nieprzyimowai

wać, lecz gdy go Przodkowie Nasi nie tylko na piśmie
wyrażone zostawili, ale nad to y przykładnym własnym
ztwierdzili, iakiey że szukamy exempli. Wszelką oni pra-
wa tego uznawali sprawiedliwości, gdy tak wyraźnie opisali
Dziesięciny P. Bog sobie zostawił na znak powszechnego
Państwa swego, y rozkazał ie dawać na pożywienie sługom
swoim Jak Przodkowie Nasi rozumieli, ale nie tylko
tak zbawiennie sądzili ale nad to procz cenzur Kościelnych
surowe wielo Konstytucyami opisali kary, a my iakimże
prawem, za naywiększą to sobie poczytuiemy niesprawie-
dliwość. Czyliż ta chwała imienia Polskiego, ktorą Nam
Przodkowie zostawili, czyli to szczęście, ktore im zawsze
prawie służyło, nie było dowodnym skutkiem, a czyliż
przeciwnym sposobem zachowanych praw Boskich, y Ko-
ścielnych, gdy coraz więcey na nas się wali nieszczęścia,
gdy pełno w Oyczyznie widziemy nierządow czyliż mowić
te nie oczywiste wiszącey się nad Nami ręki Boskiey są
ukarania.

Ale dłużey podobno niż mi się należało, w tak rzetelney
rozszerzyłem się prawdzie, zwłaszcza w tak dystyngo-
wanym na posiedzeniu, gdzie każdy godnych pełen
sentymentow o uwłoczenie starodawnym prawom
powinney mocy, ale raczey o obmyślenie skutecznych
do zachowania onychże środkow starać się usilnie będzie
nayprzyzwoitsza rzecz by mi się zdała, ażebyśmy kilku
z pośrzodka Naszego wybrawszy, onym do ułożenia wszel-
kiego w wypłacaniu Dziesięcin porządku, zlecili Kommissią
ktoryby nową teraznieyszego Seymu ugruntowany Konsty-
tucyą w nienaruszoney zawsze zostawał całości. Jako bowiem
od wypłacania Dziesięcin żadnym nigdy wymowić się nie możemy
sposobem, tak w wypłacaniu onychże porządek, iako arcypotrzebny
tak do uspokoienia wszelkich między Duchownym y Swieckim
Stanem zatargow iedyny bydź mi się zdaie środek.

Finis.

Declamatio Secunda.

Varii Sermones ~~alii~~ ad imitaonem insignium Oratorum, multi alii concernentes justitiam in Regno Poloniæ necessariam, in Schola compositi.

Cum ad normam præstantissimorum Veterum Oratorum qui in Schola nostra prælegi consueverunt, omnem Eloquentiæ Nræ raône componere maxime studuerimq, libuit nobis eam præter fontem illum oîs Eloquentiæ M. T. Ciceronem, rivulos eam attigisse, qui ad hunc proximius accedere fontem, conabantur. Verum cum inter hos, illi nos præcipue in sui admiraonem movissent, quos, hæc eadem, quæ nos alit produxit Patria, Zborovios, Jaszyeios, Dabiensios, Sierakowslios, aliosq bene multos intelligo etc. quos immortali certe munere Singularis Viri, omniumq Oratorum Nostrorum disertissimi Stanislai Orichovii ad Nostram pervenisse memoriam gaudemus, hos utique imitandos, in illis præsertim quæ Patriam Nram spectant, proposuimus. Atque utinam, cum eorum in dicendo imitamur exempla, singularem eam, in Patriam caritatem, zelumq in eadem tuenda ardentissimum exprimere possimus. Quod cum longiori ætate omni adnitendum conatu studebimus vestram nunc AA. benevolentiã imploramq, ut Nos Latinos quosdam, ac Patrio deinde conscriptos Idiomate referre sermones, benigne, ac attente patiamini.

<u>Sermo</u> quo Nobilis quidam Nomine Equestris Ordinis Senatores alloquitur, ad imitationem Zborovii.

Si quis in Nra Rplca oîa pessumire observaverit, atque quo singula hæc ordine ac lege fieri debeant plene didicerit, neminem futurum crediderim, quin in Vos P. C. culpam oem conferat. Atque quis illi succensere poterit, quid enim agi unqm in Rplca assolet Vobis invitis, ac inconsultis, Vos summam quasi Rplcæ tenetis, Vos ex omnibus Provinciis, ad juvandam consiliisq regendã Priam delecti estis, in Vobis totam spem salutis, securitatisq nrum oîum reposuimus, quid quid igitur erratum fuerit, preter Vos nemo ẽ accusandus. Etenim quemadmodum ex bene gesta Rplca Vos omnem laudem, tanqm Vobis jure debitam vendicatis, nec quenqm pene in consor-

tium

tium ejusdem assumitis, ita certe pari ratione ex male administrata
omne in Vos dedecus recidat ē necesse. Nec refert si quidpiam Vobis in-
vitis fortasse, aut ne consultis quidem actum fuerit, cum praeterqm qd ni-
hil simile unqm evenire debeat, quid ē, qd Vos si porro n̄ decantmus
prohibere consilio, ac authoritate Vestra n̄ possitis? In Serenissimum
fortasse Regem Nrum partem hujus culpae Vrae conferetis. At novi-
mus optimam Clementissimi in omnes Principis voluntatem, novimus
summum erga Remplcam hanc Nram amorem, novimus denique qm
bonum Regni hujus magnopere sibi cordi ē, hac cum oia probe no-
vimus tum hanc eum à Rplca, nobisq omnibg vere Regiam, alienasse
mentem nunqm comperimus. Huc accedit, cum aliquid ad Senatum de Rplca
referri contingerit, Vobis antiquo more sententiae dicendae, oem semper S. R. M.
potestatem facit, atque ex his oibg collectis, qm ipse majori prae reliquis
studio sequatur ostendit qd cum eo animo faciat, ut Vobiscum in admi-
nistranda Rplca consentiat. Videte cui tandem adscribi debeat, si
aliqd Resplca detrimentum patiatur. Quare illud nobis concedatis omnino
necesse ē quidquid à Moschorum exercitu patimur, sive cum agri nostri
vastantur, sive cum domus Nrae, diripiuntur exuruntur sive cum nos,
conjuges, ac liberi Nri male ac indigne habentur, omnia haec Vra nos pati
voluntate. Nihil valent Nrae preces nihil Vos movent miserae Nrū oium
lachrymae, ut tandem aliquod Nris malis levamen adferatis. Nihil jam
itaque à Vobis exposcimus, qm ut eandem nobis florentem, Rplcam
restituatis hoc tempore, qualem in fidem, ac curam Vestram
accepistis. Vos enim custodes libertatis Nrae, pereat haec omnino oportet
si a Vobis negligatur, a quibg viribg oibg defendi debet.
Sermo proqo Senator respondet Equestri Ordini Nro totiq
Senatus, ad imitaonem Petri Smitha Palatini Cracoviensis.
Si quis Vestram in dicendo libertatem ad illam pristinam, ve-
terum Majorum Vestrorum normam apprime conformatam ex hoc
loco auscultasset, n̄ pro illo fortasse, quem amplissimum in hac
Rplca obtinemus dignitatis gradu, nobiscum agi intelligeret. Sed
errat, vehementerq errat, quicunque talia suspicari voluerit, qm-
tum enim dignitate Senatoria superiores, tantum communi li-
bertatis jure Vobis certe pares sumus. Sed quidnam Vos in eam
impulit sententiam ut Rplcā à Vobis neglectam, ut omnia, quae capitis
detrimenta, nostra voluntate fieri Vosq pati existimaretis? Cum
uno eodemq arctissimo necessitudinis vinculo, utrique Vos et nos
scilicet adstricti simus, qd unqm Vestrum commodum, Vrum pericu-
lum

tum esse poterit, nisi idem nrum fuerit? Quid de Vobis statui pot qd in nos aequo jure non redundet. Desinite itaque aliquando putare, in Vra dolore nos pari doloris sensu n affici, atque cum ea nobis st communia, accedamus ad Remp. atque unde maxime et qua parte laboret, diligentissime attendamus. Verum equidem Serenissimo Regi bonum Regni hujus maxime cordi esse, addo eu id unum optimum Principem maxime velle, et curare, ut nihil ad veram Subditorum suorum felicitatem deesse possit. Sed quid tande S. R. M. hac optima voluntate sua, ac ea qua pollet auctoritate, quid nos consilio, summaq vigilantia efficere nos posse arbitrabimur, cum hic n consilio duntaxat, d qd maximum est armis ac viribq Patria juvanda e, vidistis, atque saltim audire potuistis, qua sollicitudine omnes has injurias S. R. M. a Rep. repellere voluerit, d irriti certe conatus st omnes, vanae preces, ubi vis, vi omnino e propulsanda. At ubi nam st hi exercitati milites, ubi numerosae copiae, ubi novis comparandis aut veteranis solvendis bene provisum aerarium, quis modus disciplinae militaris instituendae, fortiterq semper manutenendae. Hisce ne copiis, quas nunc exiguas, ac inordinatas habemus, aggrediemur hostem? injurias propulsabimus? finibus prohibebimus? At sim falsus Vates n modo felicem armorum vestror eventum polliceri nobis n possumus verum irritato n superato hoste, majora damna sperare debemus. Atque cum haec ita sint, in quem nunc culpam Ejus, qd Resp. capit detrimenti conferemus? Nos quidem qm accepimus florentem, rebq suis Rempl. Vobis restituemus, d vos eam quibus majores nri hanc Patriae pepererunt gloriam, Vos ingm Vobis eadem media restituite. Cu brevi immineant Regni Comitia, n patiamini vano libertatis male sanae praetextu, hac inani eventu dissolvi, quorum auxilio n modo Rempl. defendere d etiam majori illustrare et augere claritudine facile erit, d ea statuite, quae et Reip. tranquillitati, st Vra saluti maxime utilia, ac necessaria judicaveritis. Tum nram in tuenda, ac consiliis regenda Patria incusate si vultis incuriam, si cum modus, et nervus rerum agendarum adfuerit, animum nobis ac consilium deesse observaveritis.

32 Mowa Radzca, aby dla przyspieszenia sprawiedliwości albo trzeci Trybunał we Lwowie był wystawiony, albo aby Deputaci na kilka izb podzieleni byli.

Po zgodnie zalimitowaney oneydayszey Sessyi, na ktorey każdy

z tm

z nim z dawną y przykładną certuiąc pobożnością, do tego wszel-
kie swie starania, y myśli skłaniał aby Religia w dawney swiey
całości zupełnie ugruntowana została, sprawiedliwie podobny
dalszych obrad Naszych obiecywać sobie możemy sukcess. A iako
teraz to nayprzod położyć powinnismy przed oczy, co do uszczę-
śliwienia Państwa Naszego naypotrzebnieyszego bydź widzie-
my, Ja rozumiem, iż iako na dobrze, lub źle administrowaney spra-
wiedliwości Państwa każdego szczęście, lub nieszczęście zależy,
tak nad Korrekturę Trybunału, nic Nam gwałtowniey potrze-
bnego nie znaydziemy. Nie trzeba mi się tu z długą rozszerzać
mową, iako Trybunały nasze prędkiey potrzebuią Korrektury, bo
albo z własnego doświadczenia, albo li też z ustawicznego Braci
Szlachty naszey po Woiewodztwach narzekania, doznać, y słyszeć mo-
glismy, iako tam sprawiedliwości dostąpić, albo przynaymniey
doczekać się nie mogą. Zaczym iakoby nam o przyspieszeniu
w Trybunałach sprawiedliwości, nayprzod radzić przynależało
tak moim zdaniem, nic przyzwoitszego do tego końca bydź nie
widzę, iako aby lub trzeci nowy Trybunał, na przykład we Lwo-
wie był postanowiony, albo li też, aby Deputaci na kilka Izb
byli podzieleni.

A tu rzecz wcale oczywista, iako przez wyznaczenie trze-
ciego Trybunału we Lwowie, łatwy do przyspieszenia spra-
wiedliwości opatrzemy środek, z innych bowiem tysiącznych
przyczyn, ta iest naypierwsza, żadney nie podpadaiąca kontra-
dykcyi, iż co teraz w roku iednym odsądzić nie może, to w no-
wym trzeciego Trybunału ułożeniu, w krotszym niż pułroka
czasie, bez naymnieyszey zakończyć by się mogło szczęśliwie
trudności. Rzecz bowiem całe do wiary była by nie podobna, aby
z takiego postanowienia, pomyślne nie miały wynikać sku-
tki, choćby też przy naywiększey Izb. Deputatow w sądze-
niu opieszałości, kiedy ta sama trzech Trybunałow rownie się
sądzących liczbą, zupełnie, y ieszcze z profitem byłaby nadgro-
dzona. A do tego czyli z Państwa Naszego rozległości, y spraw
rożnych wielości, tego wyciągać, y potrzebować nie zdaie się aby
trzy razem Trybunały sądziły się. Procz tego bowiem, iż w inszych

mniey

mnieyszych daleko od naszego Krolestwa Państwach mieszkancy więcey nad iedne, lub dwa do rozsądzenia się w zachodzących spraw mieysc maią wyznaczonych, uważmy proszę, czyli to nie oczywista dla Ruskich Województw krzywda, iż gdy Małopolska, y Wielkopolska Prowincya, wszelką w sądzeniu się maią wygodę dwa u siebie głowne trzymaiąc Trybunały, Ruś tak obszerna żadnego nie maiąc z wielkim kosztem, y zdrowia uszczerbkiem, z tak odległych mieysc szukaiąc sprawiedliwości, a częstokroć prożno zieżdżać się muszą, coż zatym nastąpić? o to gdy nie ieden z swoią miarkuiąc substancyą, iż mu ta na tak długą, y kosztowną drogę a przytym tysiączne expensa prawne nie wystarczy, woli cięzkie, chociaż od możnieyszego sobie poczynione znieść cierpliwie krzywdy, niżeli onychże z wielkim kosztem, a skutkiem wątpliwym w tak oddalonym od siebie wetować Trybunale.

Przez wyznaczenie zaś trzeciego iako mowię we Lwowie Trybunału, gdy tak szkodliwe, y rowności szlacheckiey, y całości Państwa zniesiemy konsekwencye, iako liczney Województw Ruskich dogodziemy szlachcie, tak tey dogadzaiąc Wielkiey, y Mało-Polskiey Prowincyi, ten nie mały przyniesiemy pożytek, iż umknąwszy z ich sądu Ruskich Województw regestr, więcey onymże do spraw swych sądzenia zostanie czasu.

Ale gdy z wyznaczenia trzeciego Trybunału naturalnie wypływaiące upatruię pożytki nie na innym one zasadzam fundamencie, tylko aby te Trybunały nie tym co teraz sądziły się porządkiem, lecz aby rownie wszystkie razem, agitowały, gdy przez takowe, iak teraz widziemy JW. Deputatow z Piotrkowa do Lublina, a potym y do Lwowa przeiazdki większey wprawdzie przyczyniliby expensy, ale zamiast przyspieszenia sprawiedliwości, nowy oneyże ubliżenia wynaleźlibyśmy sposob.

Jeżeli zaś to trzeciego we Lwowie Trybunału ustanowienie iakim może podlegać trudnościom, stawiam ia drugi iescze do przyspieszenia sprawiedliwości srodek, ktory iako wobec prostszy, tak do wykonania łatwieyszy bydź mi się zdaie, aby Deputaci, na kilka izb byli podzieleni. Nie trzeba tu wię-

nowych

nowych erygować Trybunałow, y owszem Ja bym rozu=
miał, że tych ktore mamy umnieyszenie pożądane by nam
przyniosły skutki. Do teraźnieyszych obrad Naszych należało
by, na wiele by chciec Ichmść PP. Deputatow Izb podzielić, aby
według rożnego spraw rodzaiu, rożne były do sądzenia Izby
ale ta pewna, iż ieden tylko w rzeczy samey maiąc Trybunał
stanął by nam za kilka rzetelnych, gdy w iednym ustawicznie
to by się działo, co w 5, lub więcey ieszcze wygodnie dziaćby się
nie mogło Trybunałach. A iako większa praca takowy Trybunału
podział dla JPP. Deputatow byłaby ulga, gdy iednego rodzaiu
spraw pilnować by tylko powinni, tak łatwiey swiey mogąc
zadosyć czynić powinności od Trybunału odieżdżać by nie mo-
gły, bo ich nieprzytomność iako przy małey w każdey Izbie
sądzących Deputatow liczbie, znacznieysza by była, tak to samo
do swego pilnowania Komputu, każdego w szczegulności po-
budzałoby. Jak zacne, y dobrym na wzor całemu swiatu kwi-
tnące porządkiem, Francuzkie, y Neapolitańskie rządzą się
Krolestwa, ktore gdy na kilka Izb swie dzielą Sądy, a w ka-
żdey osobnych osadzaią Sędziow, y do tych tylko służących
spraw wyznaczaią Patronow, te mowię Krolestwa dostate-
cznym Nam wszystkim bydź powinny pochopem, do po-
dobnegoż około przyspieszenia w Oyczyźnie Naszey sprawie-
dliwości usiłowania. To prawda, że przy tak małey iak by-
wa Deputatow liczbie, przy tylo rwiących się Deputackich
Seymikach, ten na kilka Izb podział byłby przytrudny, ale
czyli ^nieu^ teraź-nieyszego Seymu Naszego iest mocy, te wszystkie
uprzątnąć trudności, chętnie od dawnych czasow przyięty
Urzędztwa pluralitatem votorum w obieraniu Deputatow,
czyliżby tąż chęcią, tyże wielości wotow nie przyięty w o-
bieraniu Seymikowego Marszałka, co szczegulną tylko
iest przeszkodą, iż według praw opisana Ichmść PP.
Deputatow

Deputatow nasze nie są osadzone Trybunały? a iako to iest iedyne nie dochodzących Seymikow Deputackich zrzodło, tak ten chyba w zatkaniu onegoż sprzeciwiałby się, Ktory by pod innym pretextem należytą sprawiedliwości zniesć administracyą, à potym y Oyczyznę do ostatniey przywieść ruiny /: ktora bez sprawiedliwości nastąpić by musiała :/ usiłował. Tym tedy sposobem 40 y kilku Deputatow maiąc nie zawodnych, corocznie możemy onychże na kilka Izb wygodnie podzielić, ani by przytym podsiele Trybunalskiego Marszałka, y Prezydenta elekcya daremna była, bo ci iako dla dobrego zachowania porządku prawem są wyznaczeni, tak wolne do wszystkich Izb wniyście à w onych wolną maiąc krysk, wszelki nayprzyzwitszy zachowywaliby porządek.

Ale ieżeli dłużey z moią rozszerzyłem się mową iako nigdy tego nie miałem przedsięwzięcia, abym podanych oderwnie srodkow pożytek WW przed oczy przekładał, ale raczey z moim się zupełnie explikował zdaniem, tak też pod godny WW podaię rozsądek, od ktorego sam w niczym odłączai się niechcę.

33 Mowa Radząca aby na Deputatow biorących Korrupcyą, nie Trybunał, lecz sądy Ziemskie, lub Assessorskie były wyznaczone.

Maiąc mowić przeciwko Korrupcyom w Trybunałach częstokroć trafiaiącym się zwykłym, z tym nayprzod mam honor oświadczyć się sentymentem, iż tey bynaymniey na Ichmć PP Deputatow kłaść niechcę kalumnii, iakoby ci affektem lub passyą, darami, albo iako pospolicie je zowią Korrupcyami od sprawiedliwości odwodzić się dali, że iedna ułomności

ludzka

ludzka, w swym by naylepszym stała bydź przedsięwzię-
ciu nie może, a z drugiey strony liczne dawnemi czasy
branych Korrupcyi mamy przykłady, mądrego, y dobrze ra-
dzącego Oyczyznie rozumiem bydź Syna, tak zbawienne
Korrektury Trybunału zaczynaiąc dzieło, wszystkie przey-
rzec, y usławić trudności, ktore by z czasem sprawiedli-
wości sprzeciwiać się miały. Chwalebne Imci Pana NN.
tak łatwy do przyspieszenia sprawiedliwości srodek Nam
podaiące zdanie, iako ze wszech miar approbował mi przy-
należy, tak rozumiem, iż w braniu Korrupcyi, nie tylko
nie przeszkodziło by, ale by otwartsze ieszcze zostawiło wro-
ta. Jako tedy Korrupcye, tłumią y gubią sprawiedliwość,
tak na zniesienie onychże nayprzyzwoitszy rozumiałbym
bydź sposob, aby na Deputatow biorących Korrupcye nie Try-
bunał Kor, ale Sądy Ziemskie, lub Assessorskie były wyznaczone.

Proste bardzo ale prawdziwe pospolite przysłowie
Kruk, Krukowi oka nie wykole. Jeżeli kiedy to w takiey
okoliczności w Trybunale mogło by się sprawdzić, gdy JJP.
Deputaci zapozwanego o Korrupcyę Kollegę swego łaskawie
podobno sądzie by chcieli, czego zapewne obawiać by się
nie przyszło, gdyby takowa sprawa do Assessorskich J.K.
Mci, lub Ziemskich /zwłaszcza inszego Wodztwa nie
tego, z ktorego iest Deputat./ Sądow była odesłana, gdzie
iako między Sędzią, y sądzącym się żadnego związku
nie masz, tak też y żadnego nie będzie respektu. Prawda
że wyższego subsellium Sędziemu, pod niższy naprzykład
Ziemstwa Sąd się poddać, haniebna bydź się zdaie Konfu-
zya, ale też y to rzetelna prawda, iż większy wstyd y wię-
kszą daleko od powściągnienia się brania Korupcyi będzie

pobudką

pobudką. A do tego godzien taki naysromotnieyszey Konfuzyi, ktory bez wzgledu na uczynioną przysięgę honor, y poczciwość swoią zakazane ważyłby się brać Korrupcye. A iak Szlachta Uboga predzey się sprawiedliwości w sprawie swoiey z możniey szym doczeka, gdy Deputaci wszelką maiąc do brania Korrupcyi zagrodzoną drogę, nie na co innego, tylko na samą sprawiedliwość y rzetelną sprawy niewinność uważać będą, tak my wzaiemnie zacnemi Trybunał osadzony Deputatami oglądać będziemy. Jeżeli bowiem prawdę mowić się godzi, mogłbym tu tysiącznemi stwierdzić dowodami, iako na Deputackich Seymikach wielu przez setne intrygi Deputatami zostaią, z tą szczegulną intencyą aby podupadłą Familią podnieść y oneż zbogacić mogli. Nie dziw iż bynaymniey nad tym się myślą nie zastanawiaią, że przy objęciu funkcyi przysięgać muszą, iako się o Deputacką nie starali godność, kiedy przed czasem to sobie ułożyli w głowie, iż temi zbogacić się mogą Korrupcyami, ktorych brania dwiaką przysięgą wyrzekać się muszą.

Gdy tedy takowe złe intencye, przez takowe iak radzę prawo, żadney ziszczenia zamysłow swoich mieć nie mogą nadziei, więc całe upaść muszą, a na to mieysce takich Wwdztwa, Ziemie y Powiaty wybierać będą Mężow, ktorzy by swą przezornością wiele pomogli Oyczyźnie, ktorych by cnota y honor naybardziey zalecał.

Na tym fundamencie Trybunał Kor. na kilka Izb Podzielony, tym mocniey, y gruntowniey utwierdziłby się, kiedy przy małey liczbie, w każdey sądzących Deputatow Izbie, żadney zkorrumpowania, ktorego, y sobie niegodziwie po większey części z iednania nie będzie nadziei.

34 Mowa Radząca aby Deputatom Prowincye z ktorych są obrani pensye wyznaczyły

Kiedy zacny WWmPana wyrażony dopiero sentyment, gruntownemi ztwierdzony dowodami, y na wszystkie strony tak dobrze ubespieczony, iż żadney nie cierpi trudnosci, na głębszą biorę uwagę, nie podobna, abym tak rozsądną uważaiąc żarliwość, z wielką do niey nie przypisał się wzaiemnością. Jakoż gdy teraznieyszy głos moy zabieram z tym się naprzod oświadczam zdaniem, iż skuteczniey szego do zabieżenia w Trybunałach Korrupcyom nie widzę środku, iako gdy o te obwinieni JchmćPP Deputaci w Ziemstwie lub Assessoryi sądzić się będą. Żebyśmy iednak tak surowym prawem Deputacki Urząd obostrzywszy wstręta żadnego do niegoż nie czynili, zdało by się tey tak przezacney godnosci, wielkie ciężary, y przykrości iakim ostodzić sposobem, ktorego ia przyzwoitszego nie widząc, ten do wielkiego WW podaię rozsądku, aby Deputatom te z ktorych są obrani, Wdztwa przyzwoite pensye wyznaczyły.

Jeżeli

Jezeli bowiem wszelki pracuiący dla honoru, y całosci, y dobra publicznego, należytą za pracą swoią mieć powinien nadgrodę, rozumiem Ja, iż nikt prawdziwszym, y rzetelnieyszym na dobro publiczne pracownikiem nazwać się nie może, iako ten, Ktory Deputacki na się przyiąwszy Urząd temuż z wszelką punktualnoscią y przyzwoitą applikacyą zadosyć czyni. Wszakże oczywista rzecz iest, iż tę piastuiący funkcyą publiczne nad wszelkie prywatne swoie przekłada dobro, domowe przez rok cały opuszcza interessa, częstokroć przy małym fortuny uszczerbku, y swemu naymnieyszy przynosi zdrowiu a czyliż nie oczywista niesprawiedliwość dzieie się, iż gdy Woyskowym służącym żadney czynić nie dopuszczamy krzywdy o to usilnie staramy się, ażeby każdy winną sobie odbierał zapłatę. Deputatom zaś o swoim groszu z naruszeniem podczas, zdrowia Oyczyznie służyć każemy? czyliż nie rowno obydwoch Rzpltey potrzebna usługa. ten aby zewnętrzny, broniąc od Nieprzyiacioł Państwa utrzymywał pokoy, ten zaś dobry wewnętrzny w Krolestwie, ktory na dobrze administrowaney sprawiedliwości nay bardziey zależy, zachowywał porządek. Jeżeli tedy Rzplta równo bez pierwszych, iako y drugich obeyść się niemoże ieżeli tym obydwom nienaruszoną swoią winna iest całość, a czemuż należytey Deputacii, iako y w Woysku służący odbierać nie maią nadgrody, zwłaszcza gdy tę nie iako rekompensę zasług swoich dla siebie, ale na sprawowanie teyże funkcyi to iest na usługę Oyczyzny obrocili by. Daymy że kto maiąc wielkie dobra, y fortunę swoią, bez tego od Urzędztwa supplementu,

obeyść

obeyść się może to iuż ani na ubóższych względu
mieć nie potrzeba, cóż mowić, gdy musi nie ieden, chcąc
honor, y sumnienie nienaruszone zachować z Trybu-
nału taiszey wyiechać, gdzie mu dłuższey rezydencyi
z iedney strony expens znaczny, a z drugiey szczupłość
substancyi nie pozwala. Jeżeli zaś swoiey pilnować zechce
funkcyi, łatwo się podobno na branie Korrupcyi resolwo-
wać musi na ktoreby, y patrzyć niechciał, gdyby inny
do wystarczenia miał sobie podany sposob.

A ieżeli taka w wyznaczeniu pensyi Deputatom
pokaże się sprawiedliwość, żadney wzaiemnie Urzędztwa
w wypłaceniu onychże mieć nie będą ciężkości byle tylko
na tę, ktore Jm Deputaci czynią usługi, y na tę ktorą
w ustanowieniu czopowego, y szeleżnego mieli Prze-
dkowie, intencyą wzgląd mieć chcieli. Miło nayprzod
iest Urzędztwom iż takich z posrzodku siebie obierać mogą
ktorzy by ich interessa w Trybunale zachodzące, wsz-
niey nad innych utrzymywali. Niechże iuż więcey nad
to nie wyciągaią to iest aby te szczere swoie usługi
własnym fortuny swoiey uszczerbkiem opłacać mieli.
to zaś czopowego y szeleżnego tycze się nikt mi też prze-
czyć nie będzie iż te /: pierwszy ich zasięgaiąc poradę :/
nie dla podziału między pierwszych Ziemstwa urzę-
dników ale dla wspomożenia uboższey Szlachty y na
inne Urzędow potrzeby są nakazane. A może też chwa-
lebna w ustanowieniu wspomnionych odemnie po-
datków intencya pożądańszym bydź ziszczona sku-
tkiem, iako gdy na pensye dla Deputatow części z onychże
będzie udzielona. A gdy taka wyznaczenia Deputa-
tom pensyi pokaże się potrzeba, z drugiey zaś strony,

żadna

żadna Ministrom do wypłacenia Je obliguiąc nie dzie-
ie się krzywda, niechcę Ja więcey z mieysca mego decy-
dowić, lecz to zdanie może na godne WW zdarzę senty-
menta.

35 Mowa Radzca aby Deputaci obrani na Seymikach
nie czekaiąc Trybunatu przysięgali.

Jako chwalebna WW w uchwaleniu nowych praw
materyi tyczących się przyspieszenia, y ugruntowania
sprawiedliwości usilność wczynistym wydaie się spo-
sobem, tak nie wątpię, iż nie zapominaiąc o arcypotrze-
bney wielu złych zagęszczonych zwyczaiow reformie, owe
nowa znieść będziecie chcieli Konstytucyą. Z ktorych
pierwszy w porządku widząc, a dla złych, ktore za sobą
ciągnie Konsekwencyi, naybespiecznieyszy sądząc
za rzecz arcypotrzebną rozumiałbym, aby obrani Deputaci
na tychże zaraz zwykłą wykonywali przysięgę Seymi-
kach raczey, niżeli na Trybunale przy obięciu swoiey
funkcyi.

Nie wchodzę Ja tu w pierwszą Przodkow Naszych
intencyą, gdy oni LL. Deputatom w Lublinie przysię-
gę nakazali, iakie oni z takiego ustanowienia upatry-
wali pożytki nie roztrząsam, gdy iednak wszelkim
iest zostawiona wolność dawnych odmienienia, lub
wcale zniesienia Ustaw gdy tego prawdziwa wy-
ciąga potrzeba, więcey cale w dawnym tym zwyczaiu
szkody, niżeli wynikaiących upatrzę pożytkow. Na
doświadczenie tak rzetelney prawdy nie trzeba Nam
dawnych wspominać czasow, gdyż wiek niniejszy
ba y te w ktorych żyiemy czasy, liczne nam przed oczy
stawiaią przykłady iako tu w Trybunale czyniona
przysięga wszelkich w RzPltey kłutni była okazyą po-

niewaź

wać bowiem ten iest ostatni termin w ktorym niezgodne między sobą Familie, albo li też dwiedzy wszelkiey przed sądem w interessach swoich szukaiący pomocy iako pewnych z stron swoich szukaią Spolecznikow, tak oto wzaiemnie staraią się aby tych ktorych sobie przeciwnych bydz obawiaią się, od odięcia funkcyi oddalili wszelkie zatym naruszaią sposoby, na zamierzonych dokazanie zamysłow, ztąd Kłotnie, zwady, à naostatek y nie zrzymowna odsądzonym wielu niewinnie od Deputackiey godnosci dzieie się Krzywda. A czyliż co podobnego na Deputackich stać by się mogło Seymikach, czyliż zgodnie Deputatow do przysięgi na Seymiku przystąpiu y oney według zwyczaiu wykonać kto zabroni? ale nie takby niebespieczne z przysięgania w Trybunale były Konsekwencye, gdyby na samych Kłutniach, y odsądzeniu niektorych od Deputactwa kończyć się miały, większe, y załosniey sze daleko nie zbyt dawne czasy przed oczy stawiaią przykłady, kiedy ten ktory na zaprzednym obrany nie będąc Seymiku, Deputatem przeciez iako prawdziwy Deputat do przysięgi w Trybunale iest przypuszczony, nie tylko Rok cały Deputacką na sobie piastował funkcyą ale naostatek zgodnym do Marszałkowskiey Laski był osądzony. A czyliż przy takich odięcia funkcyi Deputackiey początkach pierwsze sprawiedliwosci miec będzie mieysce, ale czyliżby takie kto ułożywszy zamysły mogł sobie pomyslny onych że na Seymiku obiecywać sukcess, muśi lepiey więc tak szkodliwe wolnosci Naszey sprzeciwiaiące się sprawiedliwosci zierpiec zamysły ktore poprzedzaią, iakobysmy pewnie zadnych nie czynili trudnosci, aby obrani Deputaci, przysięgłszy

na

6

na mieyscu obrania swego gotowi do obięcia funkcyi w Trybunale przystąpili tak teraz przynaymniey dalszym podobnym zabiegaiąc inkonwenienciom na ułożenie tak zbawiennego zbędziemy się prawa.

36 Mowa Radząca aby bankiety, y piatyki w Trybunale zniesione były.

Jako za nieomylną uznaię prawdę iż całość Rzpltey niemniey na reformie z tych zagęszczonych zwyczaiów iako na nowych ustanowieniach, y ugruntowaniu zależy praw, tak chcąc w Państwie Naszym sprawiedliwości administracyą iak naylepiey wieczne[mi] ugruntować czasy, nic takiego ścierpieć, y opuszczać niepowinnismy, coby tak zbawiennemu dziełu, nie tylko całe sprzeciwić się, ale choćby też w naymnieyszym punkcie uchylać miało. Zwyczay Ja iesze w Trybunale ordynaryiny całe upatruię zwyczay, który lubo całe naturalnego sprawiedliwości biegu nie tamuie, że iednak zgodzić się z nią nie może, którym zniesiony bydź powinien prawem zakazuiąc bankietów y piatyk w te dni osobliwie, w które się sądy odprawuią.

Ktokolwiek nad tym odemnie wyrażonym zastanowić się zechce zdaniem a oraz Trybunałom teraznieyszym z daleka przypatrzy się, uzna z podziwieniem niemałym iż to co moda z początku powoli wprowadzać zaczęła, teraz tak mocno w korzeniło się że dnia wolnego nie masz, aby Jchmć PP. Deputaci na bankiety codzień zieżdzać się nie mieli. A tak gdy iest sądamy z teraz iezeli chcąc sprawiedliwości przyspieszyć przy takim sądzeniu sposobie, do zamierzonego przed się wziętych zamysłów doyść możemy kresu. Bo mniey tym się dziwować, gdyby dla tych bankietów

same tylko poobiednie czasy prozno, y bez żadnego
sądzenia Regestru trawione bydź miały, ale czyliż
ustawiczna nie pokazuie praktyka, iako te bankiety
od południa zaczęte, a do białego dnia przeciągnione
ranne nawet czasy niesposobne do rady y sprawy są-
dzenia czynią. A z tąd ta nie uchybna wynika Kon-
sekwencya, iż tako dla Pacyentow wielka dzieie się
Krzywda tak dla samychże JJPP Deputatow zwłaszcza
szczupleyszey substancyi, nie wątpliwym fortuny
bydź musi zniszczeniem. Widziemy bowiem, iako
wiele obrani Deputaci wiedząc o tey zwyczayney w
Trybunale bankietowania potrzebie, pierwsze na przy-
sposobienie dostateczne wszystkiego obracaią myśli
niżeli na rozważenie przyiętey na się według Praw
oyczystych sądzenia obligacyi. Gdy tedy iedni dla
punktu mniemanego honoru swoie niszczą substan-
cye drudzy do Deputackiey sprawowania funkcyi
nayzdolnieysi, oney zaś wyprzysięgać się muszą chcąc
ocalić substancyę. Niechże ta wchodzi w roztrząsanie
powinności Sędziego, iako ten naypierwszy wszystkim
dobrym przyświecać powinien przykładem niechże się
rozszerzać, iakoby całe Deputatowi nie przystało, z tym
do iednego zasiadać bankietu, ktorego w tymże Trybunale
zachodząca sprawa, nie tylko od bankietu, ale od zabierania
nawet znaiomości odstręczyć y oddalić powinna. Niech
będzie naysprawiedliwszy Sędzia od przeciwney iednak
parcyalnym bydź musi nazwany strony, gdy z drugą
iakimkolwiek by nayniewinnieyszym łączy się sposobem,
a tak większą rozżarza nienawiść, gdzie do pokoiu y
zgody naypryncypalnieyszym przywodzcą bydź powi-
nien. Nie mowię Ja tu, iakobym ściśle iako JJPP De-
putatom

putatom, życia chciał opisywać Regułę, tego iednak w tych, Ktorzy tak zacnym, y świętym Sędziom zaszczy=ceni są charakterem, chwalic nie mogę, co w całey po części szczęśliwie ustaie Polszcze, a w prywatnych osobach bardzo iest naganne. A do tego iest tyle dni wakuiacych w Trybunale, w Ktore się sądy agitować nie zwykły, czyliżby te wystarczyć nie mogły na wszelkie przystoyne uczty y zabawy? dosyc takich li=czy się dni w Ktore bez żadney Paryentow Krzywdy bez żadnego Jnnych zawodu, iako od wszelkiey Pr. Deputaci uwolnieni są pracy, tak wszelką do rozerwa=nia przystoynego mysli swoich miec mogą sposobność. Zaczym iako teraźnieysze bankiety y Kwiatyki wiele kontrawią, y powadze Deputackiey, ktorą tak mnie=mam, iż usilniey o honor Jch dbać nie mogę, iako gdy o nowe o zniesienie tych że bankietow domagam się prawo.

37 Mowa Radząca aby druga przysięga, Ktorą po skończoney funkcyi Deputaci zwykli czynić znie=siona była.

Przysłuchawszy się do tych czas zacnym y mądrym WW Sentymentom, Ktore z należytym adoruię respe=ktem nie widzę coby się przy spieszenia, y ugruntowa=nia sprawiedliwosci tyczyło czego by sie WW czyli to nowych ustanowieniem praw, czyli dawnych potwier=dzeniem, czyli zagęszczonych złych obyczaiow refor=ma zupełnie nie ułatwili. A iako do tych czas w niczym sprzeciwiać się nie mogłem tak y teraz z inszą bym się nie smiał odezwać propozycyą nadtę, Ktora bym szczęśliwe moie ku dobru publicznemu rowno z WW. certuiące, oświadczyć mogł chęci, gdybym przed zali=mitowaniem tey naszey Sessyi, za rzecz potrzebną nie są=

dził

dził, ieden ieszcze w Trybunale odmienił zwyczay. Uznali-
smy wielką sentymenta mei sprawiedliwości, ktory twier-
dził aby JJPP. Deputaci nie przy obięciu funkcyi w Trybunale
ale na mieyscu obrania swego to iest na Seymikach zwykłą
wykonywali przysięgę, na to iako iednostaynemi przysta-
lismy głosy, tak teyże nie omylnie spodziewam się zgody aby
druga przy dokończeniu Deputackiego Urzędu przysięga znie-
siona była.

Przeczyć Ja tu nie mogę iż ta druga przysięga, ktorey
zniesienie potrzebne być sądzę, będąc od Przodkow Naszych
postanowiona, y wyraźnym ztwierdzona prawem, pewnym
chwalebney Ich żarliwości iest dowodem, przez ktorą żadnego
niechcąc w iasnym nie brania korrupcyi zakazie zostawie
wybiegu, dwa razy Deputatom przysięgać kazali, aby na
drugą przysięgę, gdy do Korrupcyi podaie się okazya, usta-
wicznie się oglądali iezli by pierwsza w niepamięć poszła.
Ale że ad novos casus temporum, iako wielki napomina Polityk
novorum consiliorum rationes accomodandae sunt, gdy iuż
inszym skutecznieyszym daleko sposobem wszelka braniu
Korrupcyi zagrodzona iest droga, więc to prawo, iako przeci-
wko samym postanowione iest Korrupcyom, tak łatwo całe
zniesione być może. Na coż się bowiem przyda nieskażanego
sumnienia Deputata do dwiakiey pociągać przysięgi, kiedy
prócz pierwszey sama go podziwiwszy y dobre sumnienie od
złego y niesprawiedliwego sądzenia odwodzi. A gdy
druga, ktorą ma czynić już wyżey na sprawiedliwym, y
bogobojnym Mężu nad pierwszą nie wymoże przysięgę, wy-
liżywszy u chciwego, y nienasyconego wskura Deputata ale
podobno rowne drugiey, iako y pierwszey przysięgi skutki
widzieć będziemy, to gdy na pierwsze krzywoprzysięstwo
z tak łatwą odważył się rezolucyą, drugie z większą łatwo-
ścią, y sumnienia wolnością popełni. A co większa sama
bioręcych korrupcye Deputatow nieodbita przymusza po-
trzeba, aby w drugiey wykonaniu przysięgi żadney nie

czynili

czynili ciężkości. Gdy bowiem widzą że żadney przed Bogiem wymowki mieć nie mogą, iż pierwsze mu poprzysiężone złamali słowo, przed ludźmi przynaymniey zakrywaiąc tę swoią niestałość łatwo do przysięgi rękę scigające muszą, przez ktorey wzbranianie się, sami na siebie oczywiste całemu Swiatu niesprawiedliwego Sądu daliby swiadectwo, za ktorym straciwszy iuż dobre sumnienie, fortunę, honor, y życie, w ostatnim zostawiliby niebespieczeństwie. Nie inszy tedy z drugiey przysięgi oczywiście wynika pożytek nad ten, iż w dobrych żadnego nie czyniąc skutku, złych Deputatow prawem do wyraznego Krzywoprzysięstwa obowiązuiemy.
A kiedy tym iako widziemy sposobem, żadney przy dokończeniu funkcyi przysięgania nie znayduiemy potrzeby, czyliż iaki przynaymniey upatrywać możemy pożytek, ale żadnego, bynaymniey nie widzę, zwłaszcza że li ią wykonywać muszą, ktorzy wraz z nią Deputatki swoy oraz składaią Urząd, a zatym większey w sądzeniu punktualności y Sprawiedliwości obiecywać nie mogą, gdy więcey w tym Sędziow charakterze zasiadać nie będą. Gdy tedy żadnego mieć nie możemy pożytku, na coż się Krom przyda dobrych nawet y sumiennych niektorych Deputatow zawodzić sumnienie. Często się bowiem przytrafić może, iż zasiadaiący Deputat, nie tylko że się żadną nie da uwieść korrupcyą, ale na to nawet ma pilne oko, aby ani affektem, ani passyą na żadną od Sprawiedliwości zdrożną nie nakłonił się stronę, przez iakąś iednak niebaczność a czasem y nie należyte sprawy roztrząśnienie, niesprawiedliwą za sprawiedliwą u siebie uznawszy rzecz, kryską swoią do niesprawiedliwego pomoże dekretu. Zreflektowawszy zaś potym, y swoy błąd uznawszy, czyliż taki odważnie do drugiey przystąpi przysięgi, gdy go sumnienie delikatne strofuie, y popełniony błąd

przypomina

przypomina? z drugiey zaś strony iakoż się od przysię-
gi wymawiać będzie, ieżeli nienaruszoną sławę swoię y
od wszelkiey daleką suspicyi chce ocalić, y oswobodzić.
Gdy więc w wielkiey iako się oczywiście pokazuie, y
naysprawiedliwszych Deputatow ta druga przysięga
podczas zostawuie wątpliwości. z tych zaś wcale od tego
powściągnąć nie może przedsięwzięcia, rozumiem że gdy ta
zniesiona będzie, większe ta, ktora surowe przeciwko bio-
rącym korrupcye nakaże kary, konstytucya sprawi skutki
tak dalece że y złe sumnienie, czego druga nie potrafi-
łaby przysięga, w boiazni utrzymać może.

Ode Horacyusza pisana do Licyniusza, w ktorey
iednostayny w szczęsciu, y w nieszczęsciu umysł za-
chować radzi.

Bespieczniey byś żył nie rwiąc się zuchwale
Na morze, ani byś, żeć morskie fale
Straszą, zakładać miał w przerwanym brzegu
Kres twego biegu.

Ktożkolwiek z świętey we wszech rzeczach miary
Wykroczyć niechce, ten ma bez przywary
Dom chędogi, a dostatni nie wzbudzi,
Gniewu nań ludzi

Z większą na wielkie sosny wielą mocą
Wiatry, y twierdze wyższe się obrocą
W proch, na naywyższe biią z poszrod chmury
Pioruny gory.

Ufa w złym razie, a w szczęsliu się boi
Na wsze przygody, kto serce uzbroi
Z Jowisza daru, ktory zimę zsyła
Y wiosna miła

Jezli źle teraz nie tak zawsze będzie
Budząc Apollo Muzy raz usiędzie

Przy cytrze, drugi w sztraszliwey odzieży
Łuk siwy natęży
Pokaż się Mężem w nieprzmyślney chwili
Pokaż się mędrym, gdy się nazbyt śili
Szczęscie, zwin prędzey rozpuszczone żagle
Nadęte nagle.

DECLAMATIO TERTIA.
de Aerario publico.

Mowa Radząca aby iaki obmyslony był sposob słuchania rachunkow Jchmć L.L. Podskarbich in casum nie doyscia Seymu.

Widząc opłakane tylu niedoszłych Seymow Naszych skutki, lubo ziednoczone przykładnie teraz wszystkich Nas tu przytomnych uważam chęci, mniemam iż mi za złe nikt niepoczyta, że iako pożądany z wielu racyi teraznieyszych Obrad Naszych wrożę sobie sukcess, tak z drugiey obawiam się strony, aby iaka gwałtownieysza burza spokoynego, y pomyslnego mycisze nie zatamowała, alboli też y nie przerwała biegu. Prawda iż tu nikogo w tak dystyngwowanym życzliwych Oyczyzny Synow zgromadzeniu posądzać nie można, aby na pierwszym do tey obrad publicznych Swiątnicy wnisciu, szczęsliwego Oyczyznie tak zbawienney chwili nie życzył zażycia a z dobrego oneyże zażycia, szczęsliwszych nie obiecował skutkow. Ztym wszystkim, y przeszłe Seymy, choć z podobnie zbawienną Jchmć LL. Posłow zaczęte były intencyą, przecież do zamierzonego nie doszły kresu. Ale że zabranego głosu moiego, nie ten iest cel, aby tak wkorzeniony niedochodzących Seymow nierząd chciał poprawic (ktory przywolnym od wszystkich prewencyi umysle, większego wyciąga czasu:) więc uważaiąc tylko iak wiele ważnych, y nieodwłocznych Rzeczypltey Interessow na doysciu zawisło Seymow, też nie odwłoczne iako mowią interessa, żadney nie cierpiaty by zwłoki.

Między temi naypryncypalnieyszemi, y nayosobliwiey tyczącemi się Oyczyzny Naszey Interessami, bez wątpienia iest interess Skarbu Kor. y W. X. Litt. z ktorego sprawowania rachunek na każdym Seymie czynić powinni

winni, Ktorych nie doyscie, że Jch od tey uwalnia powinnósci, życzyłbym Ja aby in casum etiam nie doyscia Seymu oddawania, y słuchania rachunkow był obmyślony sposob.

Ale żeby Kto, w inszy podobno, nie tak, iak myślę, te moie podane zdanie nie rozumiał sposob sądzę za rzecz arcypotrzebną z tym się nayprzod oswiadczyć Ku JJ. Podskarbim respektem, iż naymnieyszego złego, o sprawowaniu Jch Urzędu mieć nie mogę porozumienia, a zatym żadnego Jm w administracyi Oboyga Narodów Skarbu fałszu, y niewiernosci nie zadaię, ale iako o zacnych y wspaniałych Jch Ku Oyczyźnie Sypersuadowany iestem sentymentach, tak nie wątpliwie rozumiałbym iż iako oni sami niczego bardziey nad pomnożenie Dobra publicznego nie pragną, y też życzliwe chęci swoie, skutkiem samym pełnią, tak podobnychże sobie w nieustaiące wieki mieć życzą Następcow. Nie ma się czego obawiac Rzeczplta, w tak zacnych Mężow dyspozycyą Skarb swoy oddawszy, Ktorzy się tak ciężkiego nie innym końcem podeymuią urzędu, tylko aby tym bardziey nie przełamaną żadną trudnóscią przystłżenia się oneyże chęc swoią pokazali. Jako zaś sądzic o rzeczach przytomnych częstokroć przytrudna, a o przysztych nierownie trudnieysza, y owszem niepodobna, iako z teraznieyszego szczęscia dalszych nie uchronnych pomyslnosci pewnie wróżyć nie możemy prognostykow, tak poruciwszy w opiekę zacnych Ludzi Skarb swoy RžPlta iako o teraznieyszych iest pewna czasach, tak o przyszte troskliwa sprawiedliwie być powinna. Bo iako mowię nie ma się czego teraz Rplta obawiac, czyliż od tey zawsze daleka będzie biazni, gdy w następuiących czasach Skarb swoy w takich obaczy rękach, ktorzy prywatnego swego raczey niż publicznego szukaią Dobra. Jakoż ocalenia Skarbu swego mieć będzie

nadzieie

nadzieie, gdy dla niedoyścia Seymow Jchmć PP. Podskarbiowie rachunkom podlegać nie będą? A czyliż nie doyścia Seymow y to przynaypalną bydź nie może okazyą, gdy PP. Podskarbiowie niełożąc żadney dać poszlaki o złym sprawowaniu Urzędu swego, o obroconych na swe potrzeby dochodach publicznych, o tysiącznych Skarbowi zadanych Krzywdach przez rożne sposoby rwać Seymy będą aby tym pewniey do żadnych nie obowiązani rachunkow Skarbu Publicznego podług woli swoiey, y interessow Krom wszystkich bojaźni zażywali.

A tu iawna zdania mego wynika sprawiedliwość iż obmyslaiąc iaki sposob do czynienia z Jchmć PP. Podskarbiemi rachunkow etiam in casum niedoyścia Seymu, dobrym tak teraznieyszym, iako y przyszłym, tą tak ostrożną przezornością żadney nie uczynięmy Krzywdy, z tym zaś przez sam nieuchronnych rachunkow wzgląd złego życia Skarbu uymiemy wolności, a przytym do rwania Seymu dalszey nie podamy okazyi. Może to bydź, iż to zdanie moie zbyt złośliwe, y podeyrzenia pełne zdawać się będzie, że tak łatwo cudze taxuię sumnienie, na co lubo z Rzymskim Politykiem, mogłbym się złożyć krewkością natury ludzkiey, y błędem Ludziom tylko sam złośliwym zwłaszcza gdy by się taki znalazł ktory by Skarb Rzpltey krzywdzić odważył się, czemuż by m nie miał sądzić iż y o zerwanie Seymu pokusiłby się, lubo sprawiedliwe mam po sobie racyie, żebym iednak zbyt bojaźliwie o rzeczach przyszłych wrozył się nie zdawał, pozwalam iż by do nieszczęsliwych, a tak Oyczyznie szkodliwych nie przyszło srodkow, postaremu nieuchronna zawsze słuchania Jchmć PP. Podskarbich rachunkow co dwa lata przynaymniey, pokazuie się potrzeba. Przyszlismy iuż bowiem do tak nieszczęsliwey, y całe krytyczney sytuacyi iż bez ukrocenia wolności Seymy nasze dochodzić nie mogą, a ztąd idzie, iż Jchmć PP. Podskarbiowie, żadnych

nigdy

nigdy oddawać nie będą rachunków, kiedy do słuchania onychże, nikt nigdy od Seymu delegowany bydź nie może. A tak czyliż to słuszna, iż Rzplta nigdy nie wejrzy w się w Jey dzieie Skarbie, co Jey za siły, y iaki w gwałtowney potrzebie ze Skarbi swego spodziewać się może pomocy? ieżeli zaś kiedy pospolite przystonie ustawicznym stwierdzone doswiadczeniem, złe położenie naylepszego zepsuie, tedy to na Jchmć PP. Podskarbich ziścić się będzie mogło, gdy ci, choć żadney Skarbowi nie uczynią krzywdy, spodziewaiąc się iednak, iż do dawania im nigdy nie przyidzie rachunków, nie będą chcieli daremney całe w Spisywaniu Regestrów zadawać sobie trudności, y owszem dbać o nie nie będą, żadney onychże względem siebie nie widząc potrzeby. Jak Skarb Koronny y Litewski wielką kiedyż tedyż ponieść musi szkodę osoblinie in casum fatorum Jchmć PP. Podskarbich. Obeymuiący bowiem Urząd ten nowo wyznaczony Podskarbi, zkąd prosze potrzebną zasiągnie informacyą, zkąd pewne Skarbu pozna dochody, zkąd się o pozostałey dowie manencyi, kiedy Regestrów, z których by się mógł zupełnie ocżyścić, po zmarłym Antecessorze swoim żadnych nie znaydzie? Musi się więc zdać na dyskrecyą, wiadomych dawniey interessów Skarbu ludzi, którzy tę mu czyniąc przysługę, o swoim iednak nie przepomnią zysku, dtym sposobem Skarb z iednych do drugich rąk przechodząc, samym nierządem wiele szkodować, a powoli, y niszczyć się musi. Ale wszyscy WW. nie zawodną uznaiecie potrzebę pilnego w Interessa Skarbu weyrzenia, y rachowania się z Jchmć PP. Podskarbiemi, do czego ia bym rozumiał że y sposoby do tak zbawienney dyścia terminu, łatwo wymyśli się mogą, które gdyby, y naycięższe zdawały się miłość Oyczyzny, y Dobra pospolitego, a przytym doznana WW. gorliwość, ułatwić powinna.

Mowe

39 106

Mowa Radząca, aby Jchmć PP. Podskarbiowie rachunki oddawali ex aſse, nie z umowioney kwoty.

Winszowaé mi tu przynależy Oyczyznie Naszey, że życzliwi oneyże Synowie z Oycowską prawdziwie JKMći około niey cześcią pieczołowitością, gdy oneż wiecznie ugruntowaé usiłuią, te nayprzod przed się biorą srodki, ktore Jey nayprędsza przynieść mogą pomoc. Coż bowiem dawną Religii przywrociwszy ozdobę Swiętą należycie ugruntowawszy sprawiedliwość, potrzebnieyszego Oyczyznie bydz może nad dobra Skarbu obovga Narodow administracya. Jeżeli bowiem pieniądze nervus rerum agendarum nazywaią się, toć, y Skarb Rzpltey nayprzydatnieysza oneż rządząca, powinien bydz zabawa. Już ia nad to iuż JP. N. mądrze y wymownie o potrzebie słuchania rachunkow JJP. Podskarbi, w mowie swey obiasnił, przydać więcey nie mogę, ale iako z moim zupełnie na wszystko piszę się zdaniem, tak w słuchaniu tychże rachunkow sprawiedliwa do uwagi wszystkich WW. podać mi się zdaie animadversya. Już to od dawnego czasu JJP. Podskarbiowie, gdy przed Deputowanemi od Seymu rachunki czynią, oneż nie ex aſse, iak mowią, ale tylko z pewney, y umowioney summy oddaią, co Ja z nie małą Obovga Skarbow sądzę bydz szkodą.

Niesłychana we wszystkich Narodach, rzecz mi się bydz zdaie, aby te kiedy Skarb swoy, iakimkolwiek sposobem, y komużkolwiek w arendę puszczać miały, co u nas w rzeczy samey, choć pod inszym gdy się praktykuie imieniem, czyliż z honorem tak obszernego bydz może Państwa, gdy inne nie mowię Krolestwa, ale same nawet swym prawem rządzące się Miasta, pierwsze o skarb publiczny maią staranie, my sami żadney nie daiąc baczności, w tym co się Nas nay bardziey tycze na

iedney

iednego spuszczać się będziemy dyskrecyą. Gdybyśmy w interessie Skarbu, idź nie według tych Królestw, które naybardziey w Europie kwitną regulować chcieli ale tey którey około partykularnych Dziedzictw Naszych zażywamy, podobnie zażyć chcieli pilności niezawodną tuszę sobie nadzieię, iż wkrotce obfitszy Skarb Nasz oglądalibyśmy. Ordynaryina bowiem ta iest Reguła, iż przy dobrym rządzie, wszystkie dobra w górę, swoie z czasem podnoszą intraty, a czyliż sprawiedliwości sobie przypisać możemy, gdy nie tylko o przyczynienie tegoż Skarbowi niedbamy pożytku, ale nad to iakąż kolwiek Kontentuiemy się Summą, która podobno pewnym Rzpltey nie wyrowna dochodom, a przynaymniey czy wyrowna niewiemy, gdy o tychże zkąd, y iakie są wiele nie możemy informacyi dochodach, zwłaszcza że Jchmć PP. Podskarbowie nigdy ex asse z intrat publicznych nie daią rachunkow. Złe niemylnie Gospodarstwo, a podobno y nierozsądną temu przyznalibyśmy roztrutność, który by wszelkich chcąc uyść Kłopotow, wszystkie włości swoie do rąk wiernych komu oddawszy, umowioną tylko Kontentować się zawsze kwotą żadney zaś nadto nigdy nie pretendował melioracyi, ani o Stanie Dobr swoich w cudzych zostaiących rękach żadney nie zaciągał informacyi. A gdy tak sprawiedliwie, y rzetelnie o inszych sądziemy, czyliż Nam samym pochlebiać mamy, zwłaszcza gdy co tylko o inszych imaginuiemy sobie, to u nas ten błąd, nie we wnętrznościach prawie Państwa w rzeczach nayesencyonalnieyszych znayduiemy. A nadto, takowy Skarbu Administracyi sposob bez oczywistey, albo Jchmć PP. Podskarbich, albo całey oyczyzny nie może bydź krzywdy. Napatrzyliśmy się y tysiącznemi dotychczas widziemy dowodami iako JPP. Dzierżawcy nad swoie wyniszcznie mogą do ostatniego częstokroć, Dobra, y Poddanych przywodzą

spustoszenia

spustoszenia, ale że tey tak szkodliwey konsekwen-
cyi z przykładney JchMći PP. Podskarbich, o dobro pospo-
lite żarliwości, obawiać się nie przynależy, czyliż spra-
wiedliwa iesżcze aby gdy na złożoną czyniści nie mogą
summę swią oneyże dopłacali fortuną, y miasto nadgro-
dy swią niszczyli Familią. Jeżeli zaś to umowienie
Summy, ktora płacie do Skarbu maią JJPP. Podskarbim
iakikolwiek przynosi pożytek, toć Rzplta, rzetelną po-
nosi krzywdę, bo co iednemu niesprawiedliwie przy-
bywa, to drugiemu z krzywdą ubywać musi. Ani się
JchMći PP. Podskarbiowie wymawiać nie mogą, iako-
by nie z takowey Skarbu administracyi nie korzystali,
bo prócz pewnych, y stałych dochodow, ktore ich nigdy
zawieść nie mogą, coż mowić o przypadkowych, a mia-
nowicie ze Starostw po Zmarłych Starostach, y innych
intratnych urzędow, ktorych intraty do Skarbu nale-
żą, poki onychże J. K. Mości nie nastąpi Dystrybuta.
Co zaś uwagi godna iż JchMći PP. Podskarbiowie tym
wolnieyszym korzystaią sumnieniem, im bardziey
uznaią daną sobie od Rzpltey, obrocenia na swoy co
mogą pożytek wolności. Bo kiedy w takie z niemi
Rzplta zachodzi, że tak powiem kontrakty, do pewney
ich tylko obligując płacenia Summy, toć tym samym,
wszelkiego ktory tylko bydz może, iest zaś pewnie
nie mały wszelkiego mocą dobrowolnie ustępuie pro-
fitu, y że tak rzekę zarabiać na sobie nie zabrania. Czy-
liż tedy nie lepiey, aby Skarb raczey Publiczny bogacił
się aniżeli tak oczywistą ponosił krzywdę. Wielkim
to WW. do rozsądzenia zostawuię rozsądkom, pewny będąc,
że lubom pierwszy tę uniosł propozycyą, iako iednak w
szukaniu dobra publicznego, pierwszym się nazwać nie mogę,
tak w utrzymaniu zbawiennego srzodku ostatnim nie będę.

Mowa Radząca aby Szlachta handlem się bawiący równo iako y Kupcy Cła wszystkie płacili.

Zważaiąc pilnie Jnteress Skarbu Oboyga Narodow Naszych im bardziey, a coraz głębiey tenże przeniknąć usiłuię tym oczywiściey poznaię iako czas y okkazya nie tylko Naszemych otwiera, ale nadto rzetelną wszystkich rzeczy istność naydoskonaley przed oczy Nam wystawia. Jakoż chcąc Skarb Koronny do należytego szczęśliwie przyprowadzić porządku przyznaię koniecznie potrzebne z JW. LL. Podskarbiemi czynienie rachunkow, chętnie się piszę, aby ciż Jchmć LL. Podskarbiowie ex asse nie uszmowioney kwoty pomienione czynili rachunki. Gdy zaś nad tym WWmLana Mowy punktem w ktorym est o przypadłkowych Skarbu dochodach napomniał, myślą się moią zastanawiam, przypominam sobie niesprawiedliwą wielu pretensyą, ktorzy dla zaszczytu Jmienia Szlacheckiego, lubo rożnemi handluią sposobami wolnemi się iednak bydź od ceł płacenia sądzą. Wielka mi się w tym punkcie zdaie niesprawiedliwość, ktora Seymową skassowana ustawą, pewną y nie małą Skarbowi przyniosłaby intratę.

Coż by tu bowiem prawadze Jmienia Szlacheckiego uwłoczyć mogło gdy kto obrawszy sobie rowny z Kupcami życia sposob do niego z niemi obligowany będzie prawa? Wszakże gdy Jchmć PP. Szlachta na prowadzenie handlu odważaią się ten sobie naypierwszy formuią zamysł, iż takowa kondycya z zacnością Jch Stanu zgodzić się może, czemuż płacenia ceł iako pewney dla siebie y Stanu swego hańby unikaią, kiedy raz, ktorą sobie obrali życia professyą, niemylną powinności w płaceniu ceł pociąga konsekwencyą? Y wprawdzie poznać Ja tego nie mogę iako prowadzenie handlu bynaymniey godności Szlacheckiey nieuwłoczy, płacenie zaś cła należytego od handlu onez rzymskie, chyba by w tym postanowienie

tak

tak potrzebnego prawa poniżał JPP. Szlachty kondycyą, zdawało mi się, iżby nowym ią obowiązało prawem, ale tak, wszystkie nayzbawienniejsze, które są y bydź kiedy mogą prawa zniesione bydź koniecznie powinny by, bo zapewne JPP. Szlachtę od zachowania onychże nie exceypowały by. Ale zostawmy my tę nie- którym mniey rozsądnym narzekania wolność, iż przez takowe prawo powaga Stanu Szlacheckiego poniża się, a z Kupieckim równa się stanem, daymy że przez to prawo bynaymniey do Skarbu nie przybędzie, mnie się zdaie, iż nad to większey obiecywać sobie nie możemy korzyści, iako że tym sposobem odrazięmy Jaśnie Wielmożną JPP. Szlachtę od prowadzenia handlu. Prawda iest, że żadnego, tak niedbaiącego o swóy honor, nie znaydzie Szlachcica, któryby dla zbytniey zysku chęci nosić łokciem lub garcem mierzyć przeciw wyraznym prawiom odważył się: ale czyliż y te, któremi się pod te czasy, JPP. Szlachta bawią handle, pod tez prawem opisaną podpadać nie powinniby niestawę, zwłaszcza gdy wszelkiego rodzaiu handle, z zacnością urodzenia Szlacheckiego zgodzić się nie mogą. Ani tu pospolita wielu JPP. niesłuży wymówka, iż wolą ten mniey przyzwoity przed się wziąć życia sposob, aniżeli ostatnią będąc przyciśniony mizeryą, na swawolne puścić się życie, niech kto chce iakim swóy proceder zastania pretextem, Ja twierdzę, że Szlachcic Polski na przyzwoitych JPP. kondycyi zbywać niemoże szrodkach, byle tylko sami swego przytożyć nie zaniedbywali starania, bo czyliż mało mieysć w Woyskach Trybunale, które nayprzyzwoiciey Szlachtą osadzone

by bydź

by bydź powinny. A ieżeli ciężkie, tych sprawowanie Urzędow, to zapewne pracowitsze, tym chwalebnieysze bydź musi. Ale wracaiąc się do wyrażonego na początku zdania mego, iż przez Szlacheckie handle Skarb wielką ponosi szkodę, rozumiem że łatwo każdy uwierzy temu, gdy z iedney strony niezliczoną liczbę, handlem się bawiących Szlachty, z drugiey Kupcom prawdziwym chleb odebrany uważy. Jakże się Kupiec, ma odważyć na handel, kiedy opłaciwszy się na Komorach (: czegoż Szlachcic nie czyni :) musi częstokroć dla pręszego odbytu, na tenże co y Szlachcic, targ, z wielką zamiast zarobku stratą swoy zbywać towar. Jak tedy, gdy Szlachcic Cła nie płaci, tych zaś ktorzyby płacili rujnuią, y prawie do zarzucenia handlow przymuszaią, łatwo W.W. widzicie iaką Skarb krzywdę ponosić musi, a przytym iak sprawiedliwa aby Jchmć PP. Szlachta handlem się bawiący do płacenia ceł na Komorach prawem obowiązani byli.

40 Mowa Radząca aby Jmć PP. Podskarbiowie libertacyi nikomu nie dawali, względem nie płacenia ceł na Komorach.

Adoruię wielkie JWWMPDob. sentymenta, ktore lubo wszystkie sprawiedliwe, y oczywistych wielkiey o dobro publiczne żarliwości pełne dowodow, gdy iednak głębiey ie myślą moią przenikam, tym bardziey w tym się utwierdzam zdaniu, iż między innemi pomnożenia Skarbu srodkami, ten iest naypierwszy aby JPP. Podskarbowie ex asse, nie z umowioney kwoty rachunki oddawali co lubo gruntownemi utwierdzone dowodami, żadney nie podpada kontradykcyi.

kiey uważam ja iednak ieszcze, iż z tego szrodka wielki wynika nierząd, który Skarb Obojga Narodów niszczy. Weźrzyćcaili się JchmćPP. Podskarbowie swym przyiaciołom, a częstokroć, y samym tylko proszącym libertacyi od lat płacenia pozwalaią, y czego przy dobrym Skarbu rządzie ledwo samym na własną godzikto by się potrzebę, tey y inszym użyczaią wolności. Cóż prosze tak obszerną władzę daie JPP. Podskarbim, aby nayceleniey- szą Skarbu intratę bez dołożenia się stanów, według woli swoiey szafowali, czyliż nie ta od dawnego czasu niezawodzącą iest nadzieia, że nie ex ipse, ale z umnioney summy rachowaić się będą, y tey im dodaie śmiałości nieloutadney mocy, bo iakby że maiąc ex ipse rachowaić się na tak oczywistą Skarbu odważyli się krzywdę, chyba by aż tyle wspaniałością y rzekłością na sobie chcieli, iż co zbytnią w rozdawaniu Libertacyi powolnością uymą Skarbowi to z własnych intrat nadgrodzą. Ani ia tu, gdy zniesienie wyraźnym prawem tak wielkiego radzę nierządu, żadney JPP. Podskarbim, własney w tym ich winy nie wyrzacam, bo iako iuż mądrze na tym tu mieyscu słyszeliśmy, iż te, y tym podobne nierządy, własną swoią Rzplta zdała się autoryzowaić powagą, kiedy Podskarbich swoich do tey tylko płacenia obliguie summy, na którą się z niemi zgodzili, któżby zatym winowaić mógł JchmćPP. Podskarbich iż oney daney sobie zażywaią wolności iż Skarbem tak Koronnym, iako y W. Litt. właśnie, iako swoim dysponuią dziedzictwem, byle ułożoną raz przy zgodzie wypłacili summę. A tak gdy się Rzplta z swego wyzuwa prawa, czy możesz też sobie większą kiedy zadawać krzywdę, iako kiedy się do-

browolnie

browolnie z dobr swych wyzuwa. Wiemy dobrze, iż przez niektorych przypadkowych, y często omylaiących dochodow, iedyna Skarbu obojga Narodow intrata, na Cłach, y Komorach zasadza się, y gdy inne wszytkie podatki na płacę Woyska wyznaczone, są cła y komory, tysiączne inne Rzpltey opatrzyć powinny potrzeby, a tak gdy iest, ktoż oczywistym nie widzi dowodem, iż ponieważ naywiększa Państwa szczęśliwość od dobrze opatrzonego zawisła Skarbu a ten iedynie z celnych, y komornych składa się intrat ktoż mowię nie widzi, iż Nam nie lat umnieyszać, ale ieżeli nie przymnożyć to przynaymniey oneż na same Dobra publicznego potrzeby obrakać przynależy. Gdy P.P. Podskarbowie 6 złą Skarbu Administracyą z krzywdą Państwa poszlakowani byli tę nayprzerwszą Rzplta miałaby do nich pretensyą, iż postanowiwszy Ich swemi nie iako strożami od tych ponosi krzywdę, od ktorych w naycięższym razie pewney spodziewać się powinna by pomocy, y sprawiedliwy byłby żal takiey Rzpltey na swych rządow, ale na kogoż Rzplta teraz żalić się powinna, ieżeli nie na samą siebie iż tak sama sobie zaniedbała interessa, że nie tylko krzywdzić Ją wolno, ale nad to sama podaie okazyą y wszelkiey użycza wolności. Ale gdzie proszę tu Rzplta znayduie się ieżeli nie w tym tu Nas wszystkich zgromadzeniu, więc iako My oney na sobie piastuiemy godność, oneż na sobie wyrażamy, tak to y z partykularnego obowiązku, y z winney od wszystkich ku Oyczyznie rekognicyi, czynić powinniśmy, by na Jey ściągało się dobro z iedney, z drugiey zaś strony od wszelkiey Ją oswobodziło krzywdy, że tych, tak dobrze

Jen

ku Dobru Oyczyzny uformowanych sentymentow, tysiącane JW, tak na przeszłych, iako y na teraźnieyszych Sessyi daliscie dowody nie wątpię iż tę ktora tak szkodliwa Oyczyznie widzicie JP. Podskarbim dawania od Cel Libertacyi nową Konstytucyą uymiecie wolnosc

41 Mowa Radząca aby Kupcom Panowie protekcyi dawać nie mogli, y aby cła od Partykularnych bezprawnie wymyslone zniesione były.

Zabieraiąc się do zalimitowania dzisieyszey Sessyi lubo co nayessencyonalnieyszych tycze się potrzeb, tak zupełnie Skarb Obuygu Narodow ugruntowany widziemy, iż większą y pewnieyszą niemylnie Rplta z Skarbu swego, niżeli do tych czas, przez zagęszczone nierządy, obieywać sobie może pomoc, zebysmy iednak przedsięwzięte dzieło, do tey doskonałosci przywiedli, aby mu na niczym zbywać, y onegoż exekucyi nic nigdy zatrzymywać nie mogło, dwa ieszcze upatruię nierządy, ułożeniu dobrey Skarbu administracyi przeszkadzaiące, pierwszy, iż nie mało Kupcow, pod protekcyą Panow handluiąc Skarb oszukuią, drugi iż partykularni po dobrach swoich nowe cła bezprawnie dla zysku iedynie prywatnego wymyslaią. Co się pierwszego handlu Kupcow tycze, nie wspominam Ja tu nic, iako lat przed siedmią, lub daley pod Jmieniem zadwornych bagażow z Saxonii do Polski idących wiele towarow sprowadzono, ktore tym sposobem do Skarbu nie będąc opłacone, a zatym taniey przedawane, y z oszukaniem Skarbu, y z ukrzy-

wdzeniem prywatnych rzetelnie Kupiectwem bawiących, ktorzy przeto na swich szkodowali towarach oczywistym bydz musiały. Ale nie trzeba Nam tu dalszych zasięgać czasow, mamy dosyć codziennych prawie dowodow, iako Kupcy dla tego iedynie pod Pana iakiego uciekaią się protekcyą, aby tąż od płacenia Ceł na Komorach uwolnieni byli. Ani w tym Panow Naszych winować nie możemy, bo ten dawania protekcyi Kupcom wymyślony sposob, iako szczery takowych y zysku bardziey swego, niż Pańskiey Intraty szukaiących Kommissarzow iest wynalazek, iak często bez doktadania dzieie się Pana. Inaczey mi się rozumieć nie godzi, bo iako ten kształtnie oszukania Skarbu wznowiony iest sposob, pod Imieniem znacznieyszych zwykł się przytrafiać Panow, tak tych dystynguowanych w Oyczyznie ludzi, iakoby krzywdy Skarbu chcących poządzać rzecz wcale byłaby bezrozumna, potrzebne by było więc takowego nierządu surową Konstytucyą skassowanie, ale na ten iedynie Koniec, aby Panow do większey wzbudzało pilności, zbytnią Kommissarzow ukrociło wolność, a zatym należytą Skarbowi ukrociło Intratę.

Ale maią też y Kupcy sprawiedliwe po sobie racye, gdy Pańskiey szukaią protekcyi, aby zatym sposobem zamiast profitu, na swoim nie szkodowali towarze. Bo ktoż by /: pospolicie mowią oni:/ ktoż by z Kupcow pod swoim Imieniem odważył się pędzić, naprzykład wszelkiego rodzaiu bydło za granice, kiedy procz Ceł należących do Skarbu,

procz

procz innych prawem Włościom ezlacheckim pozwo-
lonych, tyle się innych namnożyło ceł, bez prawnie
postanowionych, iż więcey podczas Mostow, niż stru-
mykow przebywać potrzeba, a zatym Kupiec, czasem
wszystko procz utracić, niżeli na zamierzone doydzie
mieysce. Coż na tę generalną y arcysprawiedliwą
Kupcow odpowiedzieć wymowkę? iako Jch do płace-
nia należytego cła obowiązywać? ieżeli wprzod tych
niegodziwie, y bezprawnie wymyslonych ceł nie znie-
siemy, Krzywda rozumiem partykularnym żadna
nie stanie się, gdy Jm prawem zabroniemy, co sobie
bez prawnie przysądzili, y gdy Jm ze prawdę powiem
wykraczać przeciw prawom nie pozwolemy, Krzywdy
zaś nikomu nie czyniąc, czyliż nie ta naypierwsza
Nasza powinność, zaniedbała w Państwie Naszym
wskrzesić, y utrzymywać commercium? A iakże to
utrzymać będziem mogli, ieżeli wprzod wszelkie
nie uprzątniemy przeszkody, ktore wtenczas nay-
większe są, gdy Kupcom żadney sprawiedliwego
profitu, na swoim towarze nie czynią nadziei,
ale raczey pewną wrożą szkodę. Jako tedy nie spra-
wiedliwszego nie widzę nad to, iako aby Kupcom
Panowie na oszukanie Skarbu nie dawali prote-
kcyi, tak przeciwnym sposobem skassowanie tego
nierządu, pewną osłabionego iuż mocno u Nas
commercium, pociągnęłoby ruinę, gdybyśmy wraz
o zniesienie prywatnych ceł bezprawnie uchwa-
lonych nie pomyslili.

42 ORATIO.
De Constanti Literarum Cultu.

Gratulari jam equidem Genti Nostræ maximopere Nos decet AA. SS. AA. illam non modo à barbaris incultisq. jam pridem secerni omnino populis, verum ut dissertissimus Nostri Ævi Oratorum Muretus honorificentissimum perhibet testimonium, in tantam se se explicuisse claritudinem ut barbaries illa, quæ Nos dura veluti servitute pressos longo seculorum aliquot tenuit intervallo in alias commigraverit Nationes, omnemq. Politissimarum Gentium gloriam Nobiscum commutarit. Sed hanccine jam firmam ac stabilem semper futuram gloriam arbitrabimur. Nihilne nobis id sustinere curæ futurum est, quod consequi erat arduum consequutos jam tandem eē perhonorificum? Verum nullus Vestrum erit opinor AA. qui non existimet hanc primam debere animis nostris insidere sollicitudinem, ut quas nunc communi Cæterorum etiam hinum iuvide complecti videmus literas, illæ firmissimas altissimasq. in Patria Nostra agant radices.

Id dum pluribus in præsentiarum commonstrare intendo argumentis, Vestram AA implore humanitatem, ut me benevolâ prosequi attentione non dedignemini.

Qua vero præcipuè methodo ac ratione feliciter consequi valeam, ut constanti continuoq. literarum in Regno Nostro splendori, ac firmitati quam maxime prospiciendum persuadeam, non est quod quisquam dubitet modo revocatam, ac excitatam.

citatam jam pridem pulcherrimarum artium,
atque disciplinarum culturam, pro ea qua quisque
pollet auctoritate, Industria, viribus, et ingenio,
commendare ac stabilire connitatur.
Mirari hic ego certe quandoque soleo, quid sit?
ex quo tanta inter homines diversitas nascatur. cur
adeo Viri Eruditi inter se dissideant, cur tanta opinio-
num sententiarumq. varietate, hac præsertim tempe-
state Nostra secum illi decertent. quandoquidem si-
millima omnino D.O. præditos omnes voluit ratione.
Verum equidem quod terrenarum, corporearumq. rerum
singulæ mutari solent, ea quippe a summo Conditore
lex posita est, ut quidquid de materia effingitur per
generationem atque alterationem, quæ vera mutatio est,
incipiat, totumq. quo durat tempore, continuæ mutationi
debeat. At cum literæ, et studia quævis liberalium artiu:
sint Ejusmodi, ut naturam a corpore, et materia alienam
prorsus habeant, cum scientia quævis ad ipsius usum
animæ referatur /: quæ quod sit quædam Divinitatis
mutari nescientis portio./ scientia inquam et studia
literarum omnia, varietati nusquam subjacere deberent.
Verum enimvero quoniam et mens humana a varie-
tate quadam abhorrere non videtur, varias sibiq. di-
versas cogitationes recipiens, ita ut modo se ad hanc,
modo convertat ad aliam, inde omnino evenit, ut vel
nova concipiat vel ex receptis jam olim ea potissimum
amplectatur, in quæ magis, libentiusq. propendet. Atque
hinc, hæc, quæ in dies cuduntur, quæq. maxime Philo-
sophiam respiciunt sistemata, hinc admirabilia augeri
in dies discimus inventa hinc ea, quæ primum illustria
et optima habebantur, nunc fortasse, ut vitia rejici, ut
imperfecta contemni, ut falsa impugnari cernimus
non alio certe

non alio certe consilio, quam ut ipsam quoque humanam mentem variari quodammodo posse admoneamur. Hæc cum ita sint, quis unquam sanæ mentis crediderit, quod hanc duntaxat ob causam, in Europa postquam egregiis artibus à bis mille annis in Italia, longè serius in cæteris Regionibus perpolita esset, quod inquam, non idem constans semper vigor ac robur Literaturæ permanserit. alias certe ego longè verius causas crediderim, ob quas studia Literarum varias subire vices cogebantur, ut aut Eclypsim suumq. pene interitum Mœcenatum penuriæ, et infami animorum qua premebantur admodum servituti deberent, aut splendorem suum Patronorum benevolentiæ et sero fortasse vindicatis in libertatem animis referrent in acceptis. Falso hæc à me dici omnia facile puterer AA. nisi illa omnium nostra Parens Polonia luculentissimo probaret exemplo. Ecquod unquam tempus illud assignari poterit, quo primum literæ splendorem suum, ac perfectam pulchritudinem in Polonia conspexerunt. at sub Jagellonibus tempus illud putandum erit, ~~quo~~ cum Scriptores ætatis Illius ad omnem scientiam excellenti quodam amore, et cultu adeo singulari exarserint, ut veritatem hanc temporum illorum libri, quos summa eruditione et pari cum naturalis, tum ad numerum compositæ Eloquentiæ elegantia sapientissime conscriptos intuemur, loquantur evidentissime. Cum vero sub exitum Jagellonicæ Familiæ studia literarum adeo exulare debuerint, ut vix ab Annis unde viginti Divino quorumdam hominum /: quos ego libens hic honoris gratiâ nominarem, si invidiam verbis meis abfuturam intelligerem :/ beneficio revocari potuerint, quid inquam aliud causa credemus AA. quam quod antea et literæ ipsæ, et literarum cultores omni eent destitutæ fautore nunc vero et benevolentissimos ultro se se offerentes nanciscantur Patronos, nec jam amplius dura

necessitate

necessitate constringantur, ut etiam quæ non probare soleant ea cogantur constantiæ causa defendere. Hæc, hæc est Ad Mœcenatum benevolentia, animorumq. libertas, quæ non divina duntaxat, et ad omnia summa nata ingenia verum etiam mediocria quævis alia humi serpere non sinunt, hæc duo animos erigunt, ac maxima quævis sperare jubent. Hæc denique non currenti duntaxat addunt stimulos, verum jacentem etiam excitant ac inflammant.

Sed ad nos potius Juvenes mea se se convertat Oratio, qui cum et Serenissimi Regis et tot illustrium Principum in Republica Virorum auctoritate, simul ac benevolentia ad studia literarum excitari omnino videamur, id omni industriâ, omnibusq. viribus connitamur necesse est, ut in carissimæ Sinu Patriæ per omnem honestarum artium, disciplinarumq. cultum, feliciter post liminio Regni non pridem revocatarum adolescentiam nostram traducamus. Sive enim illam Eloquentiæ facultatem mecum reputo quæ ad veterũ Latini Sermonis Authorum puritatem, elegantiam, gravitatemq. revocata est restitutumq. Suum Orationi pondus, quid ad Reipublicæ hujus nostræ dignitatem accommodatius erit judicandum? quid si recentioris Philosophiæ præstantiam, ac utilitatem perpendere voluerimus nonne summâ facultate dicendi instructus sit oportet, qui illam velit ut par est commendare. Cujus summa ad hæc duo verissime referri potest, ut mortales et bene beateq. vivere, et rerum omnium naturas, causas atque munera apprime edoceat. Otiosas, vanasq. illa subtilitates, consectari amat minime, quod nullam velit esse gloriam, nisi utile sit quod sequamur. quid igitur nobilius, quid præstabilius illa vitæ hominum dari unquam potuit

Quid vero jam dicam quod tam gentem nostram deceat quodve majori usui esse possit, quam illa præstantissima Matheseos scientia, cui hæc nova, quam dixi Philosophia, ita conjuncta est, ut quod vulgo de omnibus ingenuis præfertur artibus, arctissima quædam inter eas affinitas intercedere videatur. Hæc ego omnia, cum penitius mecum ipse reputo, atque etiam omnia illa studia, quibus ad institutionem hominum, nihil facilius, amplius, pulchriusq. nihil existimaverim, revoco in memoriam non modo sacram nimirum prophanamq. Historiam, sed et Geographiam, Exterasq. linguas summa diligentia, ac alacritate exerceri, nihil jam omnino superesse video, quod adhuc spem certissimam mihi eripiat, posse brevi nostram in cultu, ac diuturnitate literarum cum Cæterarum Gentium conferri gloriam, modo dum initia vires ac robur primum concipiunt, magis, ac magis eas in dies erigere, exercere, et quam maximè stabilire, operâ, et studio nostro non desistamus.

Sperandum omnino est, si ita ut moneo eveniat, non pro exiguo quodam tempore invitatas, verum quod summopere optandum est, perpetuum in Patria nostra habituras Domicilium. Nos modo ipsi, quibus pro ætate, et animo, quo quisque erga optimas, pulcherrimasq. disciplinas affectus est major incumbit literarum cura, ne nobis volentes deesse videamur caveamus. Subest namque ut Sapientissime dicit Tullius, ipsius etiam desidiæ dulcedo, quam et honestissimo labore procul arcere decet et quantum cuique ex illo pro ingenii atque indolis felicitate fructum gloriæ consequi licet hocce in modestia scire uti, haud minus decorum existimandum est. Quod minime arduum cuiquam videri posse affirmaverim, si ita se à natura genitum intelligat, ut et ad gloriam et ad virtutem factus esse videatur. Dixi

